Hymnologiske Meddelelser

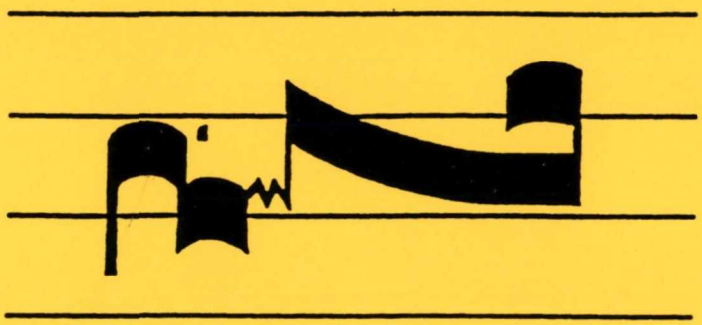

Salmer i grænselandet

Nordisk hymnologisk konference
12.-16. maj 2004
i Løgumkloster

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

34. årg. juli 2005 nr. 2

Hymnologiske Meddelelser

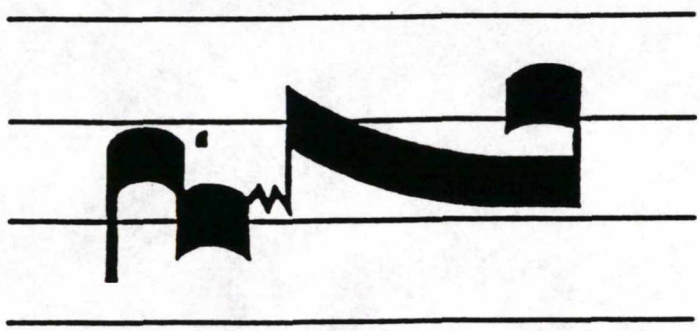

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

34. årg. juli 2005 nr. 2

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
34. årgang 2005 nr. 2

Indhold

Artikler

Peter Balslev-Clausen: Salmerne som samtidens spejl s. 75

Jens Lyster: Skandinaviske andagtsbøger i miniature II s. 129

Jørgen Kjærgård: Klokken slår & Tempus Fugit s. 143

Anmeldelser

Hans Schack: Tungemålenes mangfoldighed. Evangelisk-luthersk PSALMEBOG for de dansktalende Menigheder i Slesvig (Peter Balslev-Clausen) s. 158

Carsten Bach Nielsen: KINGO CCC Studier udgivet i 300-året for salmedigterens død (Peter Balslev-Clausen) s. 161

Forfatternes adresser s. 163

Det sønderjyske Salmelegat s. 164

ISSN 0106 - 4940

PETER BALSLEV-CLAUSEN

Salmerne som samtidens spejl

Tiltrædelsesforelæsning som adjungeret professor i hymnologi ved Københavns Universitet, d. 12. marts 2004

Hymnologien, eller salmehistorien, går som videnskabelig disciplin i Danmark tilbage til 1820'rne. N.F.S. Grundtvigs store interesse for og arbejde med de gamle salmer fra kirkens historie[1] inspirerede en række yngre teologer til salmehistoriske studier og til udgivelsen af gamle danske salmer. Nævnes kan P.A. Fengers tekstudgave af Thomas Kingos salmer (1827)[2] og J.A.L. Holm tilsvarende udgave af Brorsons salmer få år efter (1830)[3].

I midten af 1840'rne udgav C.J. Brandt og L. Helweg deres stadig uundværlige *Den Danske Psalmedigtning* i to bind (1846-47)[4]. En samlet fremstilling af både den internationale og den danske salmedigtning, *Om Psalme-Literaturen og Psalmebogs-Sagen*, udgav A.G. Rudelbach i 1856[5] . Senere i århundredet fulgte arbejder af C.J. Brandt[6], P. Severinsen[7] Fr. Rønning[8] og Chr. Ludwigs[9] og på melodiområdet af Thomas Laub[10]. I det 20. årh udgav bl.a. H. Nutzhorn[11], Niels Møller[12], og S. Widding[13] salmehistoriske monografier og O.E. Thuner udgav sit *Dansk Salme-Leksikon*[14] før 2. Verdenskrig.

---

[1] Jfr. N.F.S. Grundtvig: *Sang-Værk til den Danske Kirke*, 1836-37
[2] *Psalmer og aandelige Sange af Thomas Kingo, samlede og udgivne af P.A. Fenger.* 1827.
[3] *Psalmer og Aandelige Sange med Svanesang, af Hans Adolph Brorson.* Samlede og udgivne af J.A.L. Holm. 1830
[4] *Den Danske Psalmedigtning*, af Carl J. Brandt og Ludvig Helweg. 1-2. 1946-47.
[5] A.G. Rudelbach, *Om Psalme-Literaturen og Psalmebogs-Sagen.* 1856
[6] C.J. Brandt, *Vore danske Kirke-Ssalmebøger ffra Reformationen til Nutiden.* 1886
[7] P. Severinsen, *Dansk Salmedigtning i Reformationstiden. Studier over vore ældste Salmebøger.* 1904
[8] Fr. Rønning, *Dansk Salmesang gennem Tiderne.* 1928
[9] Chr. Ludwigs, *Salme og Sang* 1 - 3 , 1915-27
[10] Thomas Laub, *Om Kirkesangen*, 1887; *Musik og Kirke*, 1920.
[11] H. Nutzhorn, *Den Dansk-lutherske Menigheds Salmesang*, 1-2, 1913-18
[12] Niels Møller, *Salmesprog og Salmetyper*, 1923
[13] S. Widding, *Dansk Messe, Tide- og Psalmesang 1528-1573*, 1-2, 1933.
[14] O.E. Thuner, *Dansk Salme-Leksikon: Haandbog i dansk Salmesang.* 1933

Fra tiden efter 2. Verdenskrig kan næves Anders Mallings 8-bindværk om *Dansk Salme Historie* (1962 - 78)[15] sammen med en række arbejder af bl.a. Henrik Glahn[16], Niels Knud Andersen[17], Christian Thodberg,[18] Jens Lyster[19] og Steffen Arndal[20] for at nævne de vigtigste. Dertil kommer leksikale værker af Helge Dahn[21], af Borup Jensen og K.E. Bugge [22] og af Jørgen Kjærgaard[23]. Samtidig er der udgivet en række tekstkritiske udgaver af centrale salmeforfatterskaber (Sthen[24], Arrebo[25], Kingo[26], Brorson[27] og Grundtvig[28]) og faksimileudgaver af de vigtigste ældre salme[29]- og koralbøger[30]. En løbende publikation af hymnologiske artikler og afhandlinger finder sted i *Dansk Kirkesangs Årsskrift*[31] og tidsskriftet *Hymnologiske Meddelelser*[32]

Hymnologien har traditionelt taget sit udgangspunkt i de enkelte salmetekster. Alt efter sammenhængen er de blevet behandlet som biografisk kildemateriale, teologisk-dogmatiske korttekster, litteraturhistoriske teksteksempler og kirkehistorisk illustrationsmateriale. Salmetekster har en begrænset længde og er, trods det tidsbestemte og poetiske, forholdsvis lette at gå til, samtidig med at de kendte salmer fra fjerne århundreder trækker de mindre kendte med ind i det 20. og 21. århundrede. Salmer har i flere tilfælde været brugt til analyser af kirkehistoriske epokers teologi og fromhedsliv – eller spiritualitet, som nogle foretrækker at kalde det. Hvad der her er sagt om salmernes tekster, vil med samme ret kunne siges om deres melodier. Enkelte motiver og begreber har været genstand for indgående analyser. På samme måde har sammenhængen mellem

---

[15] Anders Malling, *Dansk Salme Historie*, 1-8, 1962-78

[16] Henrik Glahn, *Melodistudier til den lutherske salmesangs historie fra 1524 til ca. 1600*, 1-2, 1954; *Salmemelodien i dansk tradition 1569-1973*. 2000.

[17] Niels Knud Andersen, *Ludwig Dietz' Salmebog 1536*, 1972; *En Ny Psalmebog 1553*, 1983.

[18] Christian Thodberg, *Syn og sang. Poesi og teologi hos Grundtvig*. 1989. Talrige artikler i tidsskrifter og årbøger.

[19] Jens Lyster, *Hans Christensen Sthens Skrifter*, 1- , 1994 ff. Talrige artikler i tidsskrifter og årbøger.

[20] Steffen Arndal, *"Den store hvide Flok vi see ..." H.A. Brorson og tysk pietistisk vækkelsessang*. 1989; *H.A. Brorsons liv og salmedigtning*. 1994.

[21] Helge Dahn, *Salmehåndbog*, 1968

[22] Th. Borup Jensen og K.E. Bugge, *Salmen som lovsang og litteratur*, 1-2, 1972.

[23] Jørgen Kjærgaard, *Salmehåndbog*, 1-2, 2003.

[24] *Hans Christensen Sthens Skrifter 1-*, Udgivet af Jens Lyster under medvirken af Jens Højgård, 1994 ff.

[25] Anders Arrebo *Samlede Skrifter* 1-5. Udgivet af Vagn Lundgaard Simonsen under medvirken af Jørgen Glahder, 1965-84.

[26] Thomas Kingo *Samlede Skrifter* 1-7, Udgivet af hans Brix, Paul Diderichsen, F.J. Billeskov Jansen, 1939-1975.

[27] Hans Adolph Brorson *Samlede Skrifter* 1-3, udgivet ved L.J. Koch, 1951-56.

[28] *Grundtvigs Sangværk* 1-6, Udgivet af Th. Balslev, Ernst J. Borup, Uffe Hansen, Ejnar Skovrup og Magnus Stevns, 1944-51

[29] *Ludwig Dietz' Salmebog 1536* (udg. 1972 ved Niels Knud Andersen), *Malmø-salmebogen 1533* (udg. 1967 ved Anders Malling), *En Ny Psalmebog 1553* (udg. 1944 ved P. Gamrath og 1983 ved Niels Knud Andersen), *Den danske Psalmebog* (Hans Thomissøns salmebog, udg. 1933, 1968 ved Erik Dal og 19...)

[30] *Niels Jespersens Graduale 1573* (udg. 1935 ved Erik Abrahamsen og 1986 ved Erik Dal og Henrik Glahn), *Thomas Kingos Graduale (1699)* (udg. 1967 ved Erik Norman Svendsen og Henrik Glahn), *F.C. Breitendichs Choral-Bog 1764* (udg. 1970 ved Henrik Glahn), *Niels Schiørring I Kirke-Melodierne 1781 og II Choral-Bog 1783* (udg. 1978 ved Ea Dal), *H.O.C. Zinck: Koral-Melodier 1801* (udg. 1999 ved Henrik Glahn).

[31] *Dansk Kirkesangs Årsskrift*, udg. 1940 ff.

[32] *Hymnologiske Meddelelser*, udg. 1971 ff.

salmer og andre udtryksformer været undersøgt, som eksempel kan nævnes Chr. Thodbergs indgående analyser af sammenhængen mellem Grundtvigs prædikener og salmer[33].

Ikke alene de enkelte salmer siger noget om de forfattere, der har skrevet dem, og den tid, i hvilken de er blevet til. Også salmebøgerne er deres samtids spejl. Ved at underkaste salmebøgernes forudsætninger, sammenholdt med deres indhold og sammensætning og med statistiske og tekstlige analyser af dem, er det muligt at pejle sig ind, dels på tidens faktiske kirkeligt-teologiske profil, dels på den forestilling samtiden har haft af sig selv. En historisk undersøgelse af salmebøgerne og deres tilblivelse er interessant, fordi den giver et væsentligt bidrag til forståelsen af den tid, da salmebogen blev til. Af samme grund er en samtidshistorisk analyse af en salmebogs tilblivelse interessant, fordi den ikke alene kan afdække sider af den kirkeligt-teologiske virkelighed på det pågældende tidspunkt, men også kan afsløre misforhold i periodens kirkeligt-kulturelle selvforståelse, der først på et senere tidspunkt viser sig generelt. Hymnologien vil her, ligesom når det drejer sig om vurderingen af de enkelte salmetekster, kunne få ikke alene en deskriptiv, men også en normativ funktion, ikke ved at anvise løsninger, men ved at påpege forhold, der kræver stillingtagen, beslutninger og handling.

I løbet af 1980'erne blev det klart for de fleste, der fulgte den kirkelige udvikling, at arbejdet med at finde en afløser for Den danske Salmebog fra 1953 snart ville gå i gang. Ikke alene havde en række salmebogstillæg set dagens lys, siden *46 Salmer*[34] som det første tillæg til *Den danske Salmebog* blev udgivet 1976. Siden begyndelsen af 1970'erne havde Liturgikommissionen arbejdet med en efter danske forhold radikal fornyelse af liturgien til gudstjenester og kirkelige handlinger og på denne måde stille, men virkningsfuldt gjort det nødvendigt at tage spørgsmålet op om en ny salmebog, der bedre end salmebogen fra 1953 kunne fylde de kommende gudstjenstlige rammer ud. Man talte desuden om nødvendigheden af at få en salmebog, der afspejlede det urbane samfunds afløsning af det agrare, en salmebog, der bedre end den gamle svarede til velfærdssamfundets og det gennemførte demokratis kulturelle, og kirkeligt-teologiske, situation. Samtidig havde en generelt ændret gudstjenesteforståelse, som gav sig til kende i et utal af forskellige forsøgsgudstjenester, fortrinsvis med anvendelse af nye salmer, skabt en helt ny gudstjenestelig situation, som gjorde det påtrængende at tage salmebogens indhold og brug op til overvejelse med henblik på at få *Den danske Salmebog* (1953) afløst af en tidssvarende ny (autoriseret) salmebog.

---

[33] *N.F.S. Grundtvigs prædikener*, 1-, 1983 ff. Udgivet af Christian Thodberg

[34] *46 salmer* Tilllæg til Den danske Salmebog udgivet af Kirkeligt Samfund af 1898 og Samfundet Dansk Kirkesang. Nrr. 755-800. 1976

Præstehøjskolen gennemførte under rektorerne Bent Noack og Niels Thomsen i midten af 80'erne flere kurser om salmebogssituationen. Nogenlunde samtidig nedsatte Kirkeministeriet et udvalg, der teknisk skulle forberede salmebogen til at indoptage de nye gudstjenesteritualer og -læsninger. Ved præsentationen af den teknisk reviderede salmebog efteråret 1988 nævnte kirkeminister Torben Rechendorff for første gang, at tiden var kommet til at begynde arbejdet frem mod en ny autoriseret salmebog. 1990 blev der nedsat en styringsgruppe, der skulle komme med forslag til kommissorium for og sammensætning af, dels et udvalg, der skulle redigere et tillæg med nye salmer til *Den danske Salmebog*, dels en kommission, der skulle udarbejde et forslag til en ny autoriseret salmebog[35].

De nævnte kurser på Præstehøjskolen omfattede dels en vurdering af de relevante salmeforfatterskaber, dels, som et pilotprojekt, en undersøgelse af hvilke salmer fra Den danske Salmebog og de allerede udgivne private salmebogstillæg, der blev sunget ved folkekirkens gudstjenester. Denne salmebrugs- og salmevalgsundersøgelse blev 1989-91 fulgt op i stor målestok og på landsplan af Institut for Kirkehistorie, hvor Dansk Salmeregistrant havde - og har - til huse. Denne landsomfattende salmevalgsundersøgelse, der blev støttet økonomisk af Kirkeministeriet gennem en to-årig bevilling, blev publiceret 1993 og 94 i Hymnologiske Meddelelser[36] og kunne således indgå i baggrundsmaterialet for den Salmebogskommission, som kirkeminister Torben Rechendorff nåede at få nedsat 5. januar 1993. Denne salmevalgsundersøgelse bringer et meget omfattende materiale fra såvel gudstjenester som kirkelige handlinger.

En undersøgelse af forudsætningerne for arbejdet med redaktionen af en ny salmebog til afløsning af *Den danske Salmebog* fra 1953 må naturligt hvile på disse salmevalgsundersøgelser. Det vil dog også være naturligt at inddrage andet materiale. I det følgende vil derfor en undersøgelse af salmevalgsforslagene i *Præsteforeningens Blad* i perioden 1960 - 2004 indgå sammen med de danske resultater af den fællesnordiske sociologiske undersøgelse "Dejlig er jorden"[37] fra 1994 og de officielle retningslinier, der var gældende for Den danske Folkeskole indtil folkeskoleloven fra 1975[38].

Det er karakteristisk for det foreliggende materiale, bortset fra den fællesnordiske undersøgelse "Dejlig er jorden", at det registrerer præsternes og skolens salmevalg, ikke kirkegænger-

---

[35] Se Peter Balslev-Clausen., *Vejen frem mod Den Danske Salmebog (2002),* bidrag til *Theologia practica et musica sacra. Festskrift til Karl-Johan Hansson.* 2003, s. 69-98. Jørgen Kjærgaard, *Salmehåndbog* I (se note 23), s. 240-266

[36] *Salmer i brug. Salme- og melodivalgsundersøgelsen 1988-1991. I: Salmerne*, ved Peter Balslev-Clausen, Steffen Kjeldgaard-Pedersen og Vagner Lund, Hymnologiske Meddelelser 1993 s. 235-360.

[37] Se Hymnologiske Meddelelser 1996, jfr. note 39

nes, skoleelevernes eller den øvrige befolknings forhold til salmerne og brug af dem bortset fra den på forhånd og af andre fastlagte brug i kirken eller skolen. Denne metodiske svaghed ved undersøgelserne og den analyse, der foretages på baggrund af dem, afbalanceres dog af to forhold. For det første bruges salmebogen, sådan som det fremgår af besvarelserne i "Dejlig er jorden"- undersøgelsen, ikke som privat andagtsbog af danskere, der er født efter 1945[39], hvilket betyder, at kun et par procent af den danske befolkning og dermed også af Folkekirkens medlemmer, bruger salmebogen uden for kirken. For det andet har Folkeskolen, bortset fra enkelte lokale skoler, efter 1975 ikke haft, eller undervist i, fællessang, hverken med sange eller salmer. Dette betyder, at langt hovedparten af den danske befolkning på 40-45 år og derunder i dag kun synger fællessang i kirken og ved familiefester, og dermed hvad salmerne angår, bortset fra enkelte julesalmer, ikke har noget aktivt forhold til salmebogen som sangbog. Allerede i begyndelsen af 1990'erne, da Salmebogskommissionen blev nedsat, havde således kun danskere over 30-35 år et aktivt forhold til salmer og fællessang og dermed til salmebogen. Der er intet, der tyder på, at salmesang i konfirmandundervisningen har nogen større betydning i denne sammenhæng. Den kendsgerning, at salmebogen ikke længere fungerer som privat andagtsbog, betyder, dels at den ikke længere har sin naturlige plads i ethvert hjem, dels at den i stadig højere grad i forhold til tidligere først og fremmest er blevet en gudstjenestebog og derfor et arbejdsredskab i præstens hånd i stedet for en folkebog, som præsten, ligesom alle andre, også brugte. Det hører i dag til undtagelserne, at kirkegængere, ikke alene de mere tilfældige ved kirkelige handlinger, men også de faste, tager deres egen salmebog med i kirke. I stedet bruger man de salmebøger, der står i kirken, en udviking, der svarer til det ret lave tal for salmebøger solgt til private i de seneste år. Således var der et halvt år efter, at *Den danske Salmebog 2002* var blevet indført i løbet af forsommeren 2004, kun solgt 100.000 nye salmebøger til private[40]. Hvis denne ændrede brugssituation, hvor den vigende folkelige, også folkekirkelige, sang går hånd i hånd med en vigende brug af salmebog som privat andagtsbog i hjemmene, kan aflæses i de nævnte undersøgelser af salmevalg og salmebrug, vil det være naturligt, at den også afspejler sig i den salmebog, der skulle afløse, og nu har afløst *Den danske Salmebog* fra 1953.

Det første, der springer i øjnene, når resultaterne fra de foreliggende undersøgelser af salmevalg og salmebrug sammenlignes, er, at de i det store og hele viser den samme tendens.

---

[38] Jfr. Den blå betænkning, se note 47.

[39] Se: *Dejlig er jorden. En nordisk undersøgelse - baggrund og sammenhæng.* Hymnologiske Meddelsler 1996, s. 116 og 135, jfr. Peter Balslev-Clausen, *Danskernes salmevalg*, Hymnologiske Meddelelser 2000, s. 236 f.

[40] Se Kristeligt Dagblad, 30. december 2003, artikel af Else Marie Nygaard ("Salmebogen er årets bestseller"). Det oplyses samtidig, at 250.000 eksemplarer er solgt til landets kirker.

Den landsdækkende salmevalgsundersøgelse fra 1988-91 viser, at kun ganske få salmer i *Den danske Salmebog* ikke har været sunget i danske kirker i de par år, undersøgelsen dækker. Til gengæld er der mange salmer, der kun sjældent har været brugt.

Undersøgelser, der som f.eks. salmevalgsundersøgelserne fra slutningen af 1980'erne afdækker forholdene på et bestemt tidspunkt, er ikke i stand til at belyse en udvikling over tid. Det vil være muligt at skelne mellem ældre og yngre besvareres valg, der derefter vil kunne sammenlignes indbyrdes og sammenholdes med den påvirkning, de har været genstand for i løbet af deres opvækst og uddannelse. En sådan differentieret analyse af materialet er ikke foretaget i forbindelse med den mindre salmevalgsundersøgelse på Præstehøjskolen, men indgår i den store landsdækkende, der blev foretaget et par år senere, idet den ligesom "Dejlig er jorden" -undersøgelsen tager højde for respondenternes alder og derved giver mulighed for et tidsmæssigt dybdeperspektiv. Undersøgelsen af salmevalgsforslagene i *Præsteforeningens Blad* giver i modsætning til de øvrige undersøgelser, der indgår i nærværende analyse, mulighed for at følge udviklingen i en periode på godt 40 år. Materialet fra *Præsteforeningens Blad* kan derfor supplere og korrigere materialet fra de øvrige salmevalgs- og salmebrugsundersøgelser. Der viser sig dog ved at sammenligne de forskellige foreliggende undersøgelser, at der kun er få signifikante forskelle mellem dem, og at materialet fra *Præsteforeningens Blad* kun i 11 tilfælde, svarende til 1 ½ % af salmerne i *Den danske Salmebog* (1953), har givet anledning til at korrigere resultaterne fra salmevalgsundersøgelserne. Det er derfor muligt ud fra det foreliggende materiale at give et nogenlunde dækkende billede af situationen omkring 1990, da arbejdet med at redigere den salmebog, der skulle afløse *Den danske Salmebog* fra 1953, for alvor tog sin begyndelse.

Et af de resultater, der kan læses ud af salmevalgsundersøgelserne, er, at en stor del af salmebogens salmer enten ikke har været brugt eller kun har været brugt forholdsvis lidt. Det er tydeligt, at salmebogens størrelse har en afgørende indflydelse på, hvor mange af dens salmer, der ikke er i brug. En præsts gennemsnitlige salmevalgsrepertoire ligger ifølge undersøgelsen på Præstehøjskolen 1986 på godt 300 salmer (helt nøjagtigt 308,6 salmer). Det vil sige, at af en salmebog på 754 salmer vil en given præst have et personligt repertoire på 40 %, dvs. en del under halvdelen. Med de forskelle af personlig, teologisk og kirkelig art, der er mellem præster, sammenholdt med de uomgængelige salmer, der grupperer sig omkring kirkeårets højtider, markante enkeltsøndage og de kirkelige handlinger, vil det samlede repertoire for folkekirkens præster som helhed næppe være stort større end den enkelte præsts repertoire ganget med 1 ½, dvs. omkr. 450. Holder en sådan forhåndsberegning stik, betyder det, at mindst 300 af salmerne i en salme-

bog af *Den danske Salmebogs* størrelse statistisk må betragtes som en dødvægt i salmebogen. Om det i praksis viser sig at være tilfældet, vil en analyse af det foreliggende salmevalgsmateriale vise.

For at begynde med de salmer, der jævnligt har været brugt, er det tydeligt, at forskellige grupper skiller sig ud. Taget i *Den danske Salmebogs* rækkefølge hører afsnittet med lovsange til de mest brugte. I de følgende afsnit 'Skabelsen og forsynet' og 'Guds omsorg' er der allerede stor forskel på de salmer, der har været brugt, og dem, der ikke har været det. Det samme gør sig gældende i afsnittene 'Jesus Kristus' og 'Tidens fylde'. Fra og med afsnittet 'Tidens fylde', der indeholder salmerne til Advent, er det helt tydeligt, at nogle af salmerne er relativt meget brugt, mens andre næsten ikke har været sunget.

To tredjedele af salmerne i afsnittet 'Jesu fødsel', 24 af 36, var omkr. 1990 så hyppigt brugt, at det var naturligt, at de gik videre i en ny salmebog. Julen er et eneste tidspunkt på året, der er præget af spontan salmesang i Danmark. Det er her salmesangens folkelige vækstlag først og fremmest findes. Flere af julesalmerne kan tilmed opvise stigende brug. Det gælder salmer som 'Velkommen igen, Guds engle små', 'Lovet være du, Jesus Krist', 'Hjerte, løft din glædes vinger', 'En rose så jeg skyde' og 'Julebudet til dem, der bygge'. Til gengæld har andre salmer, som nævnt omkring 1/3, næsten ikke været brugt.

I afsnittet 'Jesu liv' er der ikke den store forskel mellem de brugte og de ikke brugte salmer, selvom det dog er muligt at konstatere, at det er de fortællende og ikke de belærende salmer, der fortrinsvis er blevet valgt. I afsnittet 'Jesu lidelse og død' er det overraskende nok Kingos passionssalmer, der er valgt fra. Forklaringen kan ikke være, at der ikke bliver holdt passionsgudstjenester, da flere af de øvrige passionssalmer bruges nogenlunde hyppigt. I afsnittet 'Jesu opstandelse' står de klassiske opstandelsessalmer stadig stærkt i præsternes salmevalg. Det samme er tilfældet i de følgende mindre afsnit om 'Jesu himmelfart', 'Jesu Kongegerning' og 'Jesu genkomst'. Også her er de klassiske salmer relativt flittigt valgt på bekostning af de mindre kendte.

Afsnittet om 'Helligånden' er ligesom afsnittet med julesalmer præget af , at de fleste salmer er brugt, tilmed for dette afsnits vedkommende langt mere ud over hele kirkeåret end tilfældet er med julesalmerne. Det er tydeligt, at en række af helligåndssalmerne, også salmer, der er knyttet til selve pinsehøjtiden, bliver brugt året rundt, til dels i modsætning til salmerne i det følgende afsnit om 'den hellige, almindelige kirke'. De første, centrale, salmer i dette afsnit har høje brugstal, hvorefter der følger forskellige underafsnit med stærkt svingende tal. Nogle salmer

som 'Herren taler: Øer hører' og 'Der stander et hus i vort høje nord' har små brugstal, hvorimod salmer som 'Vor Gud han er så fast en borg' og 'Behold os Herre! ved dit ord' har store. De fleste af missionssalmerne og diakonisalmerne, der udgør den sidste store del af afsnittet med kirkesalmer, er næsten ikke brugt. De samme stærkt svingende brugstal genfindes i det følgende afsnit om 'Fællesskabet', hvorimod salmerne i afsnittene 'Ordet og Gudstjenesten gennemgående har forholdsvis høje brugstal. Det samme er tilfældet med salmerne i afsnittene 'Dåb og konfirmation' og 'Nadveren'.

I modsætning til salmerne i de foregående afsnit, har de fleste af salmerne i de følgende afsnit ret lave brugstal. Der er undtagelser som salmerne i den første del af afsnittet 'Synd og nåde', som 'Gud Herren så til jorden ned', 'Nu fryde sig hver kristen mand' og 'Af dybsens nød, o Gud til dig', men de fleste har svage brugstal, og det er et gennemgående træk, at brugen af dem aftager i perioden 1960-2000. Det gælder afsnittene 'Synd og nåde', 'Omvendelse og tro', 'Fred og glæde', 'Sorg og trøst', 'Forsagelse', 'Kristi efterfølgelse', 'Årvågenhed og bøn' og 'Kamp', hvorimod der igen i afsnittet 'Kærlighed til Gud og næsten' er en gruppe salmer med højere brugstal. Salmerne i afsnittet 'Kødets opstandelse og det evige liv' har igen for de flestes vedkommende lave eller slet ingen brugstal, hvilket for de flestes vedkommende gælder både for gudstjenester og kirkelige handlinger. Der er således ikke tale om, at salmerne om 'Kødets opstandelse og det evige liv' i nævneværdigt omfang bruges som begravelsessalmer.

Det er for størstepartens vedkommende salmer af H.A. Brorson, der ikke bruges i hovedafsnittene 'Syndernes forladelse', 'Troens lydighed' og 'Kødets opstandelse og et evige liv'. Det er disse salmer, der tidligere udgjorde en hovedstamme i manges læsning i salmebogen. Det er et spørgsmål, om de nogensinde har været særlig brugte ved gudstjenesterne og de kirkelige handlinger. En del af dem har givetvis været brugt ved kirkelige møder, især i pietistiske kredse, foruden ved den private andagt. En hovedårsag til, at de i tiden efter 1960 har været brugt så lidt, som de efter de foreliggende undersøgelse har, er uden tvivl, at de, ikke alene for Brorson-salmernes vedkommende, giver udtryk for en pietistisk teologi, som i stadig mindre grad finder genklang. Undersøgelserne viser, at hverken præster eller lægfolk bruger dem i nævneværdigt omfang. Mange af især Brorson-salmerne er litterært set fornem lyrik, hvilket dog ikke har kunnet overbevise hovedparten af præsterne og menighederne om, at de skulle bruges i kirken.

Salmerne i det første afsnit i det sidste hovedafsnit i salmebogen, 'Jordelivet', nemlig årstidssalmerne, er dels salmer til Nytårsdag, der for de flestes vedkommende har lave brugstal, dels salmer til resten af året, forår, sommer og høst, salmer, der til gengæld har høje brugstal. Også salmerne i det næste afsnit, 'Dagen' er enten meget eller meget lidt brugt. De fleste af dem er,

overraskende nok, meget lidt brugt. Bortset fra Sthens 'Den mørke nat forgangen er' og Kingos 'Rind nu op i Jesu navn', 'Nu rinder solen op' og 'Vågn op og slå på dine strenge' er det hovedsagelig Ingemanns morgensange, der er blevet brugt sammen med Jakob Knudsens 'Se, nu stiger solen af havets skød." Mht. aftensalmerne er det det samme billede, der går igen: et par salmer af Kingo og hans samtidige, Ingemanns aftensalmer og et par stykker til som 'Jeg er træt og går til ro', 'Altid frejdig' og 'Tunge, mørke natteskyer' har høje brugstal, samtidig med at de øvrige salmer i afsnittet næsten ikke er brugt. De fleste af salmerne til brudevielse er blevet brugt flittigt, hvorimod bordbønnerne ikke ser ud til at være blevet brugt. Salmerne i afsnittet 'Fædrelandet' blev for nogles vedkommende stadig brugt noget i tiden inden 1970, men har meget lave brugstal, om overhovedet nogle, i årtierne efter.

Siden 1976, da *46 salmer. Tillæg til Den danske Salmebog* udkom, har der til en vis grad været valgt salmer fra den række tillæg, der efterhånden så dagens lys. *46 salmer*[41] bragte restaurerede salmer af Grundtvig og nye salmer af K.L. Aastrup, *'78-tillægget*[42] salmer af K.L. Aastrup og en lang række nye danske og nordiske salmedigtere, *129 salmer*[43] gamle og nye pietistiske salmer, *Salmer og kirkeviser*[44] salmer til børnegudstjenester af især danske og svenske forfattere, *Gud ske tak og lov*[45] børnesalmer fra Den danske Salmebog (1953) og fra tiden efter 1970, og *Tillæg til Den Danske Salme Bog*[46] bragte et fyldigt udvalg af danske og nordiske salmer fra og med K.L. Aastrup. De benyttede salmevalgsundersøgelser viser, hvordan disse tillæg er blevet brugt, og hvordan deres salmer allerede ved den første brug er blevet vægtet og sorteret, sådan at det er muligt på baggrund dette materiale at foretage en udvælgelse af nyere salmer, der svarer nogenlunde både til den faktiske brug og til det udvalg, der findes i Den Danske Salmebog 2002.

Det er allerede nævnt, at Folkeskolens sangundervisning har haft afgørende betydning for, hvilke salmer den danske befolkning har været fortrolig med. Salmerne indgik i sangundervisningen på lige fod med verdslige sange af alle slags og spillede en stor rolle ikke alene i sangundervisningen, men også i kristendomskundskabs- og danskundervisningen, ligesom salmerne indgik som et bærende element i skolernes daglige morgensang. Fra Folkeskolens start 1814 til Folkeskoleloven 1975 var folkeskolen det sted, hvor den danske befolkning lærte at synge sal-

---

[41] Se note 32

[42] *'78-tillægget til Den Danske Salmebog* Redigeret af Kirkeligt Centrum. Nrr. 801-870. 1978

[43] *129 salmer* Tillæg til Den Danske Salmebog. Udgivet af en fri arbejdskreds. Nrr. 871-999. 1981

[44] *Salmer og kirkeviser*. Udgivet af Kommissionen Børn og Kirke. Nrr. 1-108. 1984

[45] *Gud ske tak og lov* den Danbske Salmebog for børn og unge. Udg. af Det Kgl. Vajsenhus' Forlag. Nrr. 1-216

[46] *Tillæg til Den Danske Salme Bog*. Udgivet på Kirkeministeriets foranledning. Nrr. 754-941. 1994. Modtagelsen af dette tillæg blev gennem biskopperne rapporteret til Salmebogskommissionen. Denne brugs- og brugerrapportering er omtalt i Margit Svendsens og Margrethe Øsgtergaards artikler i Hymnologiske Meddelelser 1998, s. 43-48 i artik-

mer. Det salmerepertoire, der indgik i undervisningen indtil Folkeskoleloven af 1958 nævnes ikke direkte i skolelovene eller i de ministerielle cirkulærer, men fremgår indirekte af indholdet af de mange skolesangbøger og skolesalmebøger, der så dagens lys, især efter 1870. I *Undervisningsvejledning for folkeskolen*[47] fra 1960, der efter farven på sit omslag gik under betegnelsen "Den blå Betænkning", er den foregående generations praksis blevet formaliseret i form af en anvisning på, hvilke sange og salmer, der skulle indøves på de forskellige klassetrin. I faget 'Sang (musik)'s formålsbeskrivelse står der: "Formålet med folkeskolens undervisning er ... gennem indøvelse af et fyldigt melodistof at give børnene kendskab til folke- og kirkesang.. ... Det fremhæves, at arbejdet med fællessang må have en fremtrædende plads i undervisningen, idet dette er af afgørende betydning for, at vore mange gode folkelige sange [og, kunne man tilføje: salmer] synges og dermed bevares." I alt 100 salmer er anført i Den blå Betænknings oversigt over salmer, der skulle indøves. Da mange af salmernes melodier blev brugt til flere salmer end dem, der er indeholdt i oversigten, repræsenterer disse 100 salmer et i virkeligheden ret omfattende repertoire. Året efter Den blå Betænkning udsendte Københavns Kommunale Skolevæsen en "Skoleplan og Undervisningsplan"[48] med et lignende forslag, der indeholdt 117 salmer. Sammenligner man disse to officielle anvisninger på salmer, der skulle indgå i skolens undervisning, med de to salmevalgsundersøgelser fra slutningen af 1980-erne og salmevalgsforslagene i *Præsteforeningens Blad*, viser det sig, at der er stor overensstemmelse mellem dem. Kun 6 af de salmer der anføres i Den blå Betænkning og 8, i det store og hele de samme, der nævnes i den københavnske undervisningsplan, har så lave brugstal, at de ikke naturligt ville indgå i ny salmebog for Den danske Folkekirke.

Det er selvfølgelig ikke et tilfælde, at de salmer, der skulle læres - og synges - i skolen, hører til salmesangens og salmebogens grundrepertoire. Dels har skolen udvalgt de salmer, der var i almindelig brug, dels er det de salmer, der blev indøvet i skolen, befolkningen og dermed præsterne havde tilegnet sig i særlig grad og derfor naturligt valgte både i og uden for kirken. Sammenligner man listen over de salmer, der er nævnt af respondenterne i "Dejlig er jorden"-projektet, viser det sig, at der også her er et tydeligt sammenfald mellem de salmer, der er lært i skolen, og de salmer, folk husker senere hen i livet. Hvor afgørende den tidlige indlæring er, viser sig også i salmevalgsforslagene i Præsteforeningens blad. Her, hvor der ikke er tale om en

---

lerne *Salmebogstillægget til eksamen* og *Salmebogstillægget til eksamen. Melodisiden.* Jfr. i øvrigt Bilag 3, hvor tillægssalmernes brugstal anføres.

[47] *Undervisningsvejledning for folkeskolen.* Betænkning afgivet af det af Undervisningsministeriet under 1. september 1958 nedsatte læseplansudvalg. Betænkning nr. 253. 1960

[48] *Skoleplan og undervisningsplan for Københavns kommunale skolevæsen.* 1961

anonymiseret undersøgelse, er det muligt at se, hvem er vælger hvad. Der er en tendens til, at salmer, som forslagsstillerne tydeligvis har lært at kende, før de begyndte deres teologiske uddannelse, og før de valgte kirkeligt-teologisk ståsted, bliver valgt sammen med salmer, der svarer til forslagsstillerens senere kirkeligt-teologiske selvforståelse. Den regrediering til barndommen, der er almindelig i religiøs sammenhæng, gælder også, når talen er om salmer og salmesang. Det er derfor af afgørende betydning, hvilke salmer, der bliver sunget med børnene til og med konfirmationsalderen, da det er de tanker og følelser, der finder udtryk i de salmer, man tilegner sig i de formative år, inden den religiøse begrebsdannelse er afsluttet, der præger den enkelte resten af livet. Møder man først salmerne senere i livet, forekommer de svært tilgængelige og deres gudsbillede uforståeligt, og man lader dem ligge. Det er en viden om denne sammenhæng, der ligger bag anvisningerne fra 1960 og 61 på, hvilke sange og salmer, der skulle læres i skolen. Der er tydeligt, at skolen også gennem indlæringen af salmer ønskede at hjælpe sine elever med at blive voksne.

Ser man på de salmer, der siden 1960'erne er blevet fravalgt af danske præster, er det tydeligt at se, hvordan på den ene side den enkeltes kirkeligt-teologiske selvforståelse og på den anden side ønsket om at påvirke menigheden gennem de salmer, der bliver lagt i dens mund, finder sammen. I det følgende er der taget udgangspunkt i den øvre grænse for fravælgelse, som den salmebogskommission, der blev nedsat i 1993, opererede med. Der er allerede nævnt, at Brorsons pietistiske salmer salmer i stort tal er valgt fra. Det drejer sig især om Brorsons egentlige gudstjenestesalmer fra *Troens rare Klenodie*, knapt så meget om de mere personligt prægede tekster fra Svanesangen. Rundt regnet ¾ af Brorson-salmerne i Den Danske Salmebog (1953) (97 af 130) er valgt så få gange i salmevalgsundersøgelserne, at de ikke længere kan siges at tilhøre det almindelige kirkelige salmerepertoire. Godt halvdelen af Kingo-salmerne er på samme måde gået ud af almindelig brug (50 af 97), ligesom knap ¼ af Grundtvig-salmerne (68 af 282) og Luther-salmerne (5 af 23) og knap 1/3 af Ingemann-salmerne er valgt fra. De Kingo-salmer, der er valgt fra, er hovedsagelig evangeliesalmer, passionssalmer, morgen- og aftensalmer. De sidste to grupper er gledet ud, fordi der ikke holdes så mange morgengudstjenester som tidligere og kun meget få aftengudstjenester. Evangeliesalmerne synges mindre, fordi evangeliesalmer i det hele taget, det gælder således også Grundtvigs, ikke bruges så meget som tidligere, og passionssalmerne er ikke valgt, fordi man viger tilbage fra at identificere sig med Kingos barokke passionsretorik. De Luther-salmer, der er valgt fra, er blevet det, fordi de er liturgisk overflødige eller virker mindre påtrængende, muligvis er det også et spørgsmål om, hvor godt de er oversat. Grundtvig-salmerne er valgt fra af flere grunde: nogle er for oldnordiske, andre for bibelsk-

bogstavelige og andre igen er for uklare og uforståelige i deres udtryk. Ingemann-salmerne, dvs. især hans evangelie- og epistelsalmer, er valgt fra, fordi de virker for uvedkommende i deres tidsbundne religiøst-poetiske stil.

Ved siden af de salmer, der naturligt grupperes efter forfatter, er der yderligere en del fravalgte salmer, der kan grupperes efter deres teologi eller indhold i almindelighed. Missions- og diakonisalmerne er valgt fra pga. deres i dag helt utidssvarende syn på fremmede folkeslag og religioner for missionssalmernes vedkommende, og pga. deres ligeså utidssvarende opfattelse af samfundsmæssige og sociale sammenhænge for diakonisalmernes vedkommende. Ved siden af Brorsons salmer er der fravalgt en række pietistiske salmer fra Brorsons samtid og en tilsvarende række nypietistiske salmer fra 19. århundrede. Også borgerligt-romantiske salmer fra 19. årh. er i vid udstrækning blevet fravalgt. En yderligere gruppe, der har været genstand for fravalg, er salmer fra reformationsårhundredet, der har været opfattet som indholdsmæssigt tunge, og hvis melodier har været oplevet som endnu tungere. En del af disse gamle salmer har utvivlsomt stået i salmebogen som 'læsesalmer', en kategori af salmer, som det, efterhånden som salmebogen ikke længere bruges som privat andagtsbog, imidlertid er svært at argumentere for, stadig bør findes i salmebogen.

Skulle man i begyndelsen af 1990'erne have redigeret en salmebog på baggrund af de fravalg af salmer, der, sådan som salmevalgsundersøgelserne viser det, i praksis havde fundet sted siden udgivelsen af *Den danske Salmebog* (1953), og de tilvalg af nye salmer, der havde fundet sted ud fra de salmebogstillæg, der var taget i brug, og som var blevet afprøvet siden 1976, ville resultatet have været en salmebog på godt 500, helt nøjagtigt 510 salmer, hvoraf de 391 ville have stammet fra Den danske Salmebog fra 1953[49] og de 119 fra de salmebogstillæg, der på det tidspunkt havde været i brug i mere end 15 år[50].

Nu blev der ikke redigeret og udgivet en salmebog for 10 år siden med en sådan sammensætning. I stedet blev *Den Danske Salmebog* 2002 autoriseret efter et langvarigt kommissionsarbejde og en omfattende offentlig høring med efterfølgende revision af det oprindelige kommissionsforslag til en ny salmebog[51]. På baggrund af den vurdering af situationen i begyndelsen af 1990'erne, der er ridset op i det foregående, vil det være salmehistorisk interessant at sammenlig-

[49] Forslag til udeladelse af salmer fra Den danske Salmebog (1953) findes i Bilag 1. Forslag til kriterier for udeladelse findes i bilag 5.

[50] Forslag til nye salmer, se bilag 2 og 3. Forslag til kriterier for optagelse findes i Bilag 5.

[51] Jfr. *Forslag til salmebog. Betænkning afgivet af den af Kirkeministeriet 5. januar 1993 nedsatte salmebogskommission. Bd. 1-3.* Betænkning nr. 1381. 2000., og *Den danske Salmebog 2002. salmebogskommissionens betænkning af 28. maj 2002,* Hymnologiske Meddelelser 2002, s. 261-318.

ne denne vurdering med den salmebog, der rent faktisk blev resultatet af det arbejde, der blev begyndt dengang.

Det, der først og fremmest springer i øjnene, når man sammenligner *Den danske Salmebog* (2002) med de forudsætninger, der lå i det salmevalg og den salmebrug, der kan konstateres omkring 1990, er dens størrelse. 2002-salmebogen indeholder 791 salmer, hvoraf mellem 105 og 110 alt efter hvordan man tæller, svarende til 13-14 %, er nye salmer fra 20. årh. En salmebog, der ville svare til de kriterier, der er beskrevet ovenfor, ville som nævnt have indeholdt 510 salmer, hvoraf 119, svarende til godt 23 %, ville have været fra 20. årh. Det, der dernæst er karakteristisk for 2002-salmebogen, er at langt de fleste af de Brorson-salmer, der fandtes i 1953-salmebogen, men som senest er gået ud af almindelig brug omkring 1970, stadig findes i den. Et tredje karakteristisk træk er, at et antal salmer, ikke alene nye, men også fra traditionen, er optaget, uden at de har været indsunget, hverken kirkeligt eller folkeligt, i forvejen. En ejendommelighed ved 2002-salmebogen er endvidere den store betydning, den offentlige høring, der fandt sted inden den endelige redaktion af salmebogen, havde. Den vægt, der blev lagt på høringen, er muligvis en følge af, at der ikke før eller samtidig med nedsættelsen af Salmebogskommissionen fandt en tilbundsgående offentlig debat sted om salmesangens betydning og salmebogens nødvendighed. En forudgående debat ville have skabt klarhed, den efterfølgende høring efterlod en fornemmelse af tilfældighed og fortrydelse hos mange over ikke at være blevet taget med på råd på forhånd. For så vidt som salmebogen i dag i alt væsentligt er en gudstjenestesalmebog, og det i det store og hele er præsterne, der bestemmer, hvilke salmer, der skal synges fra den, kan det undre, at der skulle tages det hensyn, der rent faktisk blev taget, til kirkelige interesseorganisationer og enkeltpersoner. Hertil kommer, at hvis en dansk salmebogs optimale størrelse som nævnt er omkr. 450 salmer, er næsten 350 af den nye salmebogs salmer på forhånd dømt til at være uden egentlig brug.

Det måske mest påfaldende ved den høring, som Salmebogskommissionens forslag til en ny salmebog blev genstand for, var, på baggrund af den meget store kirkelige interesse, forslaget ellers blev mødt med, den næsten totale tavshed og mangel på interesse fra kulturlivet, såvel det litterære som det musikalske. Sjældent er kirkens og gudstjenestelivets kulturelle marginalisering blevet understreget så tydeligt som ved kulturlivets manglende interesse for den nye salmebog. I betragtning af den øgede interesse for religion og religiøse udtryksformer og religiøs spiritualitet kan denne manglende interesse undre. Sandsynligvis hænger den sammen med fællessangens forsvinden som folkelig og kulturel udtryksform. Den tendens, som Folkeskoleloven af 1975 med dens afskaffelse af fællessangen i skolen, dels var et udtryk for, dels fremmede afgørende,

er ved årtusindskiftet slået igennem i en sådan grad, at det fællessangsløse samfund er blevet et folkeligt og kulturelt vilkår. Hertil svarer den modtagelse, den nye salmebog har fået. Efter nogle dramatiske måneder, hvor en generel kritik af salmebogsforslaget var en iøjnefaldende del af den nye, borgerlige kirkeminister Tove Fergos politiske profilering[52], har der i det store og hele været stille omkring salmebogen. De fleste menighedsråd har anskaffet den til deres kirker, og præsterne og menighederne har taget den i brug uden at vælge andre salmer, end de hele tiden har gjort. Den kirkelige modtagelse af den nye salmebog har i virkeligheden ligget i forlængelse af kulturlivets modtagelse af den og bekræftet fællessangens stærkt vigende betydning i det hele taget.

En analyse af salmevalgsundersøgelserne vil kunne bidrage til at kaste lys over, hvordan holdningen til salmerne har ændret sig i *Den danske Salmebog* (1953)'s brugstid. I denne forbindelse er det især salmevalgsforslagene i *Præsteforeningens Blad*, der er interessante. Dels fordi det er muligt at følge udviklingen i en periode på godt 40 år, dels fordi der ikke er tale om en anonymiseret undersøgelse, men om forslag givet af kendte personer, i alt 157 fortrinsvis præster og universitetsteologer[53]. Af disse 157 har 41, dvs. omkring ¼, ikke suppleret prædikenvejledningerne med forslag til salmevalg. Når man ser navnene på disse 41, er det tydeligt, at det er prædikenvejledere, der har teologisk-videnskabelige og litterære ambitioner, der ikke har foreslået salmer til deres prædikenvejledninger. I betragtning af, hvor central en betydning salmerne har i en evangelisk-luthersk gudstjenesteforståelse som prædikenens nødvendige liturgiske supplement, er det påfaldende, at så mange ikke har ønsket at foreslå salmer til de søndage, de har skrevet prædikenvejledninger til. Da salmerne i en evangelisk-luthersk gudstjeneste ikke er præstens del af liturgien, kan grunden ikke være den, at de pågældende ikke har kendt salmebogen godt nok til at kunne vælge salmer til prædikenerne. En række universitetsteologer har da også foreslået salmer på linie med de præster, der har skrevet prædikenvejledninger. Flere af de prædikenvejlederne, der ikke har foreslået salmer, er undskyldt, for så vidt som de er nordmænd eller svenskere som Ragnar Bring og Rosemarie Köhn, men de fleste har ikke denne undskyldning. Det drejer sig om teologer og præster som Hejne Simonsen, Bertil Wiberg, Niels Hyldahl, Sigfred Pedersen, Jens Glebe Møller, Louis Brøndum, Andreas Davidsen, Mogens Lindhardt, Jesper Stange, Benny Grey Schuster, Svend Andersen, Joakim Stender og, for at tage de to sidste der skriver prædikenvejledninger i dette forår, med, Gudmund Rask Pedersen og Mette Trankjær. Af de ikketeologer, der har skrevet prædikenvejledninger, men ikke har foreslået salmer, kan nævnes Anna Sophie Seidelin, Hans Hauge og Erik A. Nielsen. Alle sammen præster og ikkepræster,

[52] *Salmebog og politik. En dokumentation.* Hymnologiske Meddelelser 2003, s. 75-216.
[53] Jfr. Bilag 4.

hvis kendskab til salmer og salmebog ikke kan drages i tvivl, men som alligevel ikke har ment, at salmerne hører ligeså naturligt med i gudstjenesten som prædikenerne. Hvis man spurgte hver enkelt af dem, der ikke har foreslået salmer, ville de sikkert svare, at de sætter salmerne højt, for nogles vedkommende endog meget højt. Ikke desto mindre har de valgt ikke at tage dem i betragtning i forbindelse med deres prædikenvejledninger. Isoleret betragtet er dette fravalg af salmerne måske ikke iøjnefaldende, men i sammenhængen bekræfter det den såvel folkelige som kirkelige nedprioritering af salmerne og salmesangen, der har fundet sted de sidste 30-40 år. Salmerne og den fælles salmesang er ikke længere som tidligere et selvfølgeligt kirkeligt og folkeligt livsudtryk.

Man kan altid diskutere den folkelige og kulturelle betydning af fællessangens forsvinden. For en luthersk gudstjenesteforståelse og -praksis vil fællessangens svækkelse og mulige forsvinden være af skæbnesvanger betydning. Da menighedssangen for 200 år siden forsvandt, samtidig med at Evangelisk-kristelig Psalmebog blev indført, og oplysningstid og rationalisme overtog den kirkelige og kulturelle scene, blev det af afgørende betydning på længere sigt, at den nye Folkeskole fra 1814 begyndte at lære børnene at synge igen[54]. Den folkelige og kirkelige sang, der for alvor begyndte at gøre sig gældende fra omkr. 1840, har som sin folkelige forudsætning det store arbejde, lærerne i den nye folkeskole gjorde for at få børnene til at synge. Efterhånden som børnene blev ældre, blev fællessangen - igen - en naturlig folkelig udtryksform, både i og udenfor kirken. Man skal imidlertid ikke gøre sig illusioner om, at det er gået hurtigt. I Hymnologiske Meddelelser 1988 har Poul Dam skrevet om en undersøgelse af salmesangen i Skt. Johannes Kirke i København i tre perioder, 1861-74, 1891-99 og 1934-40[55]. I løbet af kirkeåret 1861-62, umiddelbart efter at kirken var blevet indviet, sognet var blevet udskilt og menigheden skulle til at finde sin identitet, blev der sunget 84 forskellige salmer, 1895 blev der sunget 254 og 1935 blev der sunget 293 forskellige salmer, valgt af kirkens først to senere tre præster. Fra 1861 til 1895 er der tale om en voldsom stigning i antallet af sungne salme af alle forfattere. Fra 1895 stagnerer antallet af sungne salmer af Kingo og Ingemann, hvorimod antallet af sungne salmer af Brorson og Grundtvig fortsætter med at stige med samme takt som i den foregående periode. Undersøgelsen viser, at den første indlæring tager tid, men når den først for alvor er kommet i gang, er den selvforstærkende indtil et vist niveau. Tallene fra 1890'erne og 1930'rne tyder, sammenholdt med tallene for præsternes salmevalg på kurset på Præstehøjskolen i midten

---

[54] Se *Anordning for almueskolevæsenet paa Landet i Danmark* 1814, §§ 19, 47 og "Bilage" A § 15. Jfr. *anordning for Almue-Skolevæsenet i Kjøbstæderne i Danmark, Kjøbenhavn undtget.* 1814, §§ 44, 74. "Bilage", A §§ 15, 32, B § 12. Begge forordninger er genudgivet i faksimile 1981 af Kroghs Skolehåndbog.

[55]. Poul Dam, *Salmesangen i Sankt Johannes Kirke (København),* Hymnologiske Meddelelser 1988, s. 18-26.

af 1980'erne, på, at et typisk standardrepertoire har ligget på omkring 300 salmer gennem hele det 20. århundrede. Langt op i århundredet har præsternes og menighedernes repertoire uden tvivl svaret nogenlunde til hinanden, men kun så længe de 100 salmer fra Den blå Betænkning virkelig har været indlært i skolen og kunne huskes bagefter. Det pres, der fra slutningen af 1960'erne kom for at synge nye salmer ved børne- og ungdomsgudstjenester, siger noget om, at de gamle salmer havde mistet taget i - ikke alene - kirkens unge, og at skoleloven af 1975 på mange måder var i trit med tidens tendens. Salmevalgsundersøgelserne fra 1980'erne viser, at præsterne på dette tidspunkt var klar over, at tiden var blevet en anden, og at en stor del af salmerne ikke mere kunne vælges til almindelige gudstjenester. Det er derfor, det kan overraske, at den nye salmebog fra 2002 ikke for alvor har taget højde for denne nye, eller rettere ikke helt nye tendens. Både tal og viden forelå, da arbejdet med salmebogen begyndte i 1993.

Da Hans Thomissøns salmebog var udkommet i 1569 til ikke mindst Frederik 2.s tilfredshed - han havde brug for den ikke alene som en kvalificeret normalsalmebog, der samlede hele reformationstidens danske salmesang, men også som et nationalpolitisk prestigeprojekt, varede det ikke længe, før man havde brug for en salmebog, der tog højde for den praktiske kirkelige og folkelige virkelighed. I to artikler i Hymnologiske Meddelelser, i henholdsvis 1976 og 92 viser Jens Lyster[56], hvordan Rasmus Reravs salmebog fra 1575 imødekom dette praktiske behov for en ikke alene billigere, men også mere anskuelig og anvendelig salmebog. På samme måde kunne man forestille sig, at *Den Danske Salmebog* 2002, der til overflod samler hele den danske salmesang, kunne danne baggrund for en salmebog, der nøjes med at bringe de salmer, der er i brug. En sangbog, der skal kunne bruges af både læg og lærd, skal, viser al folkelig og kirkelig erfaring, være overskuelig og kun bringe det, der er brug for. Når det, der bringes i en sådan salmebog, er indsunget, kan man overveje igen at udvide repertoiret, men først da.

Det kræver ikke alene hårdt arbejde at nå så langt, men også nogle overvejelser og beslutninger, som Den danske Folkekirke ikke uden videre er forberedt på at tackle. Også her viser det sig, at salmesangen og salmebogen er et brugbart udgangspunkt, når folkekirkens situation skal beskrives - og måske ændres. På trods af, hvad man har sagt om daværende kirkeminister Torben Rechendorff, var nedsættelsen af Salmebogskommissionen ikke udtryk for et magtgreb, men snarere for politisk forlegenhed og resignation. En kommission af Salmebogskommissionens størrelse og sammensætning ville have været velegnet til at belyse salmesangens og salme-

[56] Jens Lyster, *Reravs salmebog 1575*, Hymnologiske Meddelelser 1976, s. 78-89 og *Reravs salmebog 1975. En alternativ halvofficiel billig salmebog for 400 år siden*, sst. s. 152-165 Jens Lyster, *Reravs salmebog 1575*, Hymnologiske Meddelelser 1976, s. 78-89 og *Reravs salmebog 1975. En alternativ halvofficiel billig salmebog for 400 år siden*, sst. s. 152-165

bogens situation. Den kommission, der derefter skulle have redigeret den nye salmebog, skulle have været meget mindre og være udstyret med et kirkepolitisk mandat eller haft mulighed for at referere til en instans med et sådant mandat. Både det ene og det andet ville have være udtryk for kirkepolitisk ønsketænkning. Der findes i og i forbindelse med folkekirken ingen instans, der har et indiskutabelt kirkepolitisk mandat, et forhold der gør klare afgørelser vanskelige om ikke umulige, og som derfor befordrer uklare og, som i salmebogens tilfælde, upraktiske løsninger, der hellere tager lidt for meget end lidt for lidt med for ikke at støde nogen. Den danske Folkekirkes beslutningsstruktur forudsætter en udpræget konsensuskultur, hvor man ikke alene er enige om, hvad man er uenige om, men også er enige om de grundlæggende værdier, dsv. en situation, hvor ingen behøver at udtale sig på folkekirkens vegne, fordi alle, læge som lærde, ved at udtale sig på egne vegne giver udtryk for Folkekirkens grundholdning. I dag, hvor Folkeskolen i en menneskealder ikke længere har formidlet en kirkelig enhedskultur, der så at sige blev konfirmeret ved konfirmationsforberedelsen, krakelerer konsensuskulturen, fordi flere og flere ikke mere ved, hvad det er, de er enige og uenige om, og ikke mere kender den bibelhistorie og de salmer, der tidligere holdt det kirkelige fællesskab sammen. Tidligere kunne man altid synge en salme eller to, hvis man ville holde hinanden fast på det grundlæggende kirkelige fællesskab. Det hverken kan eller gør man mere.

For at komme videre er det nødvendigt at vide, hvad det er, man har med at gøre. Derfor er det glædeligt, at fakultetet nu har opnormeret det hymnologiske studium. Det hymnologiske studium har gennem en menneskealder været en del af fakultetets profil. Siden Niels Knud Andersen for i år 40 år siden indledte sine salmehistoriske øvelser og tog initiativ til at virkeliggøre Anders Mallings forslag om en registrering af den danske salmedigtning og de danske salmebøger, har der til stadighed været drevet hymnologisk forskning og været tilbudt undervisning i salmehistoriske emner. Baggrunden for denne undervisning og forskning var det salmehistoriske bibliotek, der i 1950'erne blev opbygget på Institut for Dansk Kirkehistorie på Vodroffsvej. I tilknytning til salmebogssamlingen blev Dansk Salmeregistrant til i løbet af slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 70'erne[57]. Arbejdet med Dansk Salmehistorie blev finansieret af fondsmidler. På samme måde blev en fortsættelse af registranten påbegyndt med støtte fra Kirkeministeriet i slutningen af 1980'erne. Den salmevalgsundersøgelse, der omkring 1990 blev foretaget af Institut for Kirkehistorie under ledelse af Steffen Kjeldgaard-Pedersen, fakultetets nuværende dekan, var en del af arbejdet med denne fortsættelse af salmeregistranten. Op gennem 1990'erne, indtil den nye salmebog blev autoriseret og taget i brug, havde fakultetet en aftale

med Kirkeministeriet om hymnologisk konsulentbistand, en ordning, der som følgevirkning bl.a. har haft, at der siden har været kontinuerlig undervisning i salmehistorie ved fakultetet. Det er denne praksis, der nu får mulighed for at fortsætte i nye rammer. En vigtig del af det hymnologiske miljø omkring Salmeregistranten og Afdeling for Kirkehistorie er tidsskriftet Hymnologiske Meddelelser, der siden 1970 har muliggjort en løbende publicering af hymnologiske artikler. På initiativ af kredsen omkring Salmeregistranten og Hymnologiske Meddelelser blev Nordisk Institut for Hymnologi, til daglig Nordhymn, grundlagt 1988 som et fællesnordisk forum for hymnologisk forskning.

De opgaver, der ligger forude, svarer godt til det, der indtil nu er sket ud fra Institut, nu Afdeling for Kirkehistorie. En næsten uoverskuelig mængde af tekster venter på at blive undersøgt og analyseret, og sammen med teksterne salmebøgerne. Mange af dem er udgivet, i tekstkritiske udgaver for teksternes vedkommende, i faksimile for salmebøgernes og koralbøgernes vedkommende, men mange skal stadig findes i de originale udgaver, for 16. og 17. århundredes vedkommende via Dansk Salmeregistrant, de senere mere tilfældigt, i tekstudgaver og originale salmebøger og salmesamlinger. En samlet registrering af alle danske salmer ligger stadig et stykke, måske langt ude i fremtiden, og vil sikkert først og fremmest ske digitalt og ikke på papir, som tidligere var den eneste mulige registrerings- og udgivelsesform. En stor opgave vil fortsat være det videnskabelige arbejde med tekster, melodier og bøger og deres såvel dia- som synkrone sammenhæng.

Hymnologien er som andre af teologiens discipliner, der relaterer sig til den kirkelige praksis i fortid og nutid, tværfaglig. Det er baggrunden for at, den er indgået som et naturligt led i undervisning og forskning, ikke alene i kirkehistorisk regi, men også indenfor praktisk teologi, hvor hymnologien har sin plads i den samlede fremstilling af faget[58], indenfor dogmatik og indenfor litteraturhistorien. Ved siden af det videnskabelige arbejde kommer det formidlende, ikke alene det pædagogiske arbejde på alle planer, men også det kirkelige og folkelige arbejde, i praksis i forbindelse med gudstjenester og de steder, hvor folk i øvrigt mødes. Salmerne indgår i den kirkelige praksis som en konstituerende del af kirkernes liturgi, som pædagogiske arbejdsredskaber og som opbyggelige tekster for den enkelte, samtidig med at de er et meget alsidigt kirkeligt-dogmatisk tekstmateriale. Ligesom man har kaldt salmebogen for Den danske Folkekirkes egentlige bekendelsesskrift, er de enkelte salmer, takket være salmedigternes kombination af teologisk

---

[57] Se Anders Malling, *Dansk Salmeregistrant indtil 1700*. 1974

[58] Se *Praktisk teologi* udg. af Eberhard Harbsmeier og Hans Raun Iversen, hvor salmehistorien omtales s. 261-68 (underafsnit *Kirkemusik, salmer og salmebøger*) i Eberhard Harbsmeiers gennemgang af gudstjenesten, jfr. N.J. Rald, *Vore Salmer*, Haandbog for Kristendomskundskab bd. 5, s. 79-145, 1943.

indsigt og poetisk evne, et enestående materiale til forståelse af kristendommens sammenhæng. Dette gælder i forhold til samtiden, som det gælder i forhold til fortiden. Som tekster, der for en lang række vedkommende har været i fortsat brug i mange hundrede år, binder salmerne historien sammen og giver den teologi, som de er bærere af, en dimension af kontinuitet både folkeligt, kirkeligt og teologisk-videnskabeligt.

Salmerne er centrale udtryk for sammenhængen mellem den teologiske uddannelse og den kirkelige praksis. Alene dette gør det nødvendigt at tænke salmerne, hymnologien, med, når det gælder uddannelsen af Folkekirkens præster. Både når det drejer sig om udformningen af det teologiske studium, og når det gælder tilrettelæggelsen af den kirkelige videreuddannelse, er den hymnologiske forskning og undervisning af afgørende betydning. For slet ikke at tale om den kirkelige praksis, der ikke alene er den kirkelige videre- og efteruddannelses formål, men også, når det kommer til stykket, det teologiske studiums raison d'être.

Ved siden af den kirkelige, har salmerne og salmesangen også en almenkulturel og national dimension. Dels p.g.a. salmernes litterære og folkelige sammenhæng i almindelighed, dels p.g.a. det faktum, at alle gennem ikke alene Folkeskolens, men også de andre skoleformers undervisning, har kendt så mange fælles salmer, at de har været en bærende del af den kulturelle og nationale og dermed folkelige identitet. Salmerne har bevidst og ubevidst været en fælles referenceramme. Både individuelt og kollektivt har de sammen med den folkelige sang været bærere af en fælles bevidsthed om det at være danskere. Det er denne bevidsthed om en fælles identitet, der siden 1960'erne har været anfægtet, samtidig med at dens udtryk, som f.eks. den kirkelige og folkelige fællessang, er blevet stadig mere og mere marginaliseret.

Den kirkelige situation, sådan som den ovenfor er skitseret, taget i betragtning, er det ved at være i sidste øjeblik at tage hymnologien op som en nødvendig del af den teologiske og kirkelige uddannelse. Det er i dette perspektiv, den hymnologiske forskning og undervisning ved fakultetet skal ses. Det er en god - og nødvendig - begyndelse, at de teologiske kandidater har en solid hymnologisk basisviden, der siden kan udbygges teoretisk og praktisk på pastoralseminarierne og i den kirkelige efteruddannelse. Samtidig er det nødvendigt, at hymnologien styrkes på de kirkemusikalske uddannelsessteder, og at der på alle kirkelige niveauer satses på at fremme menighedens salmesang. Ikke af historiske eller æstetiske, men af kirkeligt-teologiske grunde, for at den lutherske menigheds- og gudstjenesteforståelse kan genvinde sin dynamiske vitalitet. Salmesangen sikrer ved siden af prædikenen og sakramenterne gudstjenestens individuelle og kollektive identitet. Samtidig med at salmerne er udtryk for og bærere af et levende fællesskab i den menighed, der synger dem, giver de mulighed for en individuel fordybelse uden sidestykke in-

Bilag 1

Den danske Salmebog 1953 - 2004

Den danske Salmebog 1953,
Brugsstatistik m.v. for salmebogen og dens tillæg 1946 - 1994,
Den danske Salmebog 2002
Forslag til reduceret salmebog 2004

DA - Nummer i Den danske Salmebog 1953
Forf - Salmens forfatter (L - Luther. K - Kingo. B - Brorson. G - Grundtvig. I - Ingemann)
BB+Ks - Den blå betænkning 1960 og Københavns Skolevæsen 1961
Prf.Bl. 1960-2004. Foreslået af prædikenvejledere i *Præsteforeningens Blad* 1960-2004.
Antal forslag. (60: 1959-70; 70: 1970-81; 80: 1981-92; 90: 1992-2004)
Prh 86 - Salmevalgsundersøgelse 1982-86, Præstehøjskolen 1986 . Foreslået af antal præster, ialt 17
SVU - Salmevalgsundersøgelsen 1988-91. Valgt antal gange:
Øverste tal: Gudstjenester. Nederste tal: Kirkelige handlinger
DEJ - Dejlig er Jorden. Nævnt antal gange
DB - Nummer i Den danske Salmebog 2002
Forslag - Forslag til reduceret salmebog 2004

46+78 - Salmernes numre i hhv. *46 Salmer* og *'78-tillægget*, eller i begge tillæg (i *Tillæg til Den Danske Salmebog* 1994)
DATnr - Salmernes numre i *Tillæg til Den Danske Salmebog* 1994 (DAT 94)
DATsv - Antallet af præster, der har valgt pågældende salme fra DAT 94 og anført valget i Salmev bogskommissionens undersøgelse 1997 af DAT 94's modtagelse Øverst det samlede antal, nederst, med fede typer, antallet af de præster, der har haft gode erfaringer med salmen.

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
	Lovsange			60	70	80	90					
001	Guds menighed, syng for vor skaber i løn	G	X X	5	5	6	4	12	197 1		001	X
002	Lover den Herre, den mægtige konge med ære		X X	3	2	3	11	15	437 88	1	002	X
003	Lovsynger Herren, min mund og mit indre	G	X X	9	14	20	18	17	494 22	3	003	X
004	Giv mig, Gud, en salmetunge	G	X X	8	11	10	6	15	482 33	6	004	X
005	O, havde jeg dog tusind tunger	B		2	3	6	7	13	129 4		005	X
006	Dig være, mildeste Gud Fader	B		10	8	16	16	15	479 3		006	X
007	Herre Gud, dit dyre navn og ære			11	14	17	16	17	524 4	1	007	X
008	Om alle mine lemmer			5	5	12	7	12	207 2		008	X
009	O store Gud! vi love dig	G		5	9	2	3	8	101		009	X
010	Alt, hvad som fuglevinger fik	G	X X	7	11	17	15	16	447 19		010	X
011	Nu takker alle Gud		X X	13	14	5	11	16	918 132	3	011	X
	Troen på Gud Fader											
	Skabelsen og forsynet											

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
012	Op, al den ting, som Gud har gjort	B	X X	4	7	7	7	16	640 479	37	015	X
013	O Gud! hvor er du mer end skøn	B		4	4	14	10	6	64		016	X
014	Du er alene, store Gud	B		1	2	2	1	3	35			
015	Usporlig er vor Herres vej	G		3	3	6	4	10	84		018	X
016	O Gud, fornuften fatter ej	B		2	5	1	1	1	4		019	
017	Intet så stort, han det jo kan	G		3		3	2	0	32			
018	Alvidende! dit øje mig ransager				1	1	1	1	17			
019	Hvor Gud mig fører, går jeg glad	B			1		2	6	24 1		023	
020	En vej eller anden, vor Herre ved råd				1		1	3	26 1		024	
021	Nærmere, Gud, til dig						2	5	34 225	5	026	X
022	Man siger, livet har bange kår			1		3		4	38 11	1	547	
023	Hvert et lys i livets nat			2	2	2	2	7	54 2		025	
024	Min sjæl, du Herren love		X X	8	13	14	13	16	354 15		012	X
	Guds omsorg											
025	Op, alle, som på jorden bor			13	11	17	3	15	310 3		030	X
026	Til himlene rækker din miskundhed, Gud	I	X X	5	3	8	6	14	480 512	2	031	X
027	Hvo ikkun lader Herren råde	G		1	3	2	4	10	80 3		032	X
028	Han, som har hjulpet hidindtil	G		1	1	9	2	12	127 63	1	033	X
029	Gud skal alting mage	B	X	1	3	2	8	12	135 8		034	X
030	På Gud alene		X	4	3	3	1	6	65 3	1	035	
031	Befal du dine veje		X X	4	7	4	6	15	266 565	6	036	X
032	Min Gud befaler jeg min vej							3	24 4		037	
033	På alle dine veje	G		1	3	1		3	51 6		038	
034	Gud aldrig dem forlader	G				3	3	6	85		040	X
035	Lille Guds barn, hvad skader dig?	G	X X	6	12	14	6	16	750 143	9	041	X
036	I underværkers land jeg bor	I		1	5	4	6	7	186 2		042	X
037	Hvor er det godt, i Jesu arme	B		4	1	1		0	5		043	
038	Min sjæl, hvi vil du græmme dig				1	1		1	6			
039	Urolige hjerte	G		1		1	1	3	14		044	
040	Jeg går i fare, hvor jeg går	B			1	2	2	3	31		045	
041	Sorrig og glæde de vandre til hobe	K	X	1	4	7	7	6	109 4	1	046	X
042	Jeg løfter højt mit øje op				1		1	2	25 3		047	
043	Uforsagt, hvordan min lykke			1	5	3	5	8	64		048	X
044	Ingen er så tryg i fare			1	1	2	1	6	282 155	12	049	X
045	Under dine vingers skygge		X		1		2	6	46 797	9	050	X
	Troen på Guds Søn											
	Jesus Kristus											
046	Du, Herre Krist		X X	7	13	6	10	17	767 416	5	052	X
047	Jesus er navnet mageløst	G		9	6	5	14	15	202		056	X
048	Jesus! Frelser og befrier	G		10	10	6	8	11	190		058	X
049	Jesus os til trøst og gavn	B		8	6	1	7	13	310 11	2	059	X

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
050	Jesus, min drot			2	3	3		8	109		060	X
051	Min Jesus er for mig	B			1	1	1	6	21 1		061	
052	I Jesu navn					1		1	4 1		063	
053	Jesu navn, mit hjertes lyst				1	2		3	50			
054	Lov og tak og evig ære / ofrer vi dig	G		6	9	7	1	13	216 1		430	X
055	Lov og tak og evig ære / ske dig	K		8	10	12	10	15	209 2		599	X
056	Jeg vil mig Herren love			9	5	4	2	4	31		064	
057	Lyslevende fra Himmerig	G		5	5	6	5	10	80		066	X
058	Jeg så ham som barn med det solrige øje							4	31 39	9	067	
	Tidens fylde											
059	Op, thi dagen nu frembryder	B		7	9	5	10	10	122		076	X
060	"Blomstre som en rosengård	G	X X	8	15	16	16	17	515 147	30	078	X
061	Stat op i gry, min Gud, stat op!	G		3	5	2	5	10	135		079	X
062	Tak og ære være Gud			3	12	10	16	17	471 6	4	080	X
063	Nu kom der bud fra englekor	K-G	X X	4	5	9	8	17	325		071	X
064	Maria hun var en jomfru ren	-G		4	5	3	5	8	79		072	X
065	Store Gud og frelsermand	K		2	3	3	6	5	79 1		091	X
066	Vær velkommen, Herrens år ... Julenat	G	X X	7	14	9	14	17	556 12	20	074	X
067	På Jesu død og blodig sår	B		3	6	5	2	3	26 2		075	
068	Fryd dig, du Kristi brud		X X	1	2	4	2	10	77		081	X
069	Fryd dig! du Jesu brud	B		1	3	3	1	5	63		082	
070	Glæd dig, Sion, glæd dig, jord	I			1	2	2	4	97		083	X
071	Gør døren høj, gør porten vid		X X	2	9	4	10	17	469 41	4	084	X
072	Op, Sion, at oplukke	K		5	4	7	4	13	212 2		085	X
073	Hvorledes skal jeg møde	B		5	7	10	12	16	267 3		086	X
074	Op, glædes alle, glædes nu	K		4	7	11	5	16	205		090	X
075	Søde Jesus, Davids rod	K-G			1	1	1	4	32	2	092	
	Jesu fødsel											
076	Det kimer nu til julefest	L-G	X X	1	4	1	7	16	568 2	17	094	X
077	Nu ville vi os samle	B			2	3		10	76 1		093	X
078	Vor Jesus kan ej noget herberg finde	B		1	1			0	8 1		097	
079	Fra Himlen højt kom budskab her	L	X X		1	2	1	9	60 1		095	X
080	Fra Himlen kom en engel klar	L-G		1	3	3	3	8	62		096	
081	Velkommen igen, Guds engle små	G	X X	4	5	5	9	17	329 7	10	099	X
082	Kimer, I klokker, ja, kimer før dag i det dunkle!	G	X X	3	3	2	3	16	243 3	12	100	X
083	Himlens morgenrøde	G		1	2	3		9	72 2		101	
084	Et lidet barn så lysteligt	-G		1	8	6	6	15	105		102	X
085	Et barn er født i Betlehem	-G	X X		8	2	10	17	577 1	13	104	X
086	Venner! sagde Guds engel blidt	G		1	1	3		10	65		105	X
087	Af højheden oprunden er	-G		1	3	4	3	11	75		106	X
088	Glæden hun er født i dag	-G	X X	3	2		1	4	26		107	
089	Lovet være du, Jesus Krist!	L-G	X X	13	14	16	19	17	641 24		108	X

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
090	I denne søde juletid	B		2	8	6	7	13	129		109	X
091	Nu vil vi sjunge og være glad		X X	1	5	3	4	13	102		110	X
092	Fryd dig i Guds behag	K		1	1	1		5	18		113	
093	Hjerte, løft din glædes vinger!		X X	2	4	9	11	17	357 13	5	114	X
094	Lad det klinge sødt i sky	-G		2	7	3	9	14	145		115	X
095	En sød og liflig klang	L-G	X X		1	5		6	19		116	
096	Julen har englelyd	-G-I	X X	1	5	1	8	15	262 2	7	118	X
097	Min sjæl er frelst fra synd og død					3	3	4	25			
098	Den yndigste rose er funden	B	X X	3	9	9	10	17	384 235	30	122	X
099	Her kommer, Jesus, dine små	B	X X	1	2	3	3	17	313 3	5	123	X
100	Mit hjerte altid vanker	B	X X	3	6	8	9	15	216 3	3	125	X
101	Alle ting er underfulde	K		1	1	7	4	3	18 2		124	
102	Min sol, min lyst og glæde	K		4	4	5	4	4	53 2		126	X
103	Frisk op! endnu engang	B			1	3		2	24		127	
104	Søde Jesus, jule-fyrste	K-G			2	1		3	16		128	
105	Hil dig, barn, i krybben lagt			2	1	1	2	5	44 2			
106	En rose så jeg skyde			4	5	1	14	16	287 145	55	117	X
107	Julebudet til dem, der bygge		X X	3	2	7	12	15	286 6	2	129	X
108	Guds engle i flok! synger liflig i kor	G		1	1	2	4	10	51		132	
109	Julen har bragt velsignet bud	I	X X			1	4	17	498 9	54	119	X
110	Glade jul, dejlige jul	I	X X				2	12	396 5	15	120	X
111	Dejlig er jorden	I	X X	1		1	4	11	336 841	111	121	X
	Jesu liv											
112	Nu velan, et frejdigt mod!	B		2	3	4		7	49		135	
113	Dejlig er den himmel blå	G	X X		5	4	8	17	279 17	21	136	X
114	Det runde himlens stjernetelt	K-G				5	5	7	17		137	
115	De hellig tre konger så hjertensglad				1	2	7	10	30 1	1	138	X
116	Et helligt liv, en salig død	B			2	3	1	4	25			
117	Med fred og fryd jeg farer hen	L-G		1	2	3	3	2	25 2		133	
118	Da døden slog Herodes ned	K				3		6	10			
119	Vor Herre han er en konge stor			3	4	1	3	11	41 1		134	
120	Hvor stor er dog den glæde	K		2	1	3	5	7	58		139	
121	I Nazaret i trange kår	G	X X	2	4	5	2	17	158 2		140	X
122	Kom, følg i ånden med	G		1	6	2	5	11	89		142	X
123	Mig lyster nu at træde	K		3	5	4	3	11	94		141	X
124	Hvor saligt var det ægtepar	K		3	3	1	1	12	69 7		144	
125	Med den enbårnes herlighed	G		7	6	6	8	16	173		143	X
126	Hos dig, o Jesus, sent om nat				2			4	28		145	
127	Der sad en fisker så tankefuld	G	X X	3	5	7	4	14	167		147	X
128	Fuglen har rede, og ræven har grav	G		9	5	8	5	10	205		163	X
129	Hvad er det for en snekke	K		2	2	3	2	9	29		149	
130	Ånden opgav enkesønnen	G		1	1	3	1	10	75		148	X
131	Med sin alabasterkrukke	G			3	5	6	13	165		151	X
132	Så skal dog Satans rige	K		2	3	7	5	13	121		166	X
133	O Herre Gud, din lære	K		1	2	1	4	8	105		152	X

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
134	En sædemand gik ud at så	G		2	2		2	8	73	2	153	
135	Din kirke-mark, o Gud	K				2	1	3	16			
136	Godt og ondt i lys og mørke	G		1	1	2	3	5	22		155	
137	Guds rige lignes ved et frø	G		1	2	3	1	12	110 1		156	X
138	"Kvindelil, din tro er stor	G	X X	7	3	5	5	17	167		158	X
139	Et suk igennem verden går				1	1	1	3	12 1			
140	Min Jesus, grund til al vor lyst	B		3	1	1	2	4	33		159	
141	Jeg tror det, min genløser	G		8	3	5	2	13	107		160	X
142	Øjne, I var lykkelige	G		12	15	16	17	17	418 2		164	X
143	Hyrden er én, og så hans hjord	G		2	5	6	6	16	136		168	X
144	Livsalig er den tale			4	2	5	2	5	78 1			
145	Hører I, vor Herre kalder	G		1	4	2	2	9	82		167	X
146	Fra verdens morgenstund udgår	K		5	5	7	4	13	131		170	X
147	Jesus, livets rige kilde	B		2	1	5	3	5	98		175	X
148	Jerusalem! i dag din konge græder			1			1	1	23		174	
149	Med strålekrans om tinde	G	X	1	2	1	4	14	133 1		161	X
	Jesu lidelse og død											
150	Se, hvor nu Jesus træder	K	X	8	10	8	12	17	446 1		176	X
151	Kom, sandheds konge, Kristus, kom			2	1	1	1	6	37 1		177	
152	Vor frelser går til kors og grav			2	2	2	4	7	149		178	X
153	Herren god, som uden grænser	G		4	14	9	10	15	247		179	X
154	Hører til, I høje Himle	K			3	6	2	14	112		180	X
155	Over Kedron Jesus træder	K				1		8	14		181	
156	Følger med til urtegården	-G				1		6	19		182	
157	Ind i haven Jesus gik	-G		1				3	4			
158	Ét jeg ønsker fremfor alt hernede							0	9			
159	Sover I? Hvor kan I sove	K						5	12		183	
160	Mørket skjuler jorderige	K		1	2	1		9	26		184	
161	Se, hvordan de Jesus slæber	K				1	1	7	12		185	
162	Ingen højhed, ingen ære	K		3	3	3	1	10	35		186	
163	Rettens spir det alt er brækket	K		2	3	6	4	11	74		187	X
164	Hvor er lammet, offerlammet	G		1	3	4		6	41		189	
165	Her ser jeg da et lam at gå	B		2	6	3	2	6	65		190	
166	Gak under Jesu kors at stå	K	X X	4	7	3	4	12	177	1	191	X
167	Hil dig, frelser og forsoner	-G	X X	6	13	14	21	17	1597 142	9	192	X
168	O hoved, højt forhånet			4	4	7	4	13	167 3		193	X
169	Naglet til et kors på jorden	-G			2	1	1	2	4		195	
170	Jesus, dine dybe vunder	-G	X X			6	2	6	42		199	
171	Jesus er mit liv i live				5	1		5	94		200	X
172	Det hellige kors, vor Herre han bar	-G		4	13	12	12	8	180		201	X
173	Som et stille offerlam	-G		1	4	6	3	5	154		202	X
174	O du Guds Lam uskyldig				3	3	1	7	59 2		203	X
175	O hjertekære Jesus Krist	-G		2		7	1	3	22		204	
176	O store Gud, din kærlighed	K		6	4	3	8	7	58 1		205	X
177	Vor frelser, du, som døde	G		5	7	4	2	9	108		206	X
178	Skriv dig, Jesus, på mit hjerte	K		3	6	4	6	13	300 9		208	X
179	Mind, o Jesus, tit mit hjerte				2			4	31 1			
180	Lær os, frelser, livets væld!	-G		1				2	2			
181	Jesus, jeg dit kors vil holde	B		1		2	2	5	44		207	
182	Et kors det var det hårde, trange leje					2	1	3	117		209	X

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
									6			
183	Syng højt, min sjæl, om Jesu død!	-G		1	3	4	1	8	47		210	
184	Lad vaje højt vort kongeflag!	-G		1	1	1	1	5	17		211	
185	Den bitre død dig trængte	-G		9	14	8	7	15	197 1		212	X
186	Jesus, hvor du bange stred						1	1	17			
187	Dag til hvile, dag til glæde	I						1	14		215	
188	Hør vor helligaftens bøn	-G			1	2		1	26		214	X
189	Min Jesus, lad mit hjerte få	-G		2	7	6	11	17	432 50		217	X
	Jesu opstandelse											
190	Krist stod op af døde	-G	X X	12	20	19	23	17	750 326	2	218	X
191	I dødens bånd vor frelser lå	L-G	X X	5	10	13	2	6	92		220	X
192	I døden Jesus blunded							1	26		221	
193	Opstanden er den Herre Krist	-G	X X	2	1	5	7	10	118		222	X
194	Herren af søvne opvågned, opsprang	-G		3	3	9	4	10	94		223	X
195	Stat op, min sjæl, i morgengry		X X	8	6	9	9	15	273 11		224	X
196	Livsalig påskedag	K		1	2	1		2	31		232	
197	O kæreste sjæl, op at våge	K			2	3		1	20		226	
198	Som den gyldne sol frembryder	K		8	8	6	13	15	214 1		227	X
199	Hvor er dog påske sød og blid	B		1	1	1		2	43		229	
200	Påskemorgen slukker sorgen	G		3	3	5	3	4	63 1		230	
201	Påske vi holde	-G			1	2		3	14		231	
202	Jesus lever, graven brast			4	5	1	6	11	282 36		233	X
203	Jesus Krist, du overvandt			2	2	2	2	5	65 2		607	
204	Som forårssolen morgenrød	G	X	1	6	8	11	17	432 50		234	X
205	Verdens igenfødelse	-G		4	2	5	8	12	174 10		235	X
206	Påskeblomst! hvad vil du her	G		5	6	6	11	17	344 32	7	236	X
207	Tag det sorte kors fra graven	G		4	4	10	7	16	299 3	1	241	X
208	Hører, I som græde	B		4	2	6	2	9	79		242	X
209	Luk øjne op, al kristenhed!	G		3	6	2	5	11	130 1		243	X
210	Hvor lifligt er det dog at gå	K		3	2	1	1	7	72		244	
211	Bliv hos os, mester, dagen hælder!					2	3	3	56 1			
212	Brat, Herre Jesus, blandt dine du stod	-G		5	3	6	6	8	64		246	X
	Jesu himmelfart											
213	Kommer, sjæle, dyrekøbte	-G		5	5	7	7	16	147		250	X
214	Jesus, himmelfaren	G		5	5	2	4	16	201		251	X
215	Til Himmels fór den ærens drot	-G	X X	4	3	2	3	9	87		252	X
216	I dag skal alting sjunge	B		1	2	2	4	2	37		253	
217	Fuldendt er nådens store værk	I			2	6	5	2	41		254	
218	Drag, Jesus, mig	B				1		1	17 1		255	
219	På denne dag vi se Guds Søn	B		1	1	1	3	0	20		256	
220	Vaj nu, korsets flag, på voven	G		5	6	9	8	17	215 1		257	X
	Jesu kongegerning											
221	Halleluja for lysets drot	-G		4	9	10	3	8	114		261	X
222	Gud har fra evighed givet sin Søn os til Herre			4	6	4	13	10	266		355	X
223	Sin vogn gør han af skyer blå	G		5	4	6	1	10	100		263	X
224	Herre Jesus, du, som troner			2	6	5	1	6	101		264	X
225	Om salighed og glæde			8	3	6	5	11	91		265	X
226	Mægtigste Kriste, menighedens Herre			3	5	2	5	7	358	2	266	X

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
									5			
227	Vær priset, Jesus Krist, Guds Lam!				1		3	1	37 1		267	
228	Frydetonen går mod tronen				4	5	4	2	85		262	X
	Jesu genkomst											
229	Rejs op dit hoved, al kristenhed!	G		4	9	8	12	16	281		274	X
230	Luk øjne op, o kristenhed	K		2	1	6	4	6	76		270	X
231	I verden er ej nød så stor	I		1		3	1	3	77		273	
232	Sions vogter hæver røsten:		X X	2	2	5	3	13	121		268	X
233	Jeg venter dig, Herre Jesus, til dom			4	4	4	7	4	48		269	X
234	I jomfruer, I kloge	B			2	2	2	6	63		271	
235	Venner, lad kun skyer gråne	G		3	1	4	4	10	114		279	X
	Troen på Gud Helligånd											
	Helligånden											
236	Vanæret vor drot kom i sin grav	G		3	3	2	2	2	11 1		280	
237	"Sidder rolig i Jerusalem!"	-G		2	3	2	2	0	3			
238	Nu nærmer sig vor pinsefest	K		4	7	5	8	14	125		281	X
239	Apostlene sad i Jerusalem	G		3	3	4	3	12	131		282	X
240	Fra Himlen kom den Helligånd	G		3	3	6	3	10	96		283	X
241	Fra Himlen Herrens Ånd nedfór	I		1		1	2	0	32		284	
242	Var I ikke galilæer!	G		10	6	4	6	15	134		286	X
243	Kraften fra det høje	G		6	7	9	13	16	354 2		287	X
244	Klar op, vort hjerte, sjæl og sind!	K-G		1			1	1	15			
245	Drag ind ad disse porte	-G		1		7	2	7	60		288	X
246	Nu bede vi den Helligånd	L	X X	15	29	17	26	16	834 8		289	X
247	I al sin glans nu stråler solen	G	X X	7	12	11	11	17	492 122	17	290	X
248	Du, som går ud fra den levende Gud	-G	X X	14	12	9	15	17	518 5		291	X
249	Kærligheds og sandheds Ånd	-G		10	12	14	16	17	518 3		292	X
250	Gud Helligånd, vor trøstermand	G		10	16	5	10	7	101		293	X
251	Talsmand, som på jorderige	G		12	15	15	28	17	434		294	X
252	Gud Helligånd! du giver	B		1	3	1	1	2	57		295	
253	Du, som den store pinsedag	G		2	4	5	2	12	117 1		296	X
254	I kristne, som bekende				5	1	2	2	47		297	
255	Helligånden trindt på jord	G		10	19	20	9	17	600		298	X
256	Det skal ej ske ved kraft og magt			2	4	3	6	8	106			X
257	Ånd over ånder, kom ned fra det høje!			10	5	6	11	14	337		299	X
258	Kom, sandheds Ånd! og vidne giv	K-G		12	17	20	13	17	484		300	X
259	Kom, Helligånd, Gud Herre from	L		3	7	3	1	1	35		301	
260	Gud Helligånd! o, kom	-G		7	11	10	12	11	129		302	X
261	Kom, Gud Faders Ånd fuldgod	L-G		1	6	11	7	13	312		303	X
262	Gud Helligånd, opfyld med lyst	-G		2	2		1	1	22		304	X
263	Kom, Gud Helligånd, kom brat!	-G		11	12	15	22	16	282 3		305	X
264	O Helligånd, kom til os ned			4	5		3	5	70		306	
265	Gud Helligånd, vor igenføder	G		11	17	14	10	13	272		307	X
266	O Helligånd, o søde trøst	B				1		0	10			
267	Helligånd, vor sorg du slukke	-G		14	16	15	18	16	278 3		308	X
268	Bøj, o Helligånd, os alle	G		14	18	10	21	14	313		309	X
269	Gud Helligånd! i tro os lær			2	9	6	6	9	93 1		310	X
270	O Helligånd, du skat så skøn				4			2	40		311	
271	Sandheds tolk og taler			4	1			7	83		312	X
272	Kom, regn af det høje, lad jorden oplives	B		4		5	7	3	88		313	X
273	Kom, Helligånd, vor trøstermand	G		5	6	6	1	8	93		314	X
274	Helligånd, de frommes glæde	B			1	1	4	2	32		315	

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
275	Helligånd, hør, hvad vi bede	G		3	3	2	2	7	76		316	X
	Den hellige, almindelige kirke											
276	Stiftet Guds Søn har på jorden et åndeligt rige	G		7	13	21	8	17	473		318	X
277	Vidunderligst af alt på jord	G		8	19	15	14	16	443 1		319	X
278	Midt iblandt os er Guds rige	G		12	15	12	20	17	343 1		320	X
279	O kristelighed!	G	X X	9	17	18	27	17	1103 112	18	321	X
280	Kirken den er et gammelt hus	G	X X	2	3	3	8	13	199 6	3	323	X
281	Jeg ved et lille Himmerig	G		7	4	8	8	15	233 2		325	X
282	Tusind år stod Kristi kirke	G		3	1	2	2	7	53		343	
283	Herren taler: Øer, hører!	G		1	1	3	1	3	8			
284	Der stander et hus i vort høje Nord				1	1	1	6	75		326	
285	Almindelig er Kristi kirke	G		5	2	5	3	8	101		333	X
286	Guds kirkes grund alene				5	1	4	5	165 2		334	X
287	Den kristne kirkes skønne navn	-G			1	2		1	15		322	
288	Kirken er som Himmerige	G		1		1	2	6	51		327	
289	På Jerusalem det ny	-G	X X	6	11	8	13	17	439 2		332	X
290	Den kristne kirkes alderdom	-G		3	2	1		3	19		340	
291	Dig rummer ej himle	G		2		5	2	5	41		324	
292	Hvor Gud sit hus ej bygge vil	G		1	2	2	4	7	77		328	X
293	O Jesus, præst i evighed	K		2	3	3	3	2	10		485	X
294	I dag på apostolisk vis	G						1	3		486	X
295	Vor Gud han er så fast en borg	L	X X	5	12	8	11	17	445 134	8	336	X
296	Behold os, Herre! ved dit ord	L-G		13	17	13	11	15	392		337	X
297	Forfærdes ej, du lille hob			3		1	3	2	18			
298	Var Gud ej med os denne stund	L-G		4	3	3	1	5	53		338	
299	Du gamle af dage!	G		2	1	4		3	14			
300	Højhedens Gud, som kom herned	G		6	8	5	3	11	66 1		344	X
301	Du, frelser, fandt din hjord udi	K		4	3	1	1	5	63		342	
302	Lover Gud, I kristne fromme	G		1		3	2	4	14			
303	Vel mødt, I kristne fromme	-G		3	3	1	2	1	17		346	
304	Vor arv vi kendes ved			2	2	1	1	5	63		351	
305	Foragter ej de ringe dage	G		1	2	2	1	9	79		350	X
306	Tør end nogen ihukomme	G		4		10	8	14	150		348	X
307	Herrens kirke er på jord			12	21	16	11	9	235		352	X
308	Herren han har besøgt sit folk	G		14	17	13	13	14	326		349	X
309	Ak, Fader! lad dit ord og Ånd	B			1	2	1	0	17		347	
310	Som aldrig så lang er nogen dag	-G		2	2	3	4	9	114 4		353	X
311	Lov og pris og evig ære			1	2	3	1	7	69		354	
312	Almagts Gud, velsignet vær!			2	7	2	7	13	326 2		356	X
313	Vær trøstig, Sion, Jesu brud	K		1	2	2	1	2	3		357	
314	Gør dig nu rede, kristenhed			6	13	8	18	16	183		362	X
315	O Herre Krist, din stjerne står					1		0	6			
316	Mørke over jorden ruger			1				0	1			
317	Kristne, som har frelse funden							1	16			
318	Du Ånd fra kirkens første tider				2	1		5	53		359	
319	O, måtte Jesus snart dog træde							2	8			
320	For dine vidner, som budskab skal bære							0	3			
321	Én alene har vort hjerte							0	13 1			
322	Din rigssag, Jesus, være skal							2	35 1		361	
323	Guds kærlighed ej grænse ved			3	6	8	9	12	234 2		365	X

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
324	O, send os ikke ud alene							2	30			
325	Herre, jeg vil gerne tjene					1	5	6	109		373	X
326	Jesus, Herre! på dit ord				2		1	3	31			
327	Herre Jesus, stærk og mild			1	1	1	2	5	129		374	X
328	Kundskabs fader, visdoms væld				1			3	50 1			
329	Ungdommens frelser, hør os når vi bede							1	32			
330	Ud går du nu på livets vej:						2	2	21 4	1		
331	Dit værk er stort, men jeg er svag			1	1	2	1	4	82		372	
332	Arbejd, til natten kommer					2	1	2	40		360	
	De helliges samfund											
	Fællesskabet											
333	Alt står i Guds faderhånd	G	X X	10	23	11	10	17	613 213		375	X
334	Din kærlighed, o frelser, os forene			1	1	1		2	14			
335	Lyksaligt det folk, som har øre for klang	G		4	8	13	13	10	177		376	X
336	I Herrens udvalgte, som hellighed øve	B			1	1	1	1	13		377	
337	Hvor kan jeg noksom skønne på	K		1	3	5	5	4	69		378	X
338	Der er en vej	G		1	9	7	7	10	179 5		379	X
339	Op dog, Sion, ser du ej	G	X X	3	9	4		17	351 8		380	X
340	Igennem nat og trængsel	I		1		1	9	1	37 1		381	
341	Kom, brødre, lad os ile			1	1			1	11		382	
342	Det er så yndigt at følges ad, hvor banet ...	G	X X		6	2	3	11	122 4		383	X
343	Til klart Guds åsyn vi skal se	G		1		7	1	4	59		384	
344	Udrundne er de gamle dage	G	X			3	3	10	31 1		386	
	Ordet											
345	Op, alle folk på denne jord	B	X X	8	10	10	11	16	297		385	X
346	Herrens røst var over vandet	G		6	7	7	4	8	112		388	X
347	Guds riges evangelium	B		2	1	2	4	5	26		389	
348	Gud, lad dit ord i nåde lykkes			7	7	3	4	13	176		390	X
349	Dit ord, o Gud, som duggen kvæger			3	3	4	6	6	104		391	X
350	Himlene, Herre, fortælle din ære	G		4	10	6	15	16	475 9	1	392	X
351	Fra Himmelen hid til os ned	K		3	4	8	2	7	60		393	
352	Ak, Gud, fra Himlen se herned	L		1	7	2	2	5	41		394	
353	Det lakker nu ad aften brat	-G		9	8	14	8	14	154		341	X
354	Guds ord blev aldrig bundet	G		6	7	6	4	11	60		395	X
355	Min mund og mit hjerte	G		10	7	15	12	16	218 4		396	X
356	Trods længselens smerte	G		6	8	7	3	10	84		397	X
357	Dybe, stille, stærke, milde			4	7	3	2	7	146		398	X
358	Klokken slår, tiden går			3	3	5	6	10	164 27		399	X
359	Guds ord det er vort arvegods	G		5	8	6	13	17	451 55	1	401	X
	Gudstjenesten											
360	Aleneste Gud i Himmerig		X X	12	25	14	16	16	896 5		435	X
361	Gladelig vil vi halleluja kvæde			5	10	5	3	2	72		436	
362	Vi tro, vi alle tro på Gud	L			1	3		2	1		437	
363	Hellig, hellig, hellig! Herre Gud almægtig				5	1	1	2	71 4		422	
364	Herre Gud Fader i Himlen (Litaniet)			2	3	3	1	3	37		432	X
365	O du Guds Lam!	-G	X X	2	4	2	3	15	3915 2		439	X
366	Lover Herren! han er nær	I	X X		3	2	5	15	384 42	1	404	X
367	Den signede dag med fryd vi ser	-G	X X	9	12	9	4	17	637	37	402	X

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
									1385			
368	Denne er dagen, som Herren har gjort	G	X X	10	7	16	14	17	543 5		403	X
369	Himlen åbnes, mørket svinder			2	1	3	1	5	48 2			
370	Herre Gud, du er og bliver			1				1	20			
371	Søndag er vor Herres dag	G		1	3	2	3	5	94		405	
372	Søndag morgen fra de døde	G	X X	10	5	7	2	11	186		406	X
373	Nu står sjælen op af døde	G		7	13	7	7	13	105		407	X
374	Nu ringer alle klokker mod sky	I	X X	2	1	4	6	15	439 8	3	408	X
375	Som hønen klukker mindelig	G				1	2	5	58		409	
376	Op til Guds hus vi gå	G		7	19	9	5	15	128		443	X
377	Som tørstige hjort monne skrige	G		2	5	11	11	16	220 1		410	X
378	Hyggelig, rolig	G		13	14	15	20	17	458 3		411	X
379	Vi samles for dit åsyn her			1	3	1	2	5	68			
380	O Herre Krist! dig til os vend			3	3	6	1	4	98		416	X
381	Verdens børn har mangt et sted	-G		1	2	5	1	4	49 1			
382	Sin menighed har Kristus kær			2	3		2	6	93		423	X
383	Herre Jesus, vi er her			4	5	8	2	12	257		417	X
384	Herre Jesus, kom at røre	K		3	6	4	5	10	91		418	X
385	I Herrens hus er godt at bo			6	1	5	4	9	212 1		424	X
386	Fader milde! lad din rige nåde			1	1			5	69			
387	Velsignelse, al jordens tarv	G			4	4	2	8	122 1		425	X
388	Jesus, som iblandt os står			4	3	3	3	7	157 1		247	X
389	Fred til bod for bittert savn	G		3	7	3	6	14	170 10		426	X
390	Tak for al din fødsels glæde	K		3	4	3	9	14	423 2		427	X
391	Fader, tak for liv og ånde			4	2	2	4	8	114		428	X
392	Brødre og søstre, vi skilles nu ad			1		1	3	0	21		429	
393	Så vil vi nu sige hverandre farvel	-G			5			1	12			
394	Amen, siger nu tilsammen:			1				0	2			
395	Herre Kristus, dig til ære			5	4	6	6	15	363 1		431	X
	Dåben og konfirmationen											
396	Alle mine kilder skal være hos dig	G		11	14	17	13	17	568 11	2	441	X
397	Enhver, som tror og bliver døbt	K			2	5	1	12	97 2		442	X
398	Guds-husets dør er i vor dåb	G		6	3	9	8	14	157 1		444	X
399	Kommer hid kun med de små	G			1	3		5	48		169	
400	Af diendes og spædes mund	G			3	2	2	10	138 2		445	X
401	O, lad din Ånd nu med os være	G	X X					12	1444 34	1	446	X
402	Herren strækker ud sin arm	G						12	1595 65		447	X
403	Dig takke vi, o Jesus Krist				1	3	1	6	73			
404	Du, som os af nåde stor	G		3		2	3	6	167 7		451	X
405	Du folk, som kristne kaldes vil	B		2	3		1	3	70		452	
406	Vort løsen er vor tro og dåb	G		4	4	5	2	15	274 1		453	X
407	Han, som på jorden bejler	G	X X	4	1	2	2	14	366 1	1	479	X
408	Guds Ånd er kraftbeviset	G			2			6	56			

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
409	Barnelivets favre dage	G		4	2	2		10	130		454	X
410	Lad denne dag, o Gud, vor Gud							2	60 1		480	
411	Løgnens fader vi forsage	G		3	3	6	4	10	161		481	X
412	O Herre god og frelser from			7	7	12	5	7	204		482	X
413	Slip os arme ej					1	2	1	18		483	
414	Du, som vejen er og livet				2	3	2	8	374 22	2	484	X
	Nadveren											
415	Mindes vi en fuldtro ven	-G		1		4	3	13	267 1		455	X
416	Vor Herre Jesus i den nat			6	4	1	5	13	146		456	X
417	Sion, pris din saliggører			5	8	4	3	8	287		458	X
418	Herre, hvor skal vi gå hen	G		4	7	8	9	14	269 1		459	X
419	Jesus, din søde forening at smage	-G		3	1		1	6	33		460	
420	Jesus Kristus er til stede	L			5	2	2	3	65		461	
421	Jesus, livets sol og glæde	B				1	1	4	1371		462	X
422	Mæt min sjæl, o Jesus sød	-G			1		3	4	63		463	X
423	Jeg kommer, Herre, på dit ord						2	6	499 1		464	X
424	O Jesus, gør det ved din Ånd	K		1			4	3	15		465	
425	Vor Herres Jesu mindefest	-G		2	3	8	8	13	533		466	X
426	Du er vor skat, o Jesus sød!	G		3	4	1	2	4	148		467	X
427	O Jesus, på din alterfod	K				3	3	4	49		468	
428	Så går nu sjælens højtid an	B		1				1	29 1		469	
429	O glædelig dag			1			1	3	246		471	X
430	O Jesus, søde Jesus, dig	K					4	6	711		472	X
431	Dit minde skal, o Jesu, stå			8	8	3	7	15	1571		473	X
432	Jesus Krist, du gav mig livet	-G		1	1	2	11	10	2653		474	X
433	Går det, Herre, som jeg vil	G		5	2	7	7	8	138		475	X
	Syndernes forladelse											
	Synd og nåde											
434	Gud Herren så til jorden ned	G		14	11	24	10	17	262 1		493	X
435	Nu fryde sig hver kristen mand	L-G		17	19	10	29	16	382		487	X
436	Guds Søn kom ned fra Himmerig	-G		6	8	6	3	12	141		488	X
437	Af dybsens nød, o Gud, til dig	L		8	16	16	16	16	233		496	X
438	Herre, jeg har handlet ilde			4	3	3	3	3	21		501	
439	Afvend din vrede, Herre Gud, af nåde				1	2		1	31			
440	O Herre, udslet min synd så svar							0	7		503	
441	O Gud, vi falder dig til fode	G		8	4	5	4	10	85		504	X
442	Midt i livet er vi stedt	L		4	4	4	6	4	42		495	
443	Vor sjæl er dertil født og båren	B		1	3			4	29		507	
444	Bryd frem, mit hjertes trang at lindre	B		4	10	8	16	13	196 2		508	X
445	O, hvor er nåde-stolen	G		10	9	7	1	7	112		517	X
446	Til dig alene, Herre Krist			12	12	9	4	11	142		505	X
447	O Jesus, livsens Herre			3	1	4		1	18		499	
448	Jeg er en fattig fange				1	1		1	6 3			
449	Gud, efter dig jeg længes			8	5	9	6	15	240 3		498	X
450	Hjerte, lad dig ej indbilde	B		4	4	3	2	4	33		506	
451	Min frelser mig af døden drog							2	30 1		513	
452	O søde Gud, din kærlighed	K		5	11	5	1	5	49		490	
453	O gode Gud, din kærlighed	K-G		2	7	8	2	9	59		491	X
454	Jesus han er syndres ven!	B		1	1	1	2	5	88		511	
455	Fred i Jesu død vi skulle	B		1		1	1	0	10		515	
456	Du, som freden mig forkynder			2			1	4	89		520	
457	Syndernes forladelse	G		6	6	6	3	3	39		519	
458	På Guds nåde	G		15	18	17	9	17	389	1	518	X

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
									3			
459	Nu har jeg fundet det, jeg grunder	B		1			1	1	33 1		510	
460	Klynke og klage	G		3	6	6	5	11	86		516	X
461	Hvo vil mig anklage	B		1	2	4	1	6	59		512	
462	Guds nåde højt jeg prise vil			2	2	6	1	3	60		489	
463	Hvor lystig, sød og yndig	B		4	6	2	1	5	28		509	
464	Guds igenfødte, ny-levende sjæle	B		14	15	15	11	17	363		492	X
	Omvendelse og tro											
465	O, lytter til,. I folk	B		3	1	1		2	41		590	
466	O, vågner op af verdens drømme	B		1				2	15			
467	Ak, vidste du, som går i syndens lænke	B			1	2		0	5		591	
468	I denne verdens sorger sænkt			1	1			0	4		595	
469	Vågn op, du, som sover, stat op fra de døde			1	4		1	0	21		657	
470	Hvordan takker vi vor Herre	B			1		1	3	31		589	
471	I dag er nådens tid	B		1	3	1	6	9	123		592	X
472	Kender du den livsens kilde			2	2	5	2	8	122		596	X
473	Hør, min sjæl, den gode hyrdes stemme			1	1		1	0	17		594	
474	Jeg råber fast, o Herre			6	4	4		4	54		497	
475	En hyrde glemmer fåret ej	B		3		2		2	50		593	
476	O Gud, min synd du sænke ned			3				1	29		500	
477	Så vide om land, som sol monne gå				2		1	3	73		597	
478	O Jesus, troens dyre skat	B		1	2			5	25 1		576	
479	Jesus, dødens overvinder	G		13	13	15	6	15	195 1		580	X
480	Den tro, som Jesus favner	B		2	1	1	4	7	57		578	
481	Den sande tro i striden	B						0	4			
482	Der er et helligt værge	I				1	1	4	34		581	
483	Ransager eder selv	B						1	14		579	
484	Vor tro er den forvisning på	B		3	8	10	17	14	193		577	X
485	Vor tro den er et stærkt bevis	B		1	2			5	26			
486	Sejervindersken på jorden	G		4	1	11	3	10	105		545	X
	Fred og glæde											
487	Guds fred er mer end englevagt	G		3	3	6	6	15	200 11		676	X
488	Sov sødt, barnlille!	G	X X	7	11	4	6	15	1656 98	3	674	X
489	Skulle jeg dog være bange?			6	3	10	6	13	199 19		667	X
490	Synes det i kors og pine	B		2		1	2	3	37		039	
491	Som lilliens hjerte kan holdes i grøde	B			1	1	3	1	14		646	
492	Det er den daglig trøst, hvormed	B		1		3		2	1		647	
493	Gud, vi er i gode hænder	G		7	7	6	8	12	128		675	X
494	Den sjæl, som Gud i sandhed kender	B			1			1	6			
495	O guddomssol fuldstærk og blid	-G		4	6	10	5	2	68		673	X
496	Hvad kan os komme til for nød	-G	X X	9	10	4	8	15	274 1		662	X
497	Gud Herren er min hyrde god			1	3	2	4	4	50		663	
498	Frelseren er mig en hyrde god	I	X			2	6	5	67 16	1	664	
499	Er Gud for mig, så træde	B	X X	2				5	24		665	
500	Den grund, hvorpå jeg bygger	B		4	2	1	6	11	160 3		666	X
501	Jeg ved, på hvem jeg bygger			3	3	1	7	8	144 5		672	X
502	I Jesus søger min fred						3	2	46 2	1	670	
503	Alle vegne, hvor jeg vanker	B			1			2	19 1		668	
504	O du min Immanuel	B		2	1	2	1	4	63 1		671	
	Sorg og trøst											
505	Hvem skal jeg klage mit sorgfulde mod?			1		4		4	13		640	

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
506	Mig rinder så mange tanker i hu			1				3	0 1		641	
507	Sorrig og elendighed	K		1	2	1		1	8		643	
508	Ak, min rose visner bort	B				1		1	0			
509	Aftensukket, nattegråden	G		7	5	7	5	8	68 3		654	X
510	Aldrig er jeg uden våde	K		2	9	8	9	15	219		644	X
511	Er du modfalden, kære ven	G		6	6	8	5	15	235 6		655	X
512	Tålmodighed behøves	B				1		1	5			
513	Min Gud, jeg gammel er og grå			1				0	0 1		642	
514	Vor alderdoms trøst og støttestav	G			1	1	1	0	0			
515	Ængstede hjerte			2	4	2		8	68 1		656	
516	Vær stille, hjerte, bi på Gud				3		2	4	25 5			
517	Stille er min sjæl til Gud	B					1	3	77 4	1	645	
518	Vær trøstig, mit hjerte, bedrøv dig ej mer	B						0	11		648	
519	Vor Herre! til dig må jeg ty	G		11	15	14	19	13	190		652	X
520	Vær du mig nær! Nu aftnen sænker sig			1			1	2	41 235	4	541	X
521	O Herre, kommer sorgens stund hernede	I			1			0	8			
522	Gud ene tiden deler	B		1	5	4		6	81 53		661	X
	Troens lydighed											
	Forsagelse											
523	Nu bør ej synden mere	K		1	1	2	1	4	53		617	
524	Så skal da mammon vige	B		1	3			2	30		621	
525	Far, verden, far vel	K		3	9	5	5	13	72 2	1	614	X
526	Verden, o verden! hvi frister du mig	G		2	1		2	0	0		623	
527	Til nådens store åndefest	I		2	2			3	40			
528	Herrens røst, som aldrig brister	B-G		5	4	4	4	13	177		616	X
529	I lemmer, hvis hoved har Himlen i vælde	B			2	1		1	39		272	
	Kristi efterfølgelse											
530	Den snævre vej er bred nok til Guds rige	B		1	1	1	1	0	5		602	
531	Den vej, du gik i kors og trang	B		1	2	1	1	1	11		603	
532	Hvo vil med til Himmerige?	B		1			2	5	26		605	
533	Kommer, hvo vil visdom lære!	B		2		4	2	1	20		606	
534	Du kære sjæl, som vanker	B						0	9			
535	O Gud, du ved og kender	K		10	18	13	17	14	295 1		598	X
536	Herlighedens Gud	B		1	3		2	1	21 1		601	
537	Stod med Krist vi op af døde	G		2	8	8	3	11	63		608	X
538	Har vi toppet, må vi dale	G		1	1	1	2	2	17			
539	Evig sand er Herrens tale	G		1	2	2		3	35			
540	Dybt fornedres skal enhver	G		2	8	5	5	7	106 1		609	X
541	O Jesus, går du da din vej!	K		4	3	3	1	16	36		600	
542	Bliv hos mig, kære Herre Krist!			3	3	1	1	8	145 4		610	X
543	Så tag mig da ved hånden			1			1	3	30 107		611	X
544	Den store mester kommer	I	X	3	1	1	6	10	257 132	8	612	X
	Årvågenhed og bøn											
545	Op! våg og bed	B		1				0	10		618	
546	Uforsagt, vær på vagt!		X X	3	3		1	7	101 57		275	X
547	Vægter, vil da mørkets rige	B		1	1	1		0	6		619	
548	Hvad fattes mig? hvi er jog dog	B				1	1	1	4		620	

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
549	Hvor der er tro på Gud			2	2	2	4	5	115		585	X
550	Beder, og I skulle få!			1	1	3	2	7	158		584	X
551	Ingen blive skal til skamme	B		4	5	2	5	6	97		583	X
552	Guds egen kære Søn			5	14	10	10	14	225 1		587	X
553	Stol du kun på dit Fadervor	G		1	4	1	4	14	108 1		586	X
	Kamp											
554	Op, I kristne, ruster eder!	B-G		1				4	40		625	
555	Jesus, giv sejer, livsfyrste og kilde			1			1	0	4			
556	Jesus, se til os i nåde	G		7	5	5	2	7	71		387	X
557	O Jesus, hør mig for din død			1	3	3		1	14			
558	O, kommer hid dog til Guds Søn	-G			1	3	2	4	80		638	X
559	O Jesus, som er kommet at	B		2	4	5	2	6	56		628	
560	Gud er Gud, før jorden skabtes	K		7	8	8	6	13	195		624	X
561	Du er, opstandne sejers-helt	B			2	4	3	2	42		228	
562	O du store sejervinder			4	2	2	1	3	35		626	
563	Ak, bliv dog med din nåde			2	3			5	40			
564	Når i den største nød vi stå	-G		3	6	4	4	12	84		639	X
565	O kære sjæl, frygt aldrig mer	K		1		2		0	11			
566	Midt igennem nød og fare	B		2				0	4		650	
567	Nu da til lykke	B		1	1	1	1	3	26		631	
568	Vor klippe vi slippe umulig	B		2	1	2	5	4	30		651	
569	Stadig kamp vort liv må være	-G			1	2		3	16 1			
570	Drag ud, hver kristensjæl på jord			2		1	1	3	11			
571	Halleluja! jeg har	B		1	1		1	1	10		622	
572	Stå fast, min sjæl, stå fast	B		1			2	3	46		632	
573	Kæmp alvorlig, nu Guds nåde				2	2		0	0			
574	Du ved det nok mit hjerte			4	7	4	8	9	233 1	3	634	X
575	Har hånd du lagt på Herrens plov	G		7	6	8	4	15	212 31		633	X
576	Det koster megen kamp og strid	B		1		2		1	8 1			
577	Det koster mer, end man fra først betænker	B		2	1		2	2	27		604	
578	Det koster ej for megen strid	B		1		1		1	3		669	
579	Livsens krone at erholde							0	11			
580	Os fører korsets smerte	B			2	1		2	10		629	
581	Vor trængsel, hvor besværlig	B						0	4		630	
582	Sørger du endnu, min sjæl!	B			1		2	1	20		627	
583	Sving dig op, forsagte sjæl				1			1	8			
584	Skal fri og frelst vi hist	B		1			1	2	20		649	
	Kærlighed til Gud og næsten											
585	Et trofast hjerte, Herre min			7	6	7	5	13	230 1		679	X
586	Jesus! at du blev min broder	G		19	19	10	15	16	234		694	X
587	Jeg kender ham, hvem jeg har overgivet				1		1	2	51	1	693	
588	Jesus, kom dog nær til mig					1	2	6	196 15		680	X
589	Dig vil jeg elske, du min styrke			1	1			1	16 2		681	
590	Bort, verden, af mit sind og øje	B						1	6			
591	Ét fornødent er; det ene	B			1		2	1	15		165	
592	Jesus, Jesus, Jesus sigter	B			1	3	5	2	36		682	
593	Hvor salig er den lille flok							1	11			
594	Vil du have ro, min sjæl	B						0	6			
595	Nåden hun er af kongeblod	G		14	12	16	9	15	394		695	X
596	Den nåde, som vor Gud har gjort	K		2	6	7	11	12	181		683	X
597	O Jesus, du al nådens væld	K		8	4	6	3	16	141		684	X
598	Vor Gud er idel kærlighed	K		6	3	3	7	10	92		685	X
599	Min sjæl, om du vil nogen tid	K		7	5	7	4	10	123		686	X
600	Loven er et helligt bud	B			3	8	6	11	80		691	X
601	Du skal i denne verden ej			3	1	1	2	6	101		692	X

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
									1			
602	Hvor ser det ud i verdens ørk	B						2	16		689	
603	Det er det rette tegn hvorpå	B				2	1	2	24			
604	Den ypperligste vej	B		4	2	2	7	6	80 1		690	X
605	Hvor dejlig skal Guds kirke stå	K-G		2	4	2	4	4	50		687	
606	Hvor blev Guds jord et dejligt sted				2	1	2	5	107			X
607	Skal kærlighed sin prøve stå	B		3	2	3	2	11	47		688	
608	Kærlighed er lysets kilde	G		5	14	15	10	17	439 34		696	X
	Kødets opstandelse og det evige liv											
609	At sige verden ret farvel	G		3	3	2	4	9	49 65	2	538	X
610	Mit lys i mørke, Jesus sød	G		4	2	4	4	4	45		539	
611	Vor Herre Jesus, Gud og mand	-G		3	1			2	12		526	
612	O Herre Jesus, mit levneds lys							0	0			
613	O Jesus, morgenstjerne			1	1	1	1	5	49 2		525	
614	Udrust dig, helt fra Golgata		X X	1	1	7	1	9	72 7		536	X
615	Fremmed er vi alle dage	K					1	1	11 1			
616	Se, døden alle dage			1				1	19 3			
617	Når syn og hørelse forgår							2	3 11		527	
618	Når tid og time er for hånd							1	10 3		528	
619	Når vore øjne lukkes til							0	0 4			
620	Hvo ved, hvornår mit liv har ende	-G					1	3	9 6		534	
621	Den nærmer sig, den time forudsat	B-G						0	0			
622	En dalende dag, en stakket stund							1	20 14			
623	Som markens blomst henvisner fage	G		1	1	5	1	4	41 2		562	
624	Som dug på slagne enge	G	X				2	5	32 5		544	X
625	En liden stund	G				3	4	4	53 22		540	X
626	Når jeg betænker tid og stund				1			0	1			
627	Jeg lever - og ved hvor længe, fuldtrøst	I		1				1	9 20		543	
628	Min død er mig til gode	B						4	6 15		530	
629	Nu har jeg vunden	B						1	1 3		535	
630	Gå nu hen og grav min grav!							1	0 6			
631	"Herrens venner ingen sinde			1			1	2	12 99		546	X
632	Lær mig, o skov, at visne glad					1		1	7 53		537	
633	Den er slet ikke af Gud forladt							1	2 21			
634	Nu ledet er min lille							0	1 3		532	
635	Her mødes alle veje	G					2	1	0 28			
636	Med sorgen og klagen hold måde, Guds ord							1	1 8		529	
637	Døden er den sidste fjende	G		2	3	2	3	2	26 3		542	
638	Det livets ord vi bygger på	G		4	6	7	3	10	153		560	X

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
									8			
639	Jeg ved mig en søvn i Jesu navn			1				1	17 5			
640	Med sorgen og klagen hold måde! Du mindes	-G			2	1	1	3	13 1		565	
641	Er livet alt lifligt herneden	G				3	4	7	87 27		566	X
642	Her vil ties, her vil bies	B	X X	3	3	7	9	16	180 61	4	557	X
643	Når mit øje, træt af møje	B				1		1	12 5		558	
644	Stå som en klippe	B						0	3			
645	O Helligånd! mit hjerte	B		2			1	1	16 1		559	
646	Jeg er fremmed, jeg er en pilgrim							0	12 1		567	
647	Lad os ile							0	0 2			
648	Hvor er det godt at lande	B			1		1	1	2 1		570	
649	O dejlige land	G		4	3	4	4	10	178 9		561	X
650	Jeg ved et evigt Himmerig			2	1	4	3	6	75 7		555	X
651	Eja, min sjæl ret inderlig						1	0	16		531	
652	O, Gud ske lov, det hjemad går							0	4			
653	Tænk, når engang den tåge er forsvunden							2	13 116		564	X
654	Sørger ej for dem, der sove	G		1	2	1		9	55		563	X
655	Livsalige dage, som i håbet vi venter			3				3	24 2		568	
656	Min største hjertens glæde			2	1	2	4	4	42		553	
657	Jeg ser dig, du Guds Lam at stå	B		1		1	1	0	25		572	
658	Om Himmeriges rige vi tales ved	-G		4	2	1	2	3	13 2		554	
659	For alle helgen, som i Kristi tro			1			1	4	42 1		574	X
660	Helgen her og helgen hisset	-G		3	2	5	5	9	128 2		573	X
661	Den store hvide flok vi se	B	X X	4	5	5	8	14	277 19	2	571	X
	Jordelivet											
	Tidens gang											
	Året											
662	Kom, hjerte, tag dit regnebræt	B		1		2	1	4	57 2	1	714	
663	For dig, o Herre, som dage kun	G			3	6	6	12	91 13		713	X
664	Vær velkommen, Herrens år ... Sandheds Gud	G		5	6	7	11	16	342 8		712	X
665	O Fader god af evighed	-G		1	1	1		1	9			
666	O Gud, som tiden vender	B		2				2	36		715	
667	Guds godhed vil vi prise	-G	X X	3	5	5	2	13	131 1		716	X
668	Træd frem, min sjæl, på årets morgen			1			1	3	74 1			
669	Året, som i dag oprinder	G				2		10	42		718	
670	Lad tidens hjul omdrive	K		1	1			9	51 2		719	
671	Nu blomstertiden kommer			3	3	3	10	10	300 42		722	X
672	Naturen holder pinsefest		X			2	3	6	112 3		723	X
673	Solen stråler over vang					1		7	137 36		724	X

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
674	Gak ud, min sjæl, betragt med flid		X X	2	4	8	11	16	329 83		726	X
675	Du gav mig, o Herre, en lod af din jord		X X	6	12	11	7	16	651 127	8	728	X
676	Gud, du fra dine de herlige højeloftssale	G					1	8	137		727	X
677	Nu falmer skoven trindt om land	G	X X			4	3	17	543 579	73	729	X
678	Vi pløjed og vi så'de		X X		3	6	2	17	477 38	2	730	X
679	Dybt hælder året i sin gang		X X	2	3	5	10	15	442 59	2	732	X
	Dagen											
	(Morgen)											
680	Gud Fader og Søn og Helligånd			1	1	1	1	0	8		734	
681	Nu sol i øst oprinder mild			1	1	1	2	6	50 2		735	
682	Den mørke nat forgangen er		X X	2	11	13	15	17	513 9	3	736	X
683	Jeg vil din pris udsjunge			2	1		1	6	34		737	
684	O, Gud ske lov til evig tid					1		1	15		738	
685	Nu står jeg op i Herrens navn	K					1	0	10			
686	Rind nu op i Jesu navn	K	X	4	2	9	7	12	135 1		739	X
687	Nat, søvn og slum og seng farvel	K		1				1	22		740	
688	Op, min sjæl, thi sol er oppe	K	X X					9	53		741	
689	Farvel, du hvilesøde nat	K			1	1		2	18		742	
690	Nu rinder solen op	K	X X	6	7	8	20	15	416 4	3	743	X
691	Morgenrøden sig udstrækker	K			1	2		5	64		744	
692	Vågn op og slå på dine strenge	K	X X	2	4	6	4	16	339 5		745	X
693	Dig, store Gud, ske ære				1	1		6	43		746	
694	Lysets engel går med glans	I	X X			3	2	12	337 86	8	747	X
695	Nu vågne alle Guds fugle små	I	X X		1		2	13	196 31	1	748	X
696	I østen stiger solen op	I	X X			1	5	14	442 355	57	749	X
697	Nu titte til hinanden de favre blomster små	I	X X	1	2	2	1	16	1272 373	11	750	X
698	Morgenstund har guld i mund	G	X X	3	6	4	5	16	527 47	10	752	X
699	Gud, du, som lyset og dagen oplod			1			2	9	187		753	X
700	Se, nu stiger solen af havets skød		X X	9	8	15	12	17	630 598	21	754	X
	(Aften)											
701	Den lyse dag forgangen er, og natten		X X		1			4	8		757	
702	Nu velan, vær frisk til mode							3	10 1		758	
703	Nu hviler mark og enge		X X					7	42 18		759	X
704	Dagen nu sin afsked tager	K						4	10 1		760	
705	Skriv på min seng og sovetræ	K						1	1			
706	Den klare sol går ned, det kvælder mer og mer	K					1	8	24		761	X
707	Hvilestunden er i vente	K				1		7	24 3		762	X
708	Det mulmer mod den mørke nat	K					1	3	1		763	
709	Til hvile solen går	K						3	11		764	
710	Aftenstjernen hisset tindrer	K						3	4		765	
711	Se, hvor sig dagen atter skynder	K					1	3	12		766	
712	Vort timeglas det alt nedrinder	K						3	6 4			
713	Tiden skrider, dagen rinder	K						3	12		767	

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
714	Nu skrider dagen under							3	10		781	
715	Dagen viger og går bort		X X					2	1		768	
716	Sig månen langsomt hæver		X X					10	41 17	5	769	X
717	Jeg er træt og går til ro		X X					4	9 1000	11	770	X
718	Dagen går med raske fjed	I	X X					3	23 69	2	771	X
719	Til vor lille gerning ud	I	X					5	25 23	2	772	X
720	Bliv hos os, når dagen hælder	I						7	33 28	2	773	X
721	Den skønne jordens sol gik ned	I		3			1	1	13 5		774	
722	Fred hviler over land og by	I	X					7	39 127	7	778	X
723	Lyksalig, lyksalig	I	X					3	6 402	3	779	X
724	Den lyse dag forgangen er, den blanke sol	G						4	20 10		780	
725	Dig vandre vi så gerne med	K-G		2		1	2	6	42 11		782	X
726	Kirkeklokke! mellem ædle malme	G	X X				1	5	6 341	7	783	X
727	Altid frejdig, når du går		X X		1			6	97 2212	75	784	X
728	Jesus, mit liv							2	15 3			
729	Tunge, mørke natteskyer			1		1		9	68 7	1	785	X
730	Når mørket jorden blinder (*Vægterversene*)		X	1				1	5		791	
731	Sov nu, mit barn, så sødelig							0	13 1			
732	Nu lukker sig mit øje							2	5 23		789	
733	Gode Gud, din engleskare	G						0	3		790	
	Brudevielse											
734	Vi ønske vor brudgom nu og brud							0	0 7			
735	Huset, som Gud har bygt	G		3		2		4	32 11		701	X
736	Jeg ved en blomst så favr og fin	G			1			3	14 376		700	X
737	Glæderig og underfuld	-G						2	0 16		699	
738	Det er så yndigt at følges ad for to	G	X X					4	2 1307	28	703	X
739	Jert hus skal I bygge på ordets klippegrund							2	11 166	2	704	X
740	Kærlighed fra Gud						1	4	72 255	2	494	X
741	Alterlyset i Herrens hus	G						1	8 174		702	X
	Bordbønner											
742	1 - I Jesu navn går vi til bord											
	2 - Velsign vort hus, velsign vort bord											
	3 - Velsign vort måltid, Herre kær											
	4 - Gud, giv os dagligt brød i dag	L-G										
	5 - Kom, Herre Jesus, vær vor gæst											
	6 - Sign nu ved dit ord og Ånd	K										
	7 - Bespis os, Fader, af din hånd											
743	1 - Fader, tak for dagligt brød											
	2 - O, Gud ske lov evindelig											
	3 - Tak for mad, o milde Fader											
	Fædrelandet											

DA	Den danske Salmebog 1953	Forf	BB+KS	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DEJ	DB	Forslag
744	Jeg véd en urt både dejlig og bold					1		0	0			
745	Forgæves er vor kraft og kunst			2		3	2	5	22		707	
746	Gud lade rolighed og fred	K		2		1	1	4	24		708	
747	Lad dit rige alle vegne	B		3				0	19		358	
748	Bo hos os, o Gud, i nåde	K		2				0	5			
749	Din kirke, gode Gud	K		3	1	1	3	3	28			
750	Kongernes konge og herrernes herre! dig hylder			1	1		1	4	53 3	1		
751	Alfader! du hvis navn i Nord	G					1	4	9 1		709	
752	Dig, store Herre Sebaot	K			1			0	4			
753	Kriste, lad din ædle fred					2		1	8			
754	Forlen os freden, Herre, nu	L			1			0	17		711	X

Bilag 2

Den danske Salmebog 1953 - 2004

Brugsstatistik m.v. for salmebogen og dens tillæg 1976 - 1978, Forslag til reduceret salmebog 2004

Forkortelser: Se Bilag 1

		Forf	46+78	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DAT nr	DB	Forslag
	46 salmer (1975)											
755	Du gav os efter dit behag	Aa			2	6	2	2	9		027	X
756	Over mig din engel våge	G										
757	I falmede blade du kølige vind	G			4	1		5	22		653	X
758	Hvad mener I om Kristus	Aa	812		6	7	1	4	54	775	054	X
759	Guds Søn har været her. Og han var mand	Aa	821		1	3		2	6			X
760	Han fødtes ind i tid og rum					4		2	3			X
761	Samler Jer til kirkegang	Aa			3	1		2				X
762	Skyerne gråner, og løvet falder	G			1	2		9	42		733	X
763	O Jesulil min											
764	En bondemand går ud at så	JJ	823			1		1	21		154	X
765	Bethesøjlernes buegange	Aa	824			2		2	22	801	157	X
766	Det *var* kun en drøm, at han tog os tilside	Aa			4	1		2	2	805	162	X
767	Ét vidste han om vejen frem	Aa	825		2	3		5	33	806	173	X
768	I kvæld blev der banket på Helvedes port	G			2			2	1		213	X
769	Der venter bag langfredags nat	Aa	827		1	2		1	25	814	216	X
770	Det er så sandt, at ingen så	Aa	830		2	2		1	19	819	238	X
771	Kom, lad os tømme et bæger på ny (jfr. 212)	G			1	1			4		246	(X)
772	Vil natten nu vige	Aa							5	830	258	
773	Optaget er i herlighed	-G				1			2			
774	Genlyd, du ny Jerusalem	-G			2							
775	Løft op dit hoved, al kristenhed (jfr. 229)	-G			1	4		2	3			(X)
776	Apostlene sad i Jerusalem (jfr. 239)	G						2	4		282	(X)
777	Hvor Gud sit hus ej bygge vil (jfr. 292)	G			1	1		1	1		328	(X)
778	Give da Gud, at hvor vi bo (jfr. 280)	G			1	6			8		329	X
779	Lov, pris og tak, at du har givet	Aa	840		3	1		1	22		363	X
780	Dig ske al ære, Herre Krist										415	
781	Nu ringer de klokker ved daggryets komme	Aa			1	2			3		237	X
782	Ja Fader, tak, at nådens ord	Aa	847		2	1	1		23			X
783	Vi kommer til din kirke, Gud	JJ	851					4	235	859	478	X
784	Jesus, hvor er du dog henne (jfr. 373)	G						1				(X)
785	Herre. hvor skal vi gå hen (jfr. 418)	G			2	3		1	1		459	(X)
786	Med vor Herre ved hans bord	G			1			1	7			X
787	Sin enbårne Gud hengivet	G			4		1		3			X
788	O Gud! din vej at følge	G				1	1	1	3			X
789	Så vældigt det mødte os først i vor dåb	Aa	849		1	3		2	22	845	400	X
790	At tro er at komme					2		2	9		582	X
791	Den gerning må vi gøre	Aa			2	4			6			X
792	Vi fik en tid, vi har et sted	Aa				3		3	9			X
793	Kærlighed alt sit udretter	G			3	2	1	2	15		710	X
794	Som markens blomst henvisner fage (jfr. 623)	G						1	1		549	(X)
795	Vi takker dig for livet	Aa			1	4		2	5	886	073	X
796	Gud ske lov for nattero	Aa	864					1	4	898	755	X
797	Nu gløder øst i morgenskær	Aa	862		2						756	
798	En grålig lysning igennem tåge	Aa	865						6			X

		Forf	46+78	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DAT nr	DB	Forslag
799	Gud ske tak for dag, der gik	Aa	867					1	3			X
800	Nu breder natten sit mørkes tæppe	Aa	868						2			
	'78-tillægget til Den Danske Salmebog (1978)											
801	Almægtige og kære Gud	-JJ						2	19	755	017	X
802	Lad nu vor lovsang springe ud	JJ						2	28			X
803	'Bliv lys!' det gennem mørket lød	Aa						1	18			X
804	Du aldrig skal grue	Aa							2			
805	Du følger, Herre, al min færd	Aa							7	767	021	
806	Nu glæd dig i Herren, mit hjerte							2	15	768	677	X
807	Det er Guds fadermåde:	Aa							3			
808	Nu er livet gemt hos Gud									*876*	550	
809	O Gud, vor hjælp i svundne år								3			
810	Guds sande Ord af evighed								5			
811	Det skal forkyndes verden om	Aa						1	10			X
812	Hvad mener I om Kristus	Aa	758					2		775	054	
813	Du, som gik foran os							1	6	867	457	X
814	Fredløs er freden, hvor menneskets veje							2	9	788	130	X
815	Det første lys er ordet, talt af Gud	JJ						1	18	782	087	X
816	Hør det, Sion, trøst for al din ve	Aa						1	4		088	X
817	Kom, tro, og kom glæde	-JJ						2	48			X
818	Hør, hvor engleskarens sang							3	6			X
819	Det var ikke en nat som de andre	JJ				1		2	8	791	098	X
820	Barn Jesus i en krybbe lå					1		4	18 1		103	X
821	Guds Søn har været her. Og han var mand	Aa	759									
822	Velkommen de Jesus							1	2		146	X
823	En bondemand går ud at så	JJ	764					4	1		154	
824	Betesdasøjlernes buegange	Aa	765					1	1	801	157	
825	Ét vidste han om vejen frem	Aa	767					5		806	173	
826	Det var en søndag lys og grøn	JJ						1	33			X
827	Der venter bag langfredags nat	Aa	769					3		814	216	
828	Du, som påskesolen tænder	JJ						1	8			X
829	Nu vil vi være glade igen								1			
830	Det er så sandt, at ingen så	Aa	770					1		819	238	
831	Herren Krist opstod i dag								6			
832	Han er opstået!	Aa										
833	De troede, at Jesus var borte								2			
834	Som duggen springer i skærsommer							2	14			X
835	En dag skal Herrens skaberdrømme								2	828	278	X
836	Dommer over levende og døde								4	827	276	
837	Bølgerne bryder om revet											
838	Guds rige kommer ikke så	Aa						1	11	836		X
839	Gud ænser ikke rang og stand	Aa						1	41	852		X
840	Lov, og pris og tak, at du har givet	Aa	779					2			363	
841	Herre, du vandrer forsoningens vej							1	21 1	882	613	X
842	Gud, riv os ud af tidens jag								17	853		X
843	Kom og del din Herres glæde	JJ						2	30			X
844	Hør, hvor kirkeklokken synger	JJ						3	17			X
845	Herrens navn vil vi forkynde	JJ							19			
846	Så tak da, Gud, for livets brød	Aa							2			
847	Ja Fader, tak, at nådens ord	Aa	782					1				
848	Fyldt af glæde over livets under							1	14	854	448	X
849	Så vældigt det mødte os først i vor dåb	Aa	789					1		845	400	
850	Al jordens fylde har du skabt	JJ						1	110 1	862		X
851	Vi kommer til din kirke, Gud	JJ	783					4	30	859	478	
852	Gud Søn har sagt, hvor *Vejen* går							1	13			

		Forf	46+78	Prf	Bl	60	-04	Prh 86	SVU	DAT nr	DB	Forslag
853	Vi beder, Herre, for de to							1	0 16		705	X
854	I blev skabt som mand og kvinde	JJ						1	0 102	912	706	X
855	Du fylder mig med glæde							3	9		371	X
856	Da Jesus Krist, Guds gode Søn	Aa							8			
857	Vær stærk, min sjæl, i denne tid								1	911	635	
858	Som vintergrene							1	3	910	412	X
859	Kærlighed, som til et billed								13			
860	Gud ske tak og lov!	I						1	18		751	X
861	Nu spreder dagen atter							1	31			X
862	Nu gløder øst i morgenskær	Aa	797								756	
863	Herren er i solopgangen	JJ				1		1	12			X
864	Gud ske tak for nattero	Aa	796							898	755	
865	En grålig lysning	Aa	798					1				
866	Alt denne dag er svunden							1	6			
867	Gud ske tak for dag, der gik	Aa	799					1				
868	Nu breder natten	Aa	800									
869	Din sol går bort, men du bli'r her	-JJ						1	1			X
870	Han kom til os fra Himmerige	Aa							1		548	

Den danske Salmebog 1953 - 2004

Brugsstatistik m.v. for salmebogen og dens tillæg 1994, Forslag til reduceret salmebog

Forkortelser: Se Bilag 1

		Forf.	46+78	Prf	Bl.	60	-04	Prh.86	DAT sv	DEJ	DB	Forslag
	Tillæg til Den Danske Salmebog (1994)											
755	Almægtige og kære Gud		801						345 **295**		017	(X)
756	Syng for Herren, sol og måne								148 **123**			
757	Nu vil jeg synge dig en sang								43 **29**			
758	Hos dig vi jubler								61 **47**			
759	Måne og sol								449 **423**		013	
760	Jeg har få't hænder at klappe med								121 **77**			
761	Tænk, at livet koster livet						6		529 **463**		014	X
762	Du er større end mit hjerte								27 **12**			
763	De dybeste lag i mit hjerte								98 **78**		028	
764	Bekender vi har syndet						1		90 **64**			
765	Jorden er så rund								85 **70**			
766	Se, universets Herre						1		70 **52**			
767	Du følger, Herre, al min færd		805						120 **115**		021	(X)
768	Nu glæd dig i Herren, mit hjerte		806				1		161 **148**		677	(X)
769	Jeg er i Herrens hænder						1		166 **159**		051	X
770	Nogen må våge i verdens nat								90 **80**		366	
771	Når jeg er træt og trist, når modet svigter						1		345 **291**		658	
772	Herre. jeg vil gerne takke						1		153 **144**		697	X
773	Gud, vi kalder dig for Far								80 **69**			
774	Biler dytter. klokker ringer								77 **42**			
775	Hvad mener I om Kristus		758 812				4		477 **456**		054	(X)
776	Siden du ikke skabte din guddomsmagt						4		90 **78**		(57)	

		Forf.	46+78	Prf	Bl.	60	-04	Prh.86	DAT sv	DEJ	DB	Forslag
777	Du fødtes på jord								179 **165**		069	X
778	Rør ved vort hjerte, vor mund, vore hænder								354 **332**			X
779	Se, hvilket menneske								108 **76**		068	
780	Jeg svang mig i verdensrummets morgendans								220 **132**			X
781	O kom, o kom, Immanuel		880						121 **101**		077	X
782	Det første lys er ordet, talt af Gud		815				1		389 **372**		087	(X)
783	Alle kilder bryde frem i glæde								99 **88**			
784	Vi synger med Maria								132 **119**		073	X
785	Alle skal skrives i mandtal								50 **34**			
786	Der går i nat et glædesbud								67 **48**			
787	Det kendes, at Himlen kom Jorden nær						2		44 **39**			
788	Fredløs er freden, hvor menneskets veje		814						106 **82**		130	(X)
789	Gud bor i et lys, som ingen kan nå								76 **59**			
790	Hyrderne stod på marken								67 **49**			
791	Det var ikke en nat som de andre		819						299 **281**		098	(X)
792	Hør, hvor englesangen toner		889						318 **278**		111	X
793	Kom, alle kristne		890						347 **291**		112	X
794	Forlængst engang i Betlehem								363 **287**			X
795	Vi tror ikke på løgn og reklame								86 **39**			
796	Frostblank er morgentimens grund								12 **8**			
797	I dag er det Hellig tre Kongers dag						1		103 **81**			
798	Mit hjerte er så bange						1		69 **56**		150	
799	Han trådte ind iblandt os								135 **115**			X
800	Herre Jesus, som en tigger		897						16 **11**			
801	Betesdasøjlernes buegange		765 824				2		375 **356**		157	(X)
802	En mand var lukket ude, spærret inde								47 **38**			
803	"Du er lille, jeg er stor!"								115 **77**			
804	Lazarus, i morgenlyset								72 **59**			
805	Det var kun en drøm, at han tog os til side		766				1		86 **80**		162	(X)
806	Ét vidste han om vejen frem		767 825				2		299 **290**		173	(X)
807	Se, vi går op til Jerusalem						3		114		172	

		Forf.	46+78	Prf	Bl.	60	-04	Prh.86	DAT sv	DEJ	DB	Forslag
									99			
808	Det kolde månelys ned mellem vintersorte								112 **91**			
809	Jesus var bange								94 **82**			
810	Så bøjed den dødsdømte nakken								50 **43**		188	
811	Det er angstens sved, han sveder								97 **87**			
812	"Min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt								94 **83**		197	
813	Som et ansigt, der er slidt						1		132 **103**			X
814	Der venter bag langfredags nat		769 827						283 **276**		216	(X)
815	Kom med glæde og med sang								54 **48**			
816	Påskens offerlam til ære		(903)				1		60 **55**		*219*	
817	Han er opstanden. Halleluja!								165 **153**			X
818	Livet vandt, det hedder Jesus								59 **38**			
819	Det er så sandt, at ingen så		770 830						336 **329**		238	(X)
820	Kørt træt og kørt fast								38 **26**			
821	Mal byen rød og jorden grøn								56 **23**			
822	Med thomaskravet står vi her								117 **106**		248	X
823	Dig være ære		908				1		237 **187**		240	X
824	Kristus, konge, du regerer								67 **60**			
825	Du satte dig selv i de nederstes sted						1		373 **328**		260	X
826	Herre, når din time kommer						1		88 **82**		277	
827	Dommer over levende og døde		836						130 **117**		276	(X)
828	En dag skal Herrens skaberdrømme møde		835				1		48 **43**			
829	Når stjernerne skælver						1		78 **66**			
830	Vil natten nu vige		772						60 **55**		258	
831	Hør himmelsus i tredie time						2		122 **107**		285	X
832	Vinden ser vi ikke								180 **156**			X
833	Gør dette kolde hus af sten								256 **243**			X
834	Helligånd, tag mig ved hånden								113 **98**			
835	Du, som lader græsset gro						1		191 **130**			X
836	Guds rige kommer ikke så		838				2		173 **165**			(X)
837	Guds menighed er jordns største under						5		174 **157**		345	X

		Forf.	46+78	Prf	Bl.	60	-04	Prh.86	DAT sv	DEJ	DB	Forslag
838	Himlenes himle, de rummer dig ikke								333 **301**			X
839	Flammerne er mange, lyset er ét								84 **70**		335	
840	Du, som ud af intet skabte						3		167 **147**		330	X
841	Lagt på bakketop og høj						1		158 **135**			X
842	Uberørt af byens travlhed						3		79 **62**		331	X
843	Trinitatis - lad vor kirke-årstid hedde, hvad								196 **166**			X
844	Vintræ og grene og frugt hører sammen						2		319 **287**		368	X
845	Så vældigt det mødte		789 849				2		157 **153**		400	(X)
846	Gud Herrens ord kom til Abraham								62 **59**			
847	Guds ord kan tåle tiden								144 **106**			X
848	Jeg takker dig i Himlen								128 **93**			
849	På den første dag i ugen								46 **41**			
850	Vi kommer, Herre, til dig ind						1		241 **217**		413	X
851	Kom, alle folk på denne jord								85 **49**			
852	Gud ænser ikke rang og stand		839				2		271 **253**			(X)
853	Gud, riv os ud af tidens jag		842				1		193 **178**			(X)
854	Fyldt af glæde over livets under		848				1		391 **369**		448	(X)
855	Gud som tændte lys i verden								218 **204**			X
856	Sov, du lille, sov nu godt								407 **307**			X
857	Min Gud, for dig frembærer jeg		939						72 **50**			
858	Vor Herre tar de små i favn						1		355 **324**		449	X
859	Vi kommer til din kirke, Gud		783 851						671 **636**		478	(X)
860	Du fylder mig med glæde		855						223 **208**		371	(X)
861	Kristus, du er alt mit håb								39 **35**			
862	Al jordens fylde har du skabt		850						293 **275**			(X)
863	Kornet som dør i jorden								64 **56**		476	
864	Som korn fra mange marker								145 **135**		477	X
865	To tusind år blev skjult i mørket								99 **86**			
866	Brød, brød, markernes brød						2		97 **63**			
867	Du, som gik foran os		813				2		128 **118**		457	(X)
868	Til Lammets måltid må vi gå								83			

		Forf.	46+78	Prf	Bl.	60	-04	Prh.86	DAT sv	DEJ	DB	Forslag
									68			
869	Vort hjertes dybe længsel								84 **65**			
870	Vi spreder, hvor du samler								170 **144**			X
871	Nåden er et ord fra Gud						3		450 **419**		522	X
872	Alt kommer væltende hulter til bulter								45 **19**			
873	Herren skabte jordens kugle								72 **53**			
874	Guds fred er glæden i dit sind						1		167 **155**		678	X
875	Jeg har ofte søgt, o Herre						1		51 **41**			
876	Nu er livet gemt hos Gud		(808)						64 **58**		*550*	
877	Vi rækker vore hænder frem						1		132 **121**		367	X
878	Himmelskaber, hør								9 **4**		524	
879	Vi går langs evigheden								76 **49**			
880	Ikke en spurv til jorden								66 **59**			
881	Her må alle blomster dø								85 **76**			
882	Herre. du vandrer forsoningens vej		841				2		342 **317**		613	(X)
883	Fader vor, du som er i himlen								139 **117**			X
884	Herre, gør mit liv til bøn						1		185 **178**		588	X
885	Lazarus lå i sin grav								31 **24**		171	
886	Vi takker dig for livet		795						196 **190**		549	(X)
887	Jeg løfter op til Gud min sang		962				1		53 **46**			
888	Ja, engang mine øjne skal						3		86 **79**		569	
889	O Gud, du følger stadig med								13 **10**			
890	Mit liv er mit. Alene må jeg møde								9 **5**			
891	Til den påske gæster sorgens have								9 **9**			
892	Din fred skal aldrig vige								61 **56**		575	
893	"Alle helgener" fik klang						1		93 **76**			
894	Af gode magter er vi helt omgivet								136 **128**			X
895	Den blide maj med sommergrønt						2		418 **396**		*725*	X
896	Nu går vi glad vor kirkegang								421 **390**			X
897	Nu står der skum fra bølgetop								182 **165**		731	X
898	Gud ske lov for nattero		796 864						165 **153**		755	(X)

		Forf.	46+78	Prf	Bl.	60	-04	Prh.86	DAT sv	DEJ	DB	Forslag
899	Solen begynder at gløde						1		275 **250**			X
900	Se, det dages nok en gang								82 **67**			
901	Tak, Gud, for denne lyse morgen								466 **365**			X
902	Nu går solen sin vej								530 **511**		786	X
903	Nu svinder dagen bort bag aftenskyer								144 **84**			
904	Du, som har tændt millioner af stjerner								645 **626**		787	X
905	I de sene timers stilhed								38 **34**			
906	Livet er Guds gode gave								111 **98**			
907	Du, som gir os liv og gør os glade						1		363 **301**		369	X
908	Menneske, din egen magt								346 **284**		370	X
909	Som året går								78 **62**		720	
910	Som vintergrene i afmagt rækker		858				1		140 **123**		412	(X)
911	Vær stærk, min sjæl, i denne tid		857						67 **64**		635	
912	I blev skabt som mand og kvinde		854						692 **656**		706	X
913	Du, som skilte jord fra himmel								51 **37**			
914	De lune aftenvinde								111 **96**			
	Salmer og lovsange											
	-Salmer fra Det gamle Testamente -											
915	Herre, vor Herre (Ps 8,2-9)								22 **20**			
916	Himlen fortæller om Guds herlighed (Ps 19,2-7)								11 **9**			
917	Lad mig ikke blive til skamme (Ps 25.1-5.10.11)								14 **13**			
918	Gud er vor tilflugt og styrke (Ps 46,2-12)								12 **10**			
919	Min sjæl, pris Herren (Ps 103,1-13.22)								30 **28**			
920	Lovpris Herren, alle folkeslag (Ps 117)								16 **14**			
921	Fra det dybe råber jeg til dig (Ps 130)								11 **10**			
922	Halleluja. Lovpris Gud i hans helligdom (Ps 150)								6 **4**			
	- Lovsange fra Det Nye Testamente -											
923	Min sjæl ophøjer Herren (Luk 1.46b-55)								24 **23**			
924	Lovet være Herren, Israels Gud (Luk 1,68-79)								9 **7**			
925	Gud ske tak, som giver os sejren / Herre, nu lader du din tjener (1.Kor 15,57; Luk 2,29-32)								14 **13**			
	- Bibelvers og bibelkanons -											
926	Jeg løfter mine øjne til bjergene (Ps 121,1-2)								42 **38**			

		Forf.	46+78	Prf	Bl.	60	-04	Prh.86	DAT sv	DEJ	DB	Forslag
927	Jeg er livets brød ... Jeg er levende vande (Johs 6,35; Johs 4,10)						1		72 **69**			
928	Søg først Guds rige og hans retfærdighed (Matth 6,33)								115 **107**			X
929	Jeg er med Jer alle dage (Matth 28,20)								127 **118**			X
	- Liturgiske sange -											
930	Herre Gud Fader i Himlen! Forbarm du dig!								29 **27**			
931	Kyrie eleison! Gud Fader, forbarme dig!								9 **8**			
932	Herre Jesus, Guds Søn, du som blev menneske								11 **10**			
933	Herre, forbarm dig over os!								8 **7**			
934	Ære være Gud i det højeste!								18 **16**			
935	Halleluja! Halleluja. halleluja!								16 **13**			
936	Halleluja! Halleluja, halleluja!								19 **16**			
937	Halleluja! Halleluja, halleluja!								12 **12**			
938	Kyrie, Kyrie eleison!								27 **27**			
939	Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison!								53 **49**			
940	Åh, Gud, hør min bøn								85 **81**		419	
941	Syng lovsang, hele jorden (Ps 117,1)								216 **194**		420	X

Salmevalgsforslagene i Præsteforeningens Blad 1960 - 2003.

Forslagsstillerne

Kirkeår	Forslagsstiller	Salme-forslag	Fødeår	Al-der
1959-1960 I	Kristian Keiding	-	1891	69
1959-1960 I	Hejne Simonsen	-	1922	38
1959-1960 II	Bent Noack (fra T4)	+	1915	45
1960-1961 I	Bent Noack	+	1915	45
1960-1961 II	Bent Noack	+	1915	45
1961-1962 I	H.J. Falk (fra K3)	+	1909	53
1961-1962 II	Th. V. Kragh	+	1910	52
1962-1963 I	S. Jul Nielsen	+	1903	60
1962-1963 II	Bertil Wiberg	-	1927	36
1963-1964 I	Niels Hyldahl	-	1930	34
1963-1964 II	H.J. Falk	+	1909	55
1964-1965 I	Holger Brøndsted	-	1889	76
1964-1965 II	Svend Aage Nielsen	+	1910	55
1965-1966 I	Ingen tekstvejledning i Præsteforeningens Blad			
1965-1966 II	Hejne Simonsen	-	1922	44
1966-1967 I	N.H. Søe	+	1895	72
1966-1967 II	Søren Nordentoft	+	1927	40
1966-1967 II	Erling Stougaard Thomsen (fra AH)	+	1928	39
1967-1968 I	Karen Horsens	+	1932	36
1967-1968 I	Poul Nepper-Christensen	+	1916	52
1967-1968 II	Erling Stougaard Thomsen	+	1928	40
1967-1968 II	A.F. Nørager Pedersen	+	1914	54
1968-1969 I	Johannes Johansen	+	1925	44
1968-1969 I	Henrik Christiansen	+	1921	48
1968-1969 II	A.F. Nørager Pedersen	+	1914	55
1968-1969 II	Tage Lunn	+	1911	58
1968-1969 II	Ragnar Bring	-	1895	74
1969-1970 I	Olof Linton	-	1898	72
1969-1970 I	Ragnar Bring	-	1895	75
1969-1970 II	Poul Henning Jørgensen	+	1930	40
1969-1970 II	Ragnar Bring	-	1895	75
1970-1971 I	Ole Ø. Gade	+	1922	51
1970-1971 I	Sigfred Pedersen	-	1932	39

Kirkeår	Forslagsstiller	Salme-forslag	Fødeår	Al-der
1970-1971 II	Arne Skovhus	-	1932	39
1971-1972 I	Jørgen Kristensen	+	1924	48
1971-1972 I	Jørgen Glenthøj	+	1922	50
1971-1972 II	Niels Højgaard	-	1900	72
1971-1972 II	Rudolph Arendt (delvis)	+	1917	55
1972-1973 I	Thorbjørn Heick	+	1936	37
1972-1973 I	Jens Glebe Møller	-	1933	40
1972-1973 II	Svend Holm-Nielsen (delvis)	+	1919	54
1973-1974 I	Svend Holm-Nielsen (enkelte)	+	1919	54
1973-1974 II	Anna Sophie Seidelin	-	1913	55
1973-1974 II	Louis Brøndum	-	1906	68
1974-1975 I	Hartvig Wagner	+	1929	46
1974-1975 I	Otto Bertelsen	+	1913	62
1974-1975 II	Regin Prenter	+	1907	68
1974-1975 II	Niels Højlund	+	1931	44
1975-1976 I	Børge Diderichsen	+	1906	70
1975-1976 I	Jens B. Olsen	+	1920	56
1975-1976 II	Inge Lönning	+	1938	38
1976-1977 I	Martha Byskov	+	1919	58
1976-1977 I	Arne Hvid	-	1936	41
1976-1977 II	Niels Møgelvang	+	1896	81
1976-1977 II	Viggo Mortensen	+	1942	35
1977-1978 I	Johannes Lauridsen	+	1920	58
1977-1978 I	Jørgen Kristensen	+	1924	54
1977-1978 II	Gerhard Pedersen	+	1931	47
1977-1978 II	Johannes Lauridsen	+	1920	58
1978-1979 I	Knud Ottosen	+	1937	38
1978-1979 I	Jørgen Jensen	+	1913	66
1978-1979 II	T. Gudmand-Høyer	+	1927	52
1978-1979 II	A.F. Nørager-Pedersen	+	1914	65
1979-1980 I	Johannes Sløk	+	1916	64
1979-1980 I	Uffe P. Sørensen	+	1935	45
1979-1980 II	Johannes Horstmann	+	1915	65
1979-1980 II	Lars Tjalve	+	1943	37
1980-1981 I	Ole Brandt Pedersen	+	1929	52
1980-1981 I	Johannes Nissen	-	1944	37
1980-1981 II	Niels Eric Grunnet	+	1932	49
1980-1981 II	Hans Olav Okkels	+	1935	46
1981-1982 I	Ole Rydal	+	1934	38
1981-1982 I	Aage Pilgaard	+	1942	40
1981-1982 II	Johannes Sløk (til T14)	+	1916	66
1981-1982 II	Jens Ole Henriksen	+	1946	36
1981-1982 II	Kjeld Holm (fra T16)	+	1945	37
1982-1983 I	Søren Ruager	+	1943	40
1982-1983 I	Kjeld Holm	+	1945	38

Kirkeår	Forslagsstiller	Salme-forslag	Fødeår	Al-der
1982-1983 II	Palle Dinesen	+	1933	50
1982-1983 II	Helge Noe-Nygaard	+	1914	69
1983-1984 I	Jørgen I. Jensen	+	1944	40
1983-1984 I	Kresten Drejergaard	+	1944	40
1983-1984 II	Eberhard Harbsmeier	+	1943	41
1983-1984 II	Vagn Kvist	+	1917	67
1984-1985 I	Rudolph Arendt	+	1917	68
1984-1985 I	Søren Lodberg Hvas	+	1940	45
1984-1985 II	Jens Brun	+	1949	36
1984-1985 II	Svend Biørn	+	1922	63
1985-1986 I	Bent Noack	+	1915	71
1985-1986 II	Bent Noack	+	1915	71
1986-1987 I	Betty Højgaard Sørensen	+	1952	35
1986-1987 I	Hans Hauge	-	1947	40
1986-1987 II	Johannes W. Jacobsen	+	1915	62
1986-1987 II	Kristen Skriver Frandsen	+	1948	39
1987-1988 I	Erik A. Nielsen	-	1941	47
1987-1988 I	Eva Meile	+	1936	52
1987-1988 II	Ninna Jørgensen	+	1951	37
1987-1988 II	Jens Kvist	+	1950	38
1988-1989 I	John W. Hørbo	-	1932	37
1988-1989 II	Andreas Davidsen	-	1928	61
1989-1990 I	Morgens Lindhardt	-	1946	44
1989-1990 I	Geert Hallbäck	-	1948	42
1989-1990 II	Rosemarie Köhn	-	1939	51
1989-1990 II	Jørgen Børglum Larsen	-	1950	40
1990-1991 I	Karin Friis Plum	+	1948	43
1990-1991 I	Poul Exner	+	1929	62
1990-1991 II	Karin Friis Plum	+	1948	43
1990-1991 II	Jakob Wolf	+	1952	39
1991-1992 I	Peter Martin Rasmussen	-	1931	61
1991-1992 I	Lars Ole Gjesing	+	1950	42
1991-1992 II	Agnete Holm Hvidt (delvis)	+	1952	40
1991-1992 II	Jesper Stange	-	1952	40
1992-1993 I	Else K. Holt	+	1953	40
1992-1993 I	Niels H. Brønnum (enkelte)	+	1950	43
1992-1993 II	Helle Poulsen	+	1956	37
1992-1993 II	Peter Hedegaard	+	1957	36
1993-1994 I	Benny Grey Schuster	-	1953	41
1993-1994 I	Eva Skærbæk	-	1945	49
1993-1994 II	Hanne Drejer	+	1954	40
1993-1994 II	Thomas Kristensen	+	1948	46
1994-1995 I	Jes Nysten	+	1949	46
1994-1995 I	Kaj Mogensen	+	1942	53
1994-1995 II	Kirsten Sandholt	+	1951	44

Kirkeår	Forslagsstiller	Salme-forslag	Fødeår	Al-der
1994-1995 II	Peter Ruge	-	1953	42
1995-1996 I	Christian Højlund	+	1947	49
1995-1996 I	Niels Grønkjær	+	1955	41
1995-1996 II	Dinna Jørgensen	+	1958	38
1995-1996 II	Søren Agersnap	+	1950	46
1996-1997 I	Børge Håhr Andersen	+	1956	41
1996-1997 I	Henning Thomsen	+	1956	41
1996-1997 II	Johannes Nissen	-	1944	53
1996-1997 II	Karen Dissing Overgaard	+	1945	52
1997-1998 I	Steffen Ravn Jørgensen	+	1953	45
1997-1998 I	Kirsten Nielsen	+	1943	55
1997-1998 II	Thorkild Grosbøll	+	1948	50
1997-1998 II	Henning Schmidt	+	1958	40
1998-1999 I	Jesper Høgenhagen	+	1961	38
1998-1999 I	Lone Fatum	+	1941	58
1998-1999 I	Ebbe Kløvedal Reich (1.P - KH)	+	1940	59
1998-1999 II	Ole Brehm Jensen	+	1948	51
1998-1999 II	Birgitte Thyssen	+	1947	52
1999-2000 I	Jørgen Bo Christensen	-	1957	53
1999-2000 I	Knud Ochsner	+	1930	70
1999-2000 I	Niels Højlund	+	1931	69
1999-2000 II	Lisbeth Smedegaard Andersen	+	1934	66
1999-2000 II	Karen Horsens	+	1932	68
2000-2001 I	Fl. Baatz Kristensen	+	1953	48
2000-2001 I	Niels Willert	+	1951	50
2000-2001 II	Ældre prædikenvejledere (T - T18)			
2000-2001 II	Birte Andersen	+	1945	56
2000-2001 II	Jacob Brønnum	-	1959	42
2001-2002 I	Mogens Müller	-	1946	55
2001-2002 I	Gyrithe Madsen	+	1951	51
2001-2002 II	Kai Kjær-Hansen	+	1945	57
2001-2002 II	Aage Pilgaard	+	1942	60
2002-2003 I	Svend Andersen	-	1948	53
2002-2003 I	Poul Joachim Stender	-	1956	47
2002-2003 II	Andreas Christensen (salmeforslag til en enkelt søndag)	-	1969	32
2002-2003 II	Kirsten Jørgensen	-	1960	43
2003-2004 I	Gudmund Rask Pedersen	-	1957	47
2003-2004 I	Mette Trankjær	-	1962	42

Bilag 5

Kriterier for fra- og tilvalg af salmer i Forslag til ny salmebog, jfr. Bilag 1-3

Retningsgivende for fravalg af salmer fra Den danske Salmebog (1953) har været salmebogskommissionens øvre grænse for fravalg. Salmebogskommissionen har især brugt denne øvre grænse i forbindelse med fravalg af salmer fra 19. århundrede. Her er den anvendt på hele materialet.

Fravalgsgrænsen svarer til, at salmer er fravalgt, som i Salmevalgsundersøgelsen (1988-91) er valgt mindre end 75 gange (ved gudstjenester og kirkelige handlinger under ét), som i salmevalgsforslagene i Præsteforeningens Blad er foreslået mindre end 0,25 %, svarende til 7 valg af det samlede valg i perioden 1981-2003, og som i undersøgelsen fra Præstehøjskolen (1986) er valgt mindre end 7 gange. Er en salme valgt et antal gange, der ligger under fravalgsgrænsen i Præsteforeningens Blad og Præstehøjskole-undersøgelsen, men valgt mere end 100 gange i alt i Salmevalgsundersøgelsen, fravælges salmen ikke i dette forslag. Der er i fravalget justeret for, at salmer til særlige lejligheder, f.eks. præsteordinationer, kun er valgt ganske få gange i de undersøgelser, der her ligger til grund.

Nye salmer er foreslået på baggrund af de samme undersøgelser som fravalgene samt indberetningerne om brugen af Tillæg til Den Danske Salmebog (1994). Foreslået til optagelse i en ny salmebog er salmer, der er foreslået valgt i mindst to af de tre undersøgelser: Præstehøjskoleundersøgelsen, Salmevalgsundersøgelsen og salmevalgsforslagene i Præsteforeningens blad. Foreslået er endvidere salmer, der er valgt mindst 100 gange i indberetningerne om brugen af 1994-tillægget.

Afgørende for såvel fra- som tilvalgskriterierne har været, at de salmer, der foreslås til optagelse i en ny salmebog stadig er i almindelig brug, for de ældre salmers vedkommende, eller må opfattes som indsungne, for de nye salmers vedkommende.

På baggrund af disse kriterier foreslås det, at xxx ældre salmer fra Den danske Salmebog (1953) og xxx nye salmer fra salmebogstillæggene optages i en ny salmebog.

JENS LYSTER

Skandinaviske andagtsbøger i miniature II

Den islandsk-danske boghandler Schovelins lilliput 1823-1855

Når "Morgen- og Aften-Offer til hver Dag i Ugen" - MAO-traditionen[1] - var så skattet, at den i 1700-tallets sidste årti formentlig udkom i fire oplag[2], kunne man forvente, at der også i det nye århundrede ville opstå et behov for fortsættelse af lilliput-udgivelserne. De havde op gennem 1700-tallet hverken ladet sig bremse eller påvirke af teologiske eller litterære moderetninger, så hvorfor skulle den gryende romantik tage livet af dem eller influere på indholdet af de små bøger?

Vi konstaterer da også, at der snart opstod en ny lilliput-tradition. Dr. Henrik Horstbøll, der er fagbibliotekar ved Det Kongelige Bibliotek og er blevet doktor på en diger boghistorisk afhandling[3], gjorde mig opmærksom på den, da vi en dag drøftede emnet. I 1823 udgav P.T. Schovelin "Morgen- og Aften-Bønner, samt Hjerte-Suk, til hver Dag i Ugen", fig. 1. Idet vi følger de hidtil anvendte bibliografiske retningslinier[4], kan den nye bogs titel og indhold beskrives således:

Morgen=
og
Aften = Bønner,
samt
Hjerte = Suk,
til
hver Dag i Ugen.

Kjøbenhavn, 1823.
Forlagt af P. T. Schovelin.
Trykt hos J. Irgens.

Fig. 1. 1823-udgavens titelblad. Nat. størrelse.

Schovelins 1823-miniature

Sidetælling 4-128. Bladene måler 58 x 43 mm. Kolumnestørrelse 40 x 34 mm. 11 linier pr. side. Hverken klummetitel eller kustode.

Tlbl.: **Morgen-| og | Aften-Bønner, | samt | Hjerte-Suk, | til | hver Dag i Ugen. | Kjøbenhavn, 1823. | Forlagt af P. T. Schovelin. | Trykt hos J. Irgens.**

Tlbl.'s bagside tom. S. [3] lin. 1-6: Daglige Morgen- og | Aftenbønner. | Morgenbøn om Søn-|dagen. | O! du Lysets Fader, som | lader denne Verdens natur-| *S. 122 lin. 8-10, hvor Løverdagaftens Hjertesuk slutter med:* Drage ind i Satans Strikke | Men dig fast ved Herren | bind. *S. 128 lin. 8-10:* Vi takke dig af Hjertens | Grund. | Hjælp os fremdeles Herre!

---

[1] Jens Lyster: Skandinaviske andagtsbøger i miniature I. En sejlivet dansk-norsk lilliput-tradition 1685-1800 og andet småt, Hymnologiske Meddelelser 2004 165-190.

[2] Ibidem s. 187-190 opregner oplag Kbh. 1792, 1799, 1800 og udateret udg. ved Matthias Seest.

[3] Henrik Horstbøll: Menigmands medie. Det folkelige bogtryk i Danmark 1500-1840. En kulturhistorisk undersøgelse, Det Kongelige Bibliotek 1999. Danish Humanist Texts and Studies vol. 19.

[4] Se note 1.

S. 3: Morgenbøn om Søndagen. (O! du Lysets Fader, som lader denne Verdens naturlige Lys skinne for os, send i Dag og altid det sande Lys Christum Jesum...)
S. 9: Aftenbøn om Søndagen. (Dig være Priis og Lov given, O! hellige Herre og Gud, som har ladet dit Lys i Dag skinne for mig og forundt mig saamegen Naade...)
S. 14: Morgenbøn om Mandagen. (Med denne Uges Begyndelse anraaber jeg dig, ...)
S. 18: Aftenbøn om Mandagen. (Hellige og retfærdige Gud, vi bør jo altid vende os ...)
S. 22: Morgenbøn om Tirsdagen. (Trofaste Gud og Fader, dig være Priis for al din Godhed...)
S. 27: Aftenbøn om Tirsdagen. (Hvorvel jeg ikke nok anerkjender din Godhed, o! himmelske Fader...)
S. 32: Morgenbøn om Onsdagen. (Til dig, o! himmelske Fader, henvender jeg nu mine første Tanker, og dertil opløfter mit Hjerte...)
S. 38: Aftenbøn om Onsdagen. (Samle nu, o! Gud, alle mine Kræfter og Tanker i dig, som i den rette Hovedkilde til al Liv...)
S. 43: Morgenbøn om Torsdagen. (Velsigne mig nu fremdeles Faderens evige Kjerlighed i Jesu Christi Blod, ved den Hellig Aands Kraft! Lov og Tak være dig, o! du Treenige Gud, for din bestandige Beskjermelse, Raad og Trøst!...)
S. 47: Aftenbøn om Torsdagen. (Hvor skal jeg nu ellers henvende mig, uden til dig...)
S. 52: Morgenbøn om Fredagen. (Du levende og sande Gud og Skaber, mine Øine skal i denne Morgenstund see paa dig...)
S. 57: Aftenbøn om Fredagen. (Nu er Aftenen fremkommen, Mørket overfalder os, o! min kjere fromme Gud og Fader, og vi ere jo alt for svage...)
S. 61: Morgenbøn om Løverdagen. (Abba, min kjære Fader, hjælp at jeg i denne Morgenstund og altid maa tilbede dig i Aand og Sandhed...)
S. 67: Aftenbøn om Løverdagen (Saa være dig nu, o! kjære Fader i Himmelen, Ære og Lov given, at du har saa naadelig ført mig hidindtil...)
S. 73: Søndagmorgens Hjertesuk (*Nu staaer jeg op i Herrens Navn...*)
S. 76: Søndagaftens Hjertesuk (*Dagen nu sin Afsked tager...*)
S. 79: Mandagmorgens Hjertesuk. (*Dagen, nu fra Himlen rinder...*)
S. 82: Mandagaftens Hjertesuk. (*Hav Tak, o Gud! for denne Dag...*)
S. 85: Tirsdagmorgens Hjertesuk. (*Nat, Søvn og Slummer, [sic!] og Seng farvel...*)
S. 89: Tirsdagaftens Hjertesuk. (*Gak Sjel, og tag dit Regnebrædt...*)
S. 92: Onsdagmorgens Hjertesuk. (*Op min Sjel, thi Soel er oppe...*)
S. 95: Onsdagaftens Hjertesuk. (*Hvilestunden er i vente...*)
S. 99: Torsdagmorgens Hjertesuk. (*Farvel du hvile, søde [sic!] Nat...*)
S. 102: Torsdagaftens Hjertesuk. (*Paa Rendebakken Solen gaaer!..., se fig. 2*)
S. 106: Fredagmorgens Hjertesuk. (*Frem til Gud med Morgengave...*)

S. 109: Fredagaftens Hjertesuk. (*Aftenstjernen hisset tindrer...)*
S. 113: Løverdagmorgens Hjertesuk. (*Morgenrøden sig udstrækker...)*
S. 119: Løverdagaftens Hjertesuk. (*Tiden skrider, Dagen rinder... 30 linier!*)
S. 123: Morgen-Psalme. (*Dagen, som paa ny begynder, Møder jeg med freidigt Mod)*
S. 126: Aften-Psalme. *(Er Herren med os paa vor Vei, Hvad kan os da vel skade?...)*
Sidste blad s. 128 lin. 8-10: Vi takke dig af Hjertens | Grund. | Hjælp os fremdeles Herre!

Ekspl. 1 i Kgl. Bibl. 4-148-8° indb. i gråt marmoreret blankt pap. Bindet måler 57 x 46 mm. På forpermen: Morgen- og Aften-|Bønner. | 1823. Indlagt i brun kassette 162 x 113 mm.
Ekspl. 2 i dr.phil. Henrik Horstbølls eje. Proveniens: Denne Bog foræret Anna B[?] Jensen til venlig Erindring af P B Malberg September 1920. Til Ellen Malberg. Venlig Hilsen Anna Rie Nielsen August 1950.
Litt.: BD V 41.

Kilder til Morgen- og Aften-Bønner, samt Hjerte-Suk
Kilderne til 1823-miniaturen er snart opregnet. Prosabønnerne i bogens første del er en serie ugebønner, der kendes fra flere udgaver af den bønnebog, der ledsagede Kingos salmebog. Tidligst har jeg fundet disse ugebønner i "En kort Bønne-Bog, Som indeholder 1. Morgen- og Aften-Bønner paa hver dag i ugen. 2. Bønner for og efter Skriftemaal. 3. Aarlige Kirke-Bønner...", Kbh. Trykt udi Missions-Collegii Bogtrykkerie, og paa dets Forlag. Aar 1718. Derefter optræder serien af ugebønner i samme bønnebog, trykt i Missions-Collegiet 1722; Kiøbenhavn. Trykt udi det Kongel. Waysenhuses Bogtrykkerie, og paa dets Forlag, Aar 1734; Kbh. Waysen-Huset, trykt af Gottmann Friderich Kisel 1736; Kbh. Ernst Henrich Berling 1736; Kbh. Waysen Huset trykt af G.F. Kisel 1737; Kbh. Berlingske Arvingers Bogtrykerie ved Ludolph Henrich Lillie 1754; Kbh. tilkiøbs hos J. W. Boppenhausen, Kongel. Bibliothek Bogbinder 1759; Kbh., Kongel. Waysenhus 1771; Kbh., Kongel. Waysen-Hus. Trykt af Gerhard Giese Salikath 1775; Kbh. Wæysen-Hus, Gerh. Giese Salikath 1776. Denne liste kan formentlig udvides. Det vil være mærkeligt, om Schovelin griber tilbage til en serie ugebønner, som har været ude af brug i et halvt århundrede.

Kingos ustrofiske morgen- og aften-suk, der rummes i miniaturens anden halvdel, stammer oprindelig fra Kingos "Aandelige Siunge-Koors Første Part", udgaverne Kbh. 1677 og 1684 og findes senere bl.a. i en lang række Kingo-salmebøger, tidligst formentlig i de udgaver, der tryktes på universitetstrykkeriet i 1716, 1717 og 1719. Bemærkelsesværdigt er, at Løverdagaftens Hjertesuk hos Schovelin er forkortet fra 48

til kun 30 linier og afsluttes s. 122 således: "... Drage ind i Satans Strikke. Men dig fast ved Herren bind." Alle de øvrige suk bringes i deres fulde længde og med stort set de samme små tekstafvigelser som i de samtidige udgaver af Kingos salmebog, hvoraf vi kan slutte, at Schovelin i 1823 forholdsvis mekanisk har overtaget sit stof fra samtidige kilder.

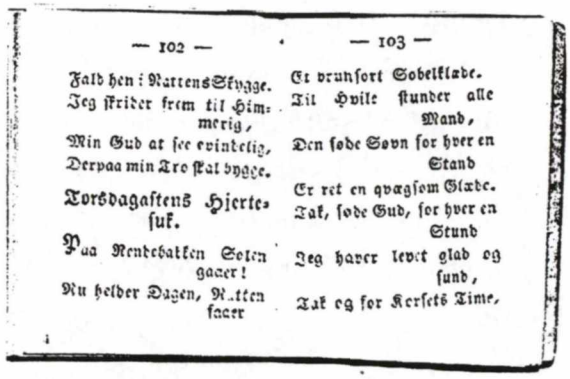

— 102 —

Fald hen i Nattens Skygge.
Jeg frider frem til Himmerig,
Min Gud at see evindelig,
Derpaa min Tro skal bygge.

Torsdagaftens Hjertesuk.

Paa Rendebanken Solen gaaer!
Nu holder Dagen, Natten faaer

— 103 —

Er brunfort Sobelklæde.
Til Hvile stunder alle Mand,
Den søde Søvn for hver en Stand
Er ret en qvægsom Glæde.
Tak, søde Gud, for hver en Stund
Jeg haver levet glad og sund,
Tak og for Kerfets Time.

Fig. 2. Opslag i 1823-udgaven med Kingos 5. aftensuk. Naturlig størrelse.

Tirsdag Morgensuk *Nat, Søvn og Slum og Seng far vel* ændres til det bedre forståelige, men metrisk uheldige "Nat, Søvn og *Slummer*, og Seng far vel". Apostroffen i lin. 13: Hjert' og Sind undgås ved at skrive "Hjerte, Sind".

I Tirsdag Aftensuk lin. 16 ændres "den Klippe" til "en Klippe".

I Onsdag Aftensuk lin. 11 ændres Kingos bodfærdige "vaade Øie" til "vaagent Øie", der mere er i oplysningstidens ånd. Fra 1826 hedder det "vaagne Øie".

I Torsdag Morgensuk lin. 2 er "glat" korrekt moderniseret til "glad", hvorimod lin. 3: "Lad, hjerte Gud, frembryde" misforstås som "Lad Hjertet, Gud, frembryde." I lin. 15 ændres " Og fra min Fiendes" til " Og mine Fjenders".

I Fredag Morgensuk lin. 16 ændres "Giv" til "Gid".

I Fredag Aftensuk lin. 19 udvandes forsoningslæren, ved at "Sone" ændres til "Zone". Ligeså bemærkelsesværdig er, at lin. 24: "i Din Ret" (nl. Guds ret) ændres til "i hans Ret" (nl. kongens ret), men denne ændring genfindes også i flere Kingo-udgaver fra 1800-tallet og kan derfor ikke tilskrives Schovelin.

I Løverdag Morgensuk lin. 2 optræder en ny misforstået tolkning, idet "Straale-Hoved" læses som "Straaler Hoved". I lin. 8 ændres "Og med" til "Op med".

Den vigtigste ændring i 1823 er som før nævnt, at Løverdag Aftensuk lin. 30 "Naar at Søvnen gjør mig blind!" nu hedder "Men dig fast ved Herren bind" og afslutter dette fra 48 til 30 linier forkortede suk. Samtlige disse ændringer går videre til de følgende udgaver.

Den afsluttende Morgen-Psalme og Aften-Psalme er hentet fra Evangelisk-kristelig Psalmebog, Kbh. 1798. Odensebiskoppen Jacob Ramus' *Dagen, som paa nye begynder*, No. 491[5], og provst Claus Frimanns *Er Herren med os paa vor Vei*, No. 552[6].

Vi skal næppe ud fra valget af de to afsluttende salmer slutte, at udgiveren af denne miniature, boghandler Peter Thorsen Schovelin i Store Grønnegade 282 i

[5] Anders Malling: Dansk Salmehistorie VII 170.
[6] Anders Malling: Dansk Salmehistorie VI 197.

København, har været talsmand for en rationalistisk teologi. For sine ugebønner og morgen- og aftensukkene vælger han blandt de ældre traditioner. Han kunne have valgt den samme serie ugedagsbønner som den, der fandtes i lilliput-forgængeren "Morgen- og Aften-Offer", 1685-1800, og derefter i en række Kingo-salmebøger. Eller han kunne have valgt den serie ugedagsbønner, som Ove Høegh-Guldberg havde forfattet og udgivet i 1770. Havde Schovelin entydigt villet gå rationalismens ærinde, kunne han fx have valgt en af de fire serier patetiske ugebønner i den tyske Valentin Karl Veillodters"Morgen og Aftenbønner. Et Bidrag til at fremme huuslig Andagt", Aalborg 1806. En helt anden teologisk holdning kunne han have hentet i Hans Nielsen Hauges "Betænkning til Guds Børns Samtale med sin Skabere, Gud og Fader, under ugentlig Morgen- og Aften-Bønner", Christiansand 1803. Jeg nævner her blot nogle af de samtidige muligheder, Schovelin havde at vælge imellem. Jeg har forsøgt at efterspore, om den islandsk fødte Schovelins valg af ugebønner kunne skyldes eksistensen af en islandsk oversættelse, men af danske ugebønner på islandsk er jeg hidtil kun stødt på den anonyme serie "Viku-Kvöld- og Morgun-Bænir"[7], der viser sig at hidrøre fra mag. Hans Jacobsen Hvalsøes hyppigt optrykte "Den Bedendes Aandelige Kiæde", Kbh. 1700[8].

Peter Thorsen Schovelin (født 1792) stammede som nævnt fra Island. Hans far var forstander på et fattighjem i Reykjavik, hans navn var Skógalin, men sønnen forandrede navnet i sin tidlige ungdom. Han lærte bogtrykkerfaget hos bogtrykker Johs. Irgens, der trykte 1823-miniaturen. Schovelin etablerede sig som boghandler i 1817 og drev sortimentsboghandel, papirhandel og lejebibliotek. Han døde 23. februar 1871, hvorefter forretningen ophørte. Bogtrykker Johs. Irgens (født 1756) er søn af en bjergværksejer i Norge. Han blev student fra Roskilde 1777, teologisk kandidat 1781, men kunne ikke finde befordring og gav sig 1794 i bogtrykkerlære hos madam Graae i Knabrostræde og købte i 1799 hendes trykkeri, som han drev med en ubetydelig årlig produktion til sin død november 1831.

Litt.: Andreas Dolleris: Danmarks Boghandlere. En Personalhistorisk Haandbog, 1. Bind, Odense 1912, 306; Harald Ilsøe: Bogtrykkerne i København og deres virksomhed ca. 1600-1810, Kbh. 1992, 214.

---

[7] Trykt i "Bæna-Kver, innihaldandi Viku-Kvøld- og Morgun-bænir, Daglega Morgun- og Kvøld-bæn, Viku-Kvøld-bænir og Hátida-Bænir. Kaupmannahöfn 1832. Prentad, á kostnad Thorsteins Jónssonar, hjá S.L. Møller", s. 3-55. Også den s. 56-59 aftrykte "Daglig Morgun- og Kvøld-bæn" er oversat fra Hvalsøes bog, hvor den er anbragt foran ugedagsbønnerne med overskriften "Hver Dags Morgen- og Aften-Bøn".

[8] BD I sp. 310 og V sp. 39 og 530 anfører 25 udgaver af Hvalsøes "De Bedendis aandelige Kiæde af 41 Led, eller Christendommens Articler sammensancket", hvoraf de sidste er trykt i Kbh. 1790 og 1794.

Schovelins 1826-miniature

Udgivelsen af "Morgen- og Aften-Bønner" 1823 har formentlig været en succes, for allerede tre år senere sendte Schovelin en ny udgave af sin lilliput-andagtsbog på markedet. Denne gang havde han som bogtrykker valgt en landsmand, Thorstein E. Rangel (født 1756), præstesøn fra Island. I 1811 erhvervede Rangel sin mester K.H. Seidelins bogtrykkermateriale takket være et større lån fra en landsmand, geheimearkivar Grimur Thorkelin, som han derved sikrede sig som kunde. September 1825 overtog stedsønnen S.L. Møller trykkeriet - dog først med egen trykkebevilling fra februar 1827 - , som han drev til sin død 1872[9]. Derfor bærer 1826-udgaven stadig Rangels navn, se fig. 3, og først 1831-udgaven angives trykt hos S.L. Møller[10].

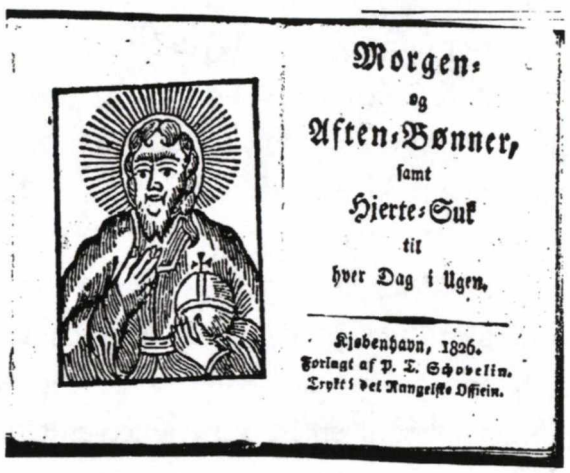
Morgen-
og
Aften-Bønner,
samt
Hjerte-Suk
til
hver Dag i Ugen.
Kjøbenhavn, 1826.
Forlagt af P. T. Schovelin.
Trykt i det Rangelske Officin.

Fig. 3. Titelblad og foranstående træsnit i Schovelins 1826-udgave.

Hvis man forventede at møde et uforandret genoptryk af 1823-udgaven, bliver man noget overrasket. Schovelin har lavet om på mangt og meget i den nye udgave, hvad der ikke røbes i titelen, der er ganske som førsteudgavens:

Sidetælling 4-158. Bladene måler 63 x 46 mm, klummestørrelsen er 44 x 35 mm. Linietallet er forøget fra 11 til 13 pr. side. Hverken klummetitel eller kustode.
Morgen-|og |Aften-Bønner, |samt |Hjerte-Suk | til | hver Dag i Ugen. | Kjøbenhavn, 1826. | Forlagt af P.T. Schovelin. | Trykt i det Rangelske Officin. |
Til venstre for titelbladet er nu et træsnit med Kristusfigur, 45 x 34 mm. Titelbladets bagside er tom.
Side [3] lin. 1-5: Daglige Morgen- og | Aftenbønner. | Morgenbøn om Søn-|dagen. | Evige Gud! vi takke dig | *Aftenbøn om Løverdagen slutter s. 78 lin. 10-12:* alle vore og det hele Folk. | Herre! bevar os for Jesu | Skyld. Amen. *S. 79 lin. 1-3:* Bordbønner. | For Maaltidet. | Alles Øine vogte paa dig, |*S. 82 lin. 1:* Efter Maaltidet | *S. 86:* Hjertesuk. |*S. 135 lin. 8-9:* Men dig fast ved Herren | bind. *[afslutter lørdags aftensuk]. S. 136 lin. 1-4:* Morgen-Lovsange. | I. | Nu stiger Almagts Sen-|debud | *S. 158 lin. 8-10:* Vi takke dig af Hjertens | Grund, | Hjelp os fremdeles Herre! |

[9] Harald Ilsøe: Bogtrykkerne i København, Kbh. 1992, 220f.
[10] Foruden den i note 7 anførte islandske bønnebog fra 1832 trykte S.L. Møller det samme år "Sálmar og Bænir sem brúkast kunna vid Hussandagtar Æfingar. Utgéfid af J. Jónssyni", Kaupmannahöfn 1832. Ekspl. Kgl. Bibl. 4-118-8°.

Ekspl. i Kgl. Bibl. 4-148-8°. Indb. i blåt papbind, 66 x 50 mm.

1826-udgavens indhold er som følger:
S. [3]: Morgenbøn om Søndagen. (Evige Gud! vi takke dig af inderste Hjerte, at du denne Nat har holdt din Haand over os, bevaret os fra Synd, og afværget ...)
S. 7: Aftenbøn om Søndagen. (Himmelske Fader! Tak og evig Ære være dig for al ...)
S. 12: Morgenbøn om Mandagen. (Herre! din Miskundhed er hver Morgen ny over ...)
S. 18: Aftenbøn om Mandagen. (Fader! i dig leve, ere og røres vi: af din Haand ...)
S. 23: Morgenbøn om Tirsdagen. (Almægtige Gud, Himmelens og Jordens Herre, vi ere ringere end al den Miskundhed og Trofasthed du haver viist imod os...)
S. 28: Aftenbøn om Tirsdagen. (Du alene salige og mægtige Gud! vore Dage forgaae...)
S. 34: Morgenbøn om Onsdagen. (Herre! vor Skaber og alle Tings store Bestyrer...)
S. 39: Aftenbøn om Onsdagen. (Herre! al Viisdom og Kundskab er i dig! ...)
S. 45: Morgenbøn om Torsdagen. (Herre, vor Fader i Christo Jesu! vi aabenbares for ...)
S. 51: Aftenbøn om Torsdagen. (Herre, det er din Naade at vi leve og endnu denne ...)
S. 57: Morgenbøn om Fredagen. (Evige Gud, du alene Mægtige, som gjør i Himlen ...)
S. 63: Aftenbøn om Fredagen. (Herre! vi have atter endet en Dag af vor Tid, og ere ...)
S. 69: Morgenbøn om Løverdagen. (Herre, vor Gud og Fader i Christo Jesu! dig ...)
S. 74: Aftenbøn om Løverdagen. (Herlige Gud og vor Fader i Christo! vi ende ...)
S 79: Bordbønner. For Maaltidet. (Alles Øine vogte paa dig, Herre, og du giver ... Ære være Gud Fader! Søn og Hellig Aand! som været haver fra Evighed, endnu er og altid bliver evindelig; Amen. Fader vor, du, som etc.
S. 80: O Herre Gud, himmelske Fader! velsign os og disse dine Gaver, hvilke vi af din milde Godhed annamme ved Jesum Christum vor Herre; Amen.
S. 81: I Jesu Navn gaae vi tilbords/ At spise og drikke paa dit Ord; Dig til Ære og os til Gavn,/ Saa faae vi Mad i Jesu Navn; Amen.
S. 81: Velsign os Gud Fader! Søn! og Hellig Aand! Amen.
S. 82: Efter Maaltidet. (Takker Herren, fordi han er god og hans Miskundhed varer evindelig. Han, som giver alle ... Ære være Gud Fader, etc. Fader vor, du, som etc.)
S. 83: Vi takke dig, Herre Gud Himmelske Fader! ved din elskelige Søn Jesum ...)
S. 84: Lover Herren, alle Hedning og priser ham, alle Folk; thi hans Naade og Sandhed haver Magt over os evindelig.
S. 84: O Gud skee Lov evindelig,/ For vi faae Mad saa rundelig,/ For sine Gaver alle sammen,/ Gud spise vor Sjel i Himmerig! Amen.
S. 85: Velsign os Gud Fader! Søn! og Hellig Aand! Amen.
S. 86: Hjertesuk. *[denne samlende overskrift er ny]*
S. 86: Søndagmorgens Hjertesuk (*Nu staar jeg op...)*

Herefter resten af Kingos morgen- og aftensuk. Om varianter heri se nedenfor!

S. 136: Morgen-Lovsange.

1. *Nu stiger Almagts Sendebud/ i Østen over Jorden.* 8 strofer a 8 linier.
2. *Dagen, som paa ny begynder.*

S. 148: Aften-Lovsange.

1. *Nu hviler Mark og Enge,/ Hver gaaer til sine Senge*
2. *Er Herren med os paa vor Vei,/ Hvad kan os da vel skade?*

Analyse af indholdet af 1826-udgaven

Ugedagsbønnerne er nu udskiftet med Ove Høegh-Guldbergs, der lanceredes anonymt i den lille pjece "Morgen og Aften-Bønner", Kiøbenhavn 1770, og sidst i 1700-tallet fandt udbredelse gennem Guldbergs salmebog 1778, der dog kun nåede at blive indført i købstæderne. Det er værd at bemærke, at Schovelin både i 1823 og i 1826 griber tilbage til en ældre serie ugebønner, der har lagt sin glansperiode bag sig. Eftersom Guldbergs salmebog må formodes at være ude af billedet i København i 1826 og formentlig også i de toneangivende købstæder i Sjællands Stift, kan kun stiftets mindre købstæder på den tid tænkes at gøre brug af Guldbergs bønner. I købstæderne på Bornholm - minus Rønne - var Guldbergs salmebog i brug frem til 1850. Har Schovelins lilliput mon fundet et særlig godt marked i de byer, hvor Guldbergs salmebog holdt stand? Eller var Schovelins andagtsbog endnu mere velkommen i de sogne, som efter biskoppeligt pres var blevet underlagt Evangelisk-kristelig Psalmebog og hvor menighederne derfor sukkede efter bare den mindste smule kristendom, om så kun i miniature-format? Vi kan kun gisne herom.

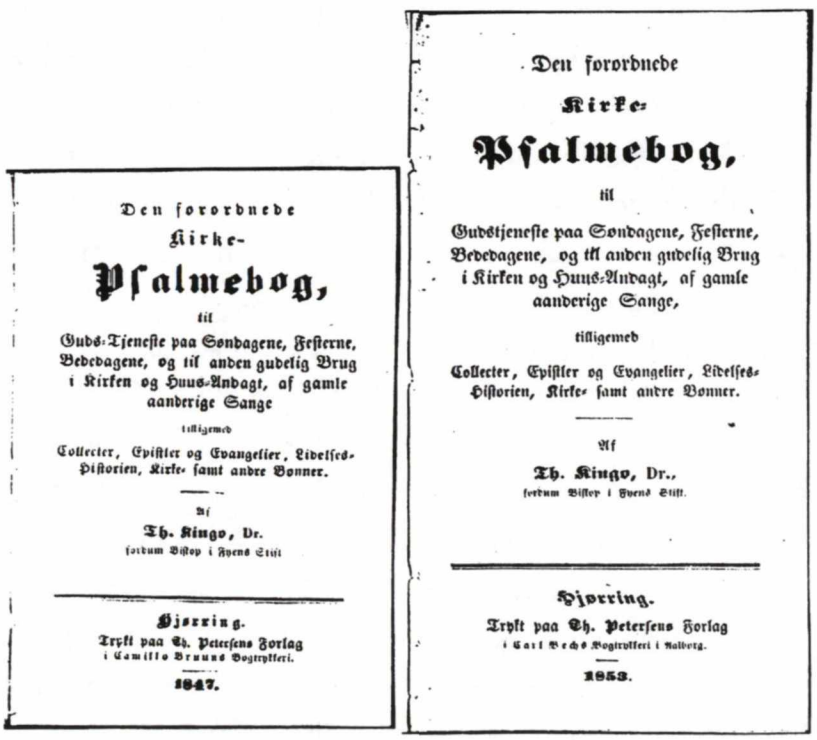

Den forordnede
Kirke-
Psalmebog,
til
Guds-Tjeneste paa Søndagene, Festerne, Bededagene, og til anden gudelig Brug i Kirken og Huus-Andagt, af gamle aanderige Sange
tilligemed
Collecter, Epistler og Evangelier, Lidelses-Historien, Kirke- samt andre Bønner.
Af
Th. Kingo, Dr.
forhum Biskop i Fyens Stift
Hjørring.
Trykt paa Th. Petersens Forlag
i Camillo Brunns Bogtrykkeri.
1847.

Den forordnede
Kirke-
Psalmebog,
til
Gudstjeneste paa Søndagene, Festerne, Bededagene, og til anden gudelig Brug i Kirken og Huus-Andagt, af gamle aanderige Sange,
tilligemed
Collecter, Epistler og Evangelier, Lidelses-Historien, Kirke- samt andre Bønner.
Af
Th. Kingo, Dr.,
forhum Biskop i Fyens Stift.
Hjørring.
Trykt paa Th. Petersens Forlag
i Carl Bechs Bogtrykkeri i Aalborg.
1853.

Fig. 4. Disse to Hjørring-udgaver af Kingos salmebog er vistnok ene om at anvende Guldbergs ugedagsbønner. Formindsket gengivelse.

Guldbergs ugedagsbønner kan ikke have

vundet indpas i de mange landsogne i Jylland og på Bornholm, hvor Kingos salmebog holdt skansen helt frem til 1850, og hvor Kingos morgen- og aftensuk og Joh. Avenarius' og Hans Jacobsen Hvalsøes og den førnævnte anonyme 1718-ugebønsserie fordelte sig på de mange oplag af denne salmebog. Som en pudsig undtagelse herfra blev Guldbergs ugebønner optaget i to udgaver af Kingos salmebog, der tryktes i Hjørring 1847 og 1853 på Th. Petersens Forlag, se fig. 4.

Hvad Kingos morgen- og aftensuk angår, konstaterer vi, at Schovelin nu griber ind i teksterne med små moderniseringer, der tjener til at gøre Kingo mere spiselig. Schovelin yder her en pionerindsats ved at bringe Kingosukkene i omløb i en fornyet skikkelse. Vi skal huske på, at dette sker året før P.A. Fengers epokegørende udgivelse af "Psalmer og aandelige Sange af Thomas Kingo", Kbh. 1827, hvor Fenger s. IV indrømmer, at "de Kingoske Psalmer, naar de igjen skulde indføres i Kirken, kunde trænge til en sikker og skaansomt ændrende Haand". Vi noterer os, at Schovelins andagtsbog i alle fire kendte udgaver repræsenterer den tidlige fase i 1800-tallets Kingo-renæssance, der endnu ikke befatter sig med at strofeinddele og synge morgen- og aftensukkene.

1. lin. i Mandagmorgens Hjertesuk, *Dagen nu fra Himlen rinder*, ændrer Schovelin nu til det nyttebetonende *Dagen mig til Arbeid minder.* Af sproglige og metriske grunde er 1. lin. i Tirsdagmorgens Hjertesuk s. 98 ændret til "Nat, Søvn og *Hvile* nu farvel". Mest er Mandagaftens Hjertesuk s. 95 ændret:

Hav Tak, o Gud! for denne Dag,
For Sundhed *Naade*, Fred og Mag;
Gud, ogsaa Tak jeg skylder dig
For hver engang du revser mig.
Mit Demantshjerte læg det iblød,
I Jesu Blod og i hans Død,
Vei det og bøi det...

I Onsdag Aftensuk var Kingos "vaade Øie" i lin. 11 allerede i 1823 ændret til et "vaagent Øie", og det forbedres nu til "vaagne Øie". Bemærkelsesværdigt er, at Torsdag Aftensuk, *Paa Rende-Bakken Solen gaaer,* gøres spiselig som *Paa Løbebanen Solen gaaer*!. I samme suk lin. 12 udskiftes "stime" med det klicheagtige "trine", hvorved rimet forsvinder. I lin. 13 ændres "Drag Skjul" til "Bort Skjul", og i lin. 15 "Al Kongens" til "Styrk Kongens". Løverdag Morgensuk ændrer lin. 7 til "*Væk* dit Øie, *og* dit Hjerte" og lin. 11 lyder "Al din Lovsang, *til hans* Ære".

Nyt er i 1826 afsnittet med bordbønner før og efter måltidet, der adskiller ugedagsbønnerne fra Kingos morgen- og aftensuk. Endvidere er der til sidst kommet en ny morgen- og aftensalme til, nemlig den patetisk idylliserende pastorale, *Nu stiger Almagts Sendebud*, som jeg efterlyser læsernes hjælp til at identificere, og Paul Gerhardts *Nu hviler Mark og Enge* i Peder Møllers oversættelse[11], men med bevidste, teologiske omdigtninger, hvor Jesus ændres til Gud: str. 2,4: Far hen, mig Jesus fryder > Far hen! - Min Gud mig fryder; str. 4,4: Mig derfor Jesus glæder > Engang min Gud mig glæder; str. 8,2: O Jesu til dig higer > Til Dig, o Fader! higer. Eftersom denne version af den kendte aftensalme ikke tidligere har været påagtet, noterer jeg endnu nogle afvigende vers:

Nu hviler Mark og Enge,
Hver gaaer til *sine* Senge, str. 1,1-2.

Da I en Seng skal nyde, str. 6,5.

Mit Øies Lys sig slukker,
Thi Søvnen det tillukker;
Hvor*hen* da Liv og Siel?..., str. 7,1-3.

Udbred din Naades Fliger!
Til Dig, o Fader! higer
Mit Hjerte, fuldt af Nød.
Vil *Fare mig bekrige,*
Lad Englen *til den sige:*
"Sit Barn har Gud gjemt i sit Skjød.", str. 8,1-6.

Og *stærke* Vaaben sætte, str. 9,5.

Samtlige anførte nye landvindinger i 1826-udgaven går, så vidt jeg kan se, videre til de følgende udgaver, hvoraf den næste udkom fem år senere, se fig. 5:

[11] Anders Malling: Dansk Salmehistorie III 451-456.

Schovelins 1831-miniature

Sidetælling 6-160, idet første blad med tom højreside og Kristusbillede på bagsiden stiltiende tæller s. 1-2, og titelbladet med tom bagside s. 3-4 og første tekstside s. 5. Klummestørrelsen er 45 x 36 mm. 13 linier pr. side. Hverken klummetitel eller kustode.

Morgen-
og
Aften-Bønner,
samt
Hjerte-Suk
til
hver Dag i Ugen.
Kjøbenhavn, 1831.
Forlagt af P. T. Schovelin.
Trykt hos S. L. Møller.

Fig. 5. Titelblad og forudgående træsnit i Schovelins 1831-udgave. Nat. størrelse.

Tlbl.: **Morgen- | og | Aften-Bønner, | samt | Hjerte-Suk | til | hver Dag i Ugen. | Kjøbenhavn, 1831. | Forlagt af P.T. Schovelin. | Trykt hos S.L. Møller.** |

Til venstre for titelbladet træsnit med Kristusfigur, 44 x 33 mm. Titelbladets bagside tom.

Side [5] lin. 1-5: Daglige Morgen- og | Aftenbønner. | Morgenbøn om Søn- | dagen. | Evige Gud! vi takke dig | *Aftenbøn om Løverdagen slutter s. 80 lin. 10-12:* alle vore og det hele Folk. | Herre! bevar os for Jesu | Skyld. Amen! *S. 81 lin. 1-3:* Bordbønner. | For Maaltidet. | Alles Øine vogte paa dig. | *S. 88:* Hjertesuk. | *S. 137 lin. 7-9 afsluttes Løverdagaftens Hjertesuk således:* Drage ind i Satans Strikke. | Men dig fast ved Herren | bind. *S. 138:* Morgen-Lovsange. *S. 150:* Aften-Lovsange. *Side 160 lin. 8-10:* Vi takke dig af Hjertens | Grund, | Hjelp os fremdeles, Herre! |

— 80 —

at den maae tvinge os til at elske dig og holde os ubesmittede fra Verden. Du er Kjærlighed: vi ville da uden Frygt vandre for dig, og i Tillid til dig have Frimodighed i alle Ting. Du ville denne Nat beskjerme os med Kongen og alle vore og det hele Folk. Herre! bevar os for Jesu Skyld! Amen!

— 81 —

Bordbønner.

For Maaltidet.

Alles Øine vogte paa dig, Herre, og du giver dem deres Spisning i timelig Tid, du oplader din milde Haand og mætter alle Kreaturer, som leve, med Velsignelse.

Ære være Gud Fader!

Fig. 6. Opslag i 1831-udgaven med nyt afsnit: Bordbønner før måltidet.

I 1831 sker der i forhold til 1826-udgaven yderligere i alt fald én pædagogisk ændring, idet i lin. 2 i Onsdag Aftensuk "Solen sættes" nu bliver til "Solen synker".

Ekspl. 1 i Kgl. Bibl. 4-148-8°. Indb. i brunt bind, 68 x 48 mm.

Ekspl. 2 i Statsbiblioteket i Århus, NS 2-0105. Indb. i grønt pap. 65 x 50 mm. Indlagt i lys kassette 160 x 110 mm. med rygtitel Morgen- | og | Aften- | Bønner | 1831.

Litt.: Ilsøe s. 221 oplyser, at Bogtrykkeren S.L. Møller overtog september 1825 sin stedfader Thorstein E. Rangels trykkeri og drev det til sin død 1872.

Om der virkelig går 24 år, inden Schovelin lader den næste og muligvis sidste udgave af sin lilliput udgive, eller vi bare ikke har bevaret spor af mellemliggende

udgaver, er ikke til at sige. Det Kongelige Bibliotek kender i alt fald kun til eksistensen af de tre daterede og allerede beskrevne udgaver plus denne udaterede efternøler, se fig. 7:

Ordet og Sandheden.

Morgen-
og
Aften-Bønner,
samt
Hjerte-Suk
til
hver Dag i Ugen.

Kjøbenhavn.
Forlagt i Schovelins Boghandel,
Grønnegade Nr. 282.

Fig. 7. Titelblad og foranstående træsnit i udateret udgave, muligvis trykt i 1855.

Schovelins 1855-miniature

Ifølge kolofonen s. 159 er bogen trykt hos S.L. Møller. Intet trykkeår anføres, men med blyant er forneden på titelbladet skrevet: 1855. Samme årstal er trykt på eksemplarets rygtitel. Klummestørrelsen er 44 x 35 mm. Eneste udgave med klummetitler. 13 linier pr. side.

Tlbl. s. [3]: **Morgen-|og |Aften-Bønner, |samt |Hjerte-Suk | til | hver Dag i Ugen. | Kjøbenhavn. | Forlagt i Schovelins Boghandel, | Grønnegade Nr. 282. |**

Første blad med blank højreside [s. 1] og Kristusbillede på bagsiden [s. 2] 44 x 35 mm, derunder tekst: Ordet og Sandheden. Titelblad [s. 3] med tom bagside [s. 4].

Side [5] lin. 1-4: Daglige Morgen- og | Aftenbønner. | Søndag Morgenbøn. | Evige Gud! vi takke dig | *Aftenbøn om Løverdagen slutter s. 80 lin. 10-12:* alle vore og det hele Folk. | Herre! bevar os for Jesu | Skyld. Amen. *S.[81] nyt titelblad:* **Hjertesuk | til hver Dag i Ugen. | Morgen-| og | Aften-Lovsange | og | Bordbønner.** *S. [82] tom. S. [83] lin. 1-5:* Hjertesuk | til hver Dag i Ugen. | Søndag Morgensuk. | Nu staaer jeg op i Herrens | Navn, |. *S. 130:* Morgen-Lovsange. *S. 142:* Aften-Lovsange. *S. 153:* Bordbønner. *[dvs. at bordbønnerne er flyttet fra s. 81 i udg. 1831 til bogens slutning. S. 159 lin. 1-6:* Gud spise vor Sjel i Him-|merig; Amen. | Velsign os Gud Fader! | Søn! og Hellig

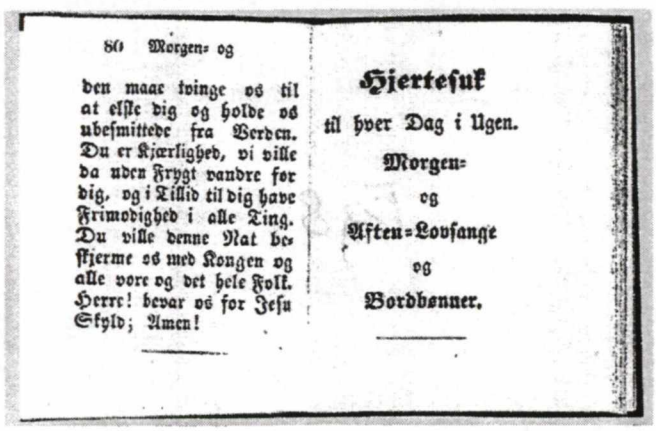
80 Morgen- og

den maae tvinge os til at elske dig og holde os ubesmittede fra Verden. Du er Kjærlighed, vi ville da uden Frygt vandre for dig, og i Tillid til dig have Frimodighed i alle Ting. Du ville denne Nat bevare os med Kongen og alle vore og det hele Folk. Herre! bevar os for Jesu Skyld; Amen!

Hjertesuk
til hver Dag i Ugen.
Morgen-
og
Aften-Lovsange
og
Bordbønner.

Fig. 8. Nyt titelblad i den udaterede udgave.

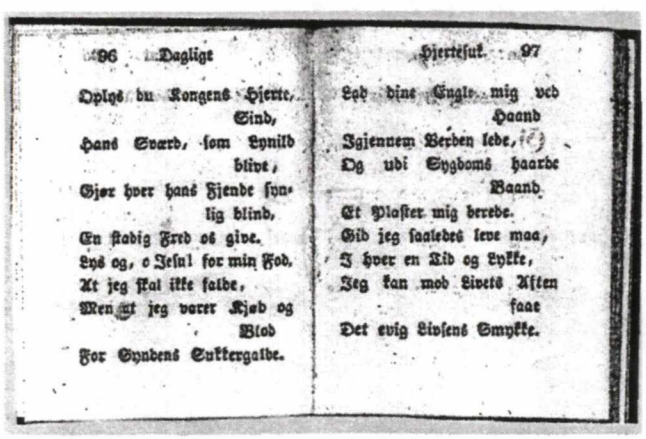
96 Dagligt

Oplys du Kongens Hjerte, Sind,
Hans Sværd, som Lynild blive,
Gjør hver hans Fiende synlig blind,
En stadig Fred os give.
Lys og, o Jesu! for min Fod,
At jeg ikke falde,
Men at jeg vorer Kjød og Blod
For Syndens Sukkergalde.

Hjertesuk. 97

Lad dine Engle mig ved Haand
Igjennem Verden lede,
Og ubi Sygdoms haarde Baand
Et Plaster mig berede.
Gid jeg saaledes leve maa,
I hver en Tid og Lykke,
Jeg kan mod Livets Aften faae
Det evig Livsens Smykke.

Fig. 9. Kingos suk – her 3. morgensuk - forbliver ustrofiske også i den sidste Schovelin-udgave.

Aand! | Amen. | Trykt hos S.L. Møller.
Ekspl. 1 i Kgl. Bibl. 4-148-8°. Indb. i brunt bind, 69 x 54 mm. På ryg: Morgen | og Aften | Bønner | 1855.

Bortset fra den klarere opdeling af stoffet, som fremkommer ved det tilføjede ekstra titelblad på s. [81] og flytningen af bordbønnerne, er der ikke grebet ind i teksterne. Eneste tekstændring, som jeg er faldet over, er i Løverdag Morgensuk lin. 3, hvor "Over Skove, Mark og Eng" nu læses "Over *Skov og* Mark og Eng".

Det har ikke været muligt at finde litteratur om Schovelins indsats som udgiver af andagtsbøger. Det kunne jo tænkes, at andre af hans udgivelser kunne kaste lys over et og andet i hans lilliput-udgivelse. Jeg vil være læserne taknemmelig for eventuelle oplysninger.

I den kortlægning af Kingos morgen- og aftensuk og deres vej fra suk til salme op gennem 1800-tallet, som jeg har været undervejs med længe[12], repræsenterer Schovelins andagtsbog den tradition, der fastholder sukkene i deres ustrofiske form, som åbenbart har kunnet leve jævnsides med de mange eksperimenterende krumspring, der på samme tid foretages for at gøre sukkene syngelige. Derved ligner Schovelins andagtsbog den bønnebog, der ledsager de samtidige udgaver af Kingos salmebog, og som ikke et øjeblik falder for fristelsen til at strofeinddele sukkene.

[12] Jens Lyster: "Om Grundtvigs "Sov sødt, barnlille" og andet godt i en upåagtet bønnebog fra 1847", Hymn. Medd. 1989, 139-166, især s. 156 og 158; Jens Lyster: "Hvorfor sukke, når man kan synge", i: Jeg løfter opp til Gud min sang – rapport frå Hymnologikonferance i Seljord 2002, Liturgisk Skriftserie nr. 9, Trondheim 2003, 167-186.

Mel.: Klokken slår, tiden går

275 Uforsagt, vær på vagt!
Jesus haver det alt fuldbragt.
Han har vundet det store slag,
Satan bundet til dommedag,
åbnet os Himmerigs port.

2 Uforsagt, vær på vagt!
Jesus haver det alt fuldbragt.
Snart han kommer at hente sin brud
fra det fremmede land til sin Gud,
hjem til sin himmelske fred.

3 Uforsagt, vær på vagt!
Jesus haver det alt fuldbragt.
Har du kun olie i dit kar,
brænder end lampen ej lys og klar,
kan du ham møde med fryd.* **Matt 25,1-13*

4 Uforsagt, vær på vagt!
Jesus haver det alt fuldbragt.
Aldrig han fældes med magt eller list,
bier han længe, han kommer dog vist,
glæder dig så desto mer.

5 Uforsagt, vær på vagt!
Jesus haver det alt fuldbragt.
Han kan dig trøste i al din ve,
han er dig nær, skønt ej du kan se
Jesus, din trofaste ven.

6 Klokken slår, tiden går,
evigheden os forestår.
Lad os da bruge den kostbare tid,
tjene vor Herre med al vor flid,
så skal vi nok komme hjem!

H. Agerbek 1848.

JØRGEN KJÆRGAARD

Klokken slår & Tempus Fugit

Hans Agerbeks salme: Uforsagt, vær paa vagt.. et bidrag til dens datering og tradition.

Præsten Hans Agerbeks salme *Uforsagt, vær på vagt* er et af de lejlighedsdigte, der blev salme gennem brug. Teksten blev oprindelig slet ikke skrevet med menighedssang eller udgivelse for øje, men som en privat og personligt trøstende fødselsdagsopmuntring til Agerbeks hustru Marie, der gennem mange år led af dybe depressioner.

Salmen kom i brug og blev udbredt gennem privatudgivelser, og det prægnante slutvers: "Klokken slaar..." var det første, der gik ind i kirkesalmebøgerne, idet det blev optaget i Roskilde konvents salmebog 1855. De sønderjyske salmebøger, Meyer & Boesens (2. udg. 1861) og Nordslesvigsk salmebog 1889 optog hele salmen, der sammen med enkeltverset også kom med i Psalmebog for Kirke og Hjem 1897. Agerbeks salme opnåede at blive oversat til både nynorsk, tysk og engelsk, og står fortsat i den nyeste danske salmebog som nr. 275.

Hvornår er salmen skrevet?

I Dansk Salmehistorie behandler Anders Malling salmen to gange. Tro mod sin personalhistoriske psykologiserende tilgang til salmestoffet er det forholdene i det Agerbekske ægteskab, der optager Malling under omtalen af salmens historie i bd. 5: "...Den stærke, livlige og muntre Marie Agerbek, født Frisenberg, som med sin praktiske sans havde været en uvurderlig støtte for sin sagtmodige og upraktiske mand, blev i aarenes løb tungsindig og plaget af anfægtelser; hun syntes, at hun intet havde gjort godt, og havde svært ved at fastholde troen paa Guds naade. I disse aar kom Agerbek ind på at glæde hende ved at skrive en salme til hendes fødselsdag, den 6. februar. Saaledes er ovenstaaende salme blevet til..."[1]

"I disse aar..." er en noget upræcis angivelse af salmens tilblivelsestidspunkt. Marie Agerbek døde 1. marts 1854; men til hvilken af hendes fødselsdage salmen er skrevet, har ingen kunnet oplyse, heller ikke Agerbek selv, der i et brev fra 1863 vedgår forfatterskabet til den, mest fordi salmen i mellemtiden er blevet trykt på foranledning af "...en opvakt Bonde...". I brevet oplyser Agerbek tillige: "...Jeg skrev salmen til min Kone, som elskede Melodien, men savnede danske Ord til den..."

Klokken staar
ANNO
1847
Tiden gaar

Melodien var Franz Grubers `Stille Nacht, heilige Nacht´ fra 1818. Den var blevet uhyre populær, også på dansk grund fra midten af 1840erne. Dette omtaler Malling dog ikke, men bringer i stedet nogle brugsoplysninger: Salmen er fundet i: N. Outzens Udvalg af Psalmer og Sange til christelig Skolebrug 1852 og præsten Peter Rørdams Mern-Festsalmer II, fra samme år.

Malling kan føre historikken endnu et par år tilbage, idet et referat i Dansk Kirketidende for 17. november 1850 beretter, at Roskilde Præstekonvent sluttede sit møde i Ringsted d. 17. oktober dette år med at afsynge strofen "Klokken slaaer, Tiden gaaer, Evigheden forestaaer..." – m.a.o. slutverset fra Agerbeks salme.

I Den Danske Salmebog 1953 blev salmens datering følgelig: "o. 1850".

Men da Malling i sin salmehistories 6. bd. når frem til salmedigterbiografierne[2], kan han meddele mere om Agerbeks trøstesalme. Nu har han nemlig identificeret den opvakte bonde. Det er ingen ringere end den blinde lægprædikant Jens Sørensen Dyrholm, som i juni 1848 udgav et lille sanghefte, hvor Agerbeks salme er optaget uden forfatterangivelse og med nogle ændringer i teksten.

Malling udreder yderligere forbindelsen mellem Dyrholm og Agerbeks tekst, men det, der nu står fast er, at Agerbek må have skrevet sin salme allerede før juni 1848, som med fremkomsten af Dyrholms sange er blevet dens tidligste brugsdatering. I Den Danske Salmebog 2002 er dette årstal da også sat under salmen sammen med Agerbeks navn.

Men måske må salmen dateres endnu tidligere... Fjernsynsprogrammet "Hvad er det værd?" på DR 1 viste i november 2004 den stolte indehaver af et bornholmsk standur, et arvestykke som i familiens eje gik helt tilbage til den urmager, der i sin tid forfærdigede uret, og minsandten om ikke der foran på urkassens fodstykke var en påmalet inskription med de kendte ord: "Klokken slaar, Tiden gaar" tilføjet årstallet: "1847"!

Det drejer sig om et såkaldt søjleur af kendt type. Dog er urkassen atypisk for de bornholmske ure, hvilket ifølge fagfolk kunne tyde på, at selve urkassen kan være fremstillet andetsteds. En anden forklaring kan være, at uret har skullet indgå i et større møblement. Dette sidste kunne også forklare årstallet, der må henvise til en familiebegivenhed; bryllup eller lignende, hvor uret har været blandt foræringerne.

Uret er i øvrigt et rigtigt "bornholmerur", bygget af urmageren Frederik Sonne (1775-1849). Han var søn af en guldsmed, og tog borgerskab i Rønne i 1799 og fik året efter skøde på

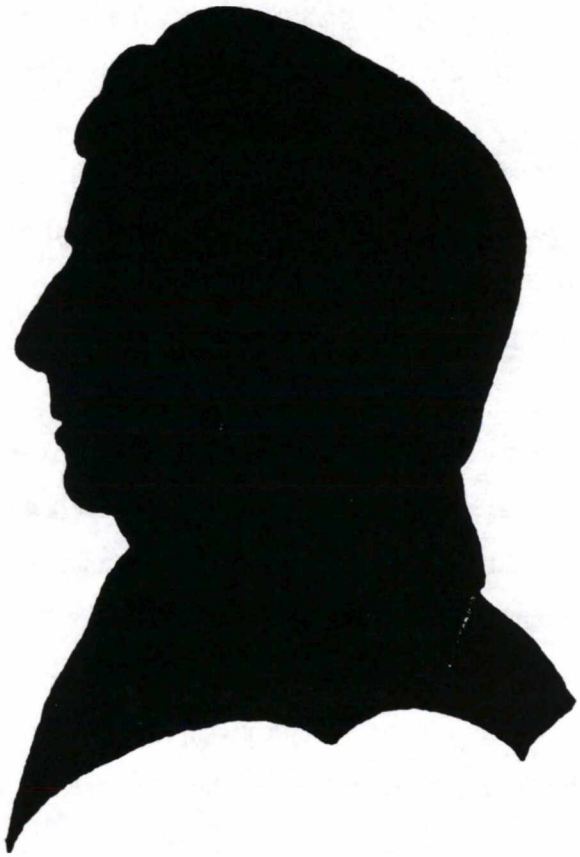

Frederik Sonne, silhuetklip, Bornholms Museum.

ejendommen Østergade 158 i Rønne. Senere erhvervede han flere jorder og huse i byen. Frederik Sonne gjorde en vis militær karriere. I 1806 nævnes han som "fendrik", i 1812 som "lieutenant", og i 1826 "artillerilieutenant" og siden "artillericaptejn". Allerede i 1805 omtaltes han som "...en meget duelig og flittig Mand..." med "1 Arbejder" i sit brød, og blev indstillet til præmiering. I 1807 fremstiller Sonne et smukt stueur med forbedret kasse, som siden blev sat til salg på Børsen i København. Han udlærte flere svende, og blev en af øens fremtrædende urmagere, der kunne lave både taffel- og lommeure, og udførte også større opgaver som tårnure, bl.a. til Stillinge Kirke på Sjælland, leveret i 1809. I 1820 indvalgtes han som en af Rønne Urmagerinteressentskabs formænd, hvor han blev medansvarlig for garantistemplingen af de ure, der eksporteredes fra øens værksteder, og i 1830 blev han den ene af to opsynsmænd, som skulle bedømme og godkende "mesterstykker" udført af ambitiøse urmagersvende. I 1847 er han medunderskriver af et avertissement i Bornholms Avis, hvori en række urmagere gør opmærksom på, at en del ure af underlødig kvalitet er i handelen med navnet Rønne på skiven. 12. november 1849, to uger før sin død, afhændede Frederik Sonne sin ejendom til sønnen, terrakottafabrikant Frederik Martin Sonne[3].

Ejendommeligt nok er det aktuelle Sonne-ur ikke stemplet. Det er, med andre ord, ikke fremstillet med salg for øje, hvilket igen peger på en brug i den nære familiekreds.

I den umiddelbare begejstring over en mulig tidligere forekomst af et par kendte salmelinjer bør man forsøge at bevare hovedet koldt. Det kan jo ikke entydigt afgøres, at inskriptionen på det bornholmske standur er hentet fra Agerbeks salme – havde blot sætningen "Evigheden os forestår" været med, ville der næppe være nogen tvivl. For at bringe bornholmerurets inskription og dermed dateringen i forbindelse med salmen, vil det være nødvendigt at undersøge forskellige spor, som enten afkræfter eller yderligere sandsynliggør en forbindelse.

Klokken slår... bon mot eller urvers?

Nu er sætningen "klokken slår tiden går" jo så mundret, at den næsten falder én ordsprogsagtigt i munden af sig selv. At anbringe den på en urfacade ligger så naturligt lige for, at det næsten fornemmes som en unødig komplikation at sentensen partout skal være taget fra en åndelig sang. Men hvis vendingen skulle høre til dagligsprogets mere faste, burde den være optaget i de forskelige oversigtsværker herom. Det er den imidlertid ikke. Hverken Grundtvigs Danske Ordsprog og Mundheld 1845/75, eller E. Mau: Dansk Ordsprogs-Skat 1879, nævner den – og samme Mau havde endda Agerbeks salme med blandt sine Psalmer og aandelige Sange til hver Dag

i Aaret 1858. Både Ordbog over det Danske Sprog og T. Vogel-Jørgensen: Bevingede Ord henviser til Agerbeks salme![4]

Inskriptionen på Sonne-uret er ikke enestående. Tværtimod kendes der talrige eksempler på vers og sentenser både på udenlandske og danske ure. De findes indgraveret på selve urskiven, der før i tiden oftest var af metal, eller malet på urkassen, og i nyere tilfælde også skrevet på papir og indklæbet på bagsiden af den låge i urkassen, der gav adgang til lodder og optræk.

En samling af disse ur-tekster er udgivet af en af landets kendere af gamle ure, urmager Finn Morbech, i 1994; desværre uden kildehenvisning eller datering af de enkelte teksters sammenhæng. Ud fra sproget kan man dog fastslå, at især de ældre ures inskriptioner havde religiøst indhold – eksempelvis rimede sentenser: "Klokken minder – Tiden rinder – Wi vor Lif ved Døden vinder". "O, Jesus for dit dyre Blod – gør dog min sidste Time god"[5]; men også regulære vers:

Jeg viser Tid og Time,
men naar Gud kalder sine
jeg ej at sige ved.
Og gid at ingen vilde
den Tid og Time spilde
som hør til Salighed.

Sentensen 'Klokken slår, tiden går' findes også som et flere gange brugt ur-vers, og i forskellige varianter, men lader til først at være blevet en fast vending i akkurat den her aktuelle form *efter* den salmemæssige brug af den – ligesom Ingemanns ordsprogsagtige "ingen kender dagen, før solen går ned" og "dagen går med raske fjed, dagens børn må ile". I nyeste tid har sangeren Kim Larsen grebet den i omvendt form i sangen 'Blodsbrødre' eller 'Tik tik': "...tiden går og går, klokken slår og slår..."; og slår man i dag efter på Internettet, har f.eks. søgemaskinen Google omkring 28.000 forekomster med 'klokken slår'. Men som udbredt og isoleret bon mot kan vendingen i denne præcise form altså ikke fastslås før fremkomsten af Agerbeks salme. Vi må derfor indtil videre gå ud fra, at forekomsten på bornholmeruret på en eller anden måde er forbundet med salmen.

Melodiens danske historik

Digtet 'Uforsagt, vær på vagt' blev som nævnt skrevet til melodien "Stille Nacht, heilige Nacht", som blev kendt her til lands i kraft af komponisten A.P. Berggreens bearbejdelse af den til Folkesange og Melodier II, 1843, Afd. D, nr. 2 – og især gennem samme bearbejdelses udbredelse

gennem Sange til Skolebrug, 7 Hft. 1849[6]. Fra 1850 knyttes den til Ingemanns `Glade Juul! deilige Juul!'.

Agerbek nævner direkte i brevet fra 1862, at hans kone "...elskede Melodien, men savnede danske Ord til den..." I det Agerbekske hjem har man altså haft noderne til "Stille Nacht" uden dansk tekst. Det peger på Berggreens Folkesange og Melodier fra 1843 som det musikalske inspirationsforlæg, og dermed bliver året 1843 det tidligste, salmen kan være skrevet i. Kan det sandsynliggøres, at inskriptionen på bornholmeruret fra 1847 har salmeverset som forlæg, bliver dette år nu det seneste, der kan angive salmens affattelsestidspunkt.

Da salmen i 1848 første gang kommer på tryk, er der angivet gentagelsestegn ved sidste linie i hver strofe, og det samme er tilfældet, da slutverset i 1852 bliver optaget i det reviderede forslag til Roskilde konvents salmebog. Her er melodien tillige anført som: "Stille Nat, hellige Nat". Sådan synges den indtil 1873, hvor klokke-verset har beholdt julemelodien, mens selve salmen står anført med "Egen Melodi". I Psalmebog for Kirke og Hjem 1897 har både enkeltverset og salmen henvisning til julemelodien af Gruber; men i Den Danske Salmebog 1953 anføres en melodi af Thomas Laub fra 1916, dog med julemelodien i parentes. I praksis sang man dog mange steder salmen på Oluf Rings melodi fra 1938 til C.J. Brandts salme med samme begyndelse og versemål (se nf.), og det er denne melodi, der henvises til i den nyeste danske salmebog.

Tekstens rejse

I Dansk Salmehistorie bd. 6 gør Malling en del ud af at udrede, hvordan Agerbeks trøstesalme er kommet fra den private familiesfære ud i offentlig brug. Kolportøren var som nævnt den opvakte bonde, lægprædikanten Jens Sørensen Dyrholm, der i årene 1839-65 rejste rundt i landet, og holdt gudelige forsamlinger – først som baptist, så indremissionær, og sidst som grundtvigianer og afsat missionsmand. Agerbek nævner ham ikke ved navn i brevet fra 1862; men Malling formoder, at salmen er formidlet gennem Agerbeks forbindelse til lokale nøglepersoner i de gudelige forsamlinger på Sydfyn, hvor en familie i hans tidligere sogn, Vantinge, havde mistet en ung mand i slaget på Sundeved 28. maj 1848. Den unge mand havde sat Agerbek højt, og Malling antager, at Agerbek sjælesørgerisk har genbrugt trøstesalmen uden at lægge vægt på sit forfatterskab, og at det er fra disse kredse salmen mundtligt eller i afskrift er kommet til Jens Dyrholms kendskab. Dette kunne forklare Dyrholms brug af den i det lille sanghefte, som han udgav mindre end en måned efter det tragiske krigsdødsfald. Heftets fulde, omstændelige titel er tillige en indholdsbeskrivelse – og meddeles her, da den ikke tidligere har været bragt i fuld ordlyd i den hymnologiske litteratur:

Nogle Sange

nærmest foranledigede af den nærværende Krig i Fædrenelandet, og hvori denne Landeplage især bliver fremstillet for det christelige Troes Øje som en Straffedom fra den almægtige Gud og et Billede paa de Christnes daglige Strid for deres rette Fædreneland, tilligemed Formaninger til det danske folk om alvorlig at søge Herren i Bod og Bøn, med Afskedsønsker til og fra de kjære Troesforvandte og Slægtninge, som drage i Feldten og med Mindetanke over en christelig Broder, som allerede er falden i Krigen

af

Den Blinde Jens Sørensen Dyrholm

i Simmerbølle paa Langeland.

Juni Maaned 1848.

- Som trykkested er angivet P. Magnus's Bogtrykkeri, Slagelse.[7]. Samlingen rummer blot 9 sange. Agerbeks salme er anonymt flettet ind som nr. 4, og dens trøst og formanende slutvers om tidens korthed fremstår nu som et kristeligt ord i en overhængende alvorlig national krisesituation.

Antagelsen af det sørgende hjem som uafvidende transformationssted for det private digt til almengyldig salme er jo en smuk og from historie. Men den er og bliver en antagelse. Kendsgerningerne er, at salmen fremkommer på tryk i 1848 på Jens Dyrholms foranledning; men uden forfatterangivelse og i en form, der kunne tyde på, at den er gået igennem et eller flere mundtlige led. Andre end Dyrholm har kendt den, og har antagelig ligesom den blinde Jens Dyrholm lært den udenad. Dyrholms brug af teksten behøver ikke at have været sjælesørgerisk motiveret, således som Malling antyder. Sammenligner man med de øvrige sange i heftet fra 1848, hvor krigsmetaforikken er den fremherskende – eksempelvis skildres Jesus som krigskammeraten, der drager med i felten – er alene salmens begyndelsesstrofe tilstrækkelig "krigerisk" til at berettige den til optagelse i denne sammenhæng: "Uforsagt, Vær paa Vagt! Jesus haver det alt fuldbragt; Han haver vundet det store Slag…"

Også denne salme er et godt eksempel på, hvorledes en tekst, straks den tages i brug, også skal bruges *til* noget. Tekstvarianterne i de tidligste udgaver af salmen viser, hvordan den oprindelig private trøstesalme først bruges som et vækkelsesråb – man kan så diskutere, om evigheden bringes nærmere eller på afstand med Dyrholms "snart forestår" – siden som en menighedssalme, der henvender sig til "Vor Herre" med store bogstaver (i Rørdams Mern-festsalmer), og til sidst bliver kirkelig, indforstået med, hvem både "os" og "Herren" er:

Nogle Sange (Dyrholm) 1848	**Dansk Kirketidende 1850**	**Roskilde-forslaget 1852**
7. Klokken slaaer, Tiden gaaer!	Klokken slaaer, Tiden gaaer,	Klokken slaaer, Tiden gaaer,
Evigheden snart forestaaer;	Evigheden forestaaer!	Evigheden forestaaer;
Lad os kun bruge den kostbare Tid,	Lad os da bruge den kostbare Tid	Lad os bruge den kostbare Tid,
Tjene vor Herre med al vor Flid,	Tjene Vorherre med al vor Flid -	Tjene Herren med al vor Flid
Saa skal vi nok komme hjem. :,:	Saa skal vi nok komme hjem!	I: Saa skal vi nok komme hjem! : I

I salmebøgerne kan man følge generationernes skiftende opfattelse af salmen ved at lægge mærke til under hvilke afsnit den bliver anbragt. Peter Rørdams Lyngby-salmebog 1852 har den som begravelsessalme. Forslaget til konventssalmebogen fra samme år har slutverset med som enkeltvers-salme i hovedafsnittet "Helliggjørelse i Almindelighed" - som den første i underafsnittet "Aarvaagenhed og Bøn", og sådan kom den også til at stå i den endelige salmebog. Salmen kom tidligt til Sønderjylland, hvor den efter optagelse i nogle privatudgivne samlinger og tillæg gik ind i 2. udg. af Meyer & Boesens Haderslev-salmebog (1861). Denne forekomst har Malling ikke noteret, men teksten er Rørdams version. Her er den imidlertid anbragt som salmebogens 717. og allersidste salme under afsnittet "Slutning". Med 1873-tillægget til konventssalmebogen kom hele salmen med under samme overskrift som enkeltverset. Og sådan er den også optaget i Nordslesvigsk salmebog 1889, Psalmebog for Kirke og Hjem 1897 – hvor enkeltverset dog står under "Gudstjenesten". Samme placering er fulgt i Den Danske Salmebog 1953, hvor enkeltverset dog er opgivet. I Den Danske Salmebog 2002 står den blandt salmerne til 2. trosartikel, "Troen på Guds Søn", i underrubrikken "Kristi komme", og er dermed gjort til en evangeliesalme til adventstiden, oven i købet med en bibelhenvisning til lignelsen om brudepigerne, Matt 2,5-13.

Hvordan kommer Agerbeks slutvers nu til bornholmeruret fra 1847? Der er flere muligheder – også den, at det slet ikke er salmen, der er citeret på uret, men salmen og uret, der gør brug af samme forlæg! En museumskyndig udi bornholmerure har påpeget Sonne-urets atypiske kasse, og udtalt den formening, at det muligvis kun er selve urværket, der er udfærdiget i Rønne, mens kassen i lighed med så mange andre borholmerures sagtens kan være lavet andetsteds i landet. Det ville i så

Klokken slaar
ANNO
1847
Tiden gaar

fald bringe stafferingen og inskriptionen nærmere tekstens fynske hjemstavn. Men det kan naturligvis kun blive en gisning.

Er der yderligere aspekter, der kan sandsynliggøre forbindelsen mellem betydningen bag Agerbeks vers og den konkrete brug af det på en bornholmsk urfacade. Ja, det er er der faktisk. Og det kaster os faktisk direkte ud i en særdeles kraftig slipstrøm af billedbrug i salmetraditionen.

Tempus fugit – den kostbare tid

Det mest klassiske memento mori er symbolske og allegoriske fremstillinger af tidens flygtighed. I billedkunsten – navnlig på gravmæler – afbildes timeglas både med og uden vinger, sommerfuglens korte livscyklus, flittige bier, dag og nat, årstidernes vekslen, solens op- og nedgang, nattens og mørkets komme, kirkeklokkens aftenringning, og med tiden også ure, hvor klokken er ved at falde i slag. Dermed er både det synlige og det hørbare ved tidens hastende gang taget ind som memento. Og siden dette nu er en salmeundersøgelse, er det nærliggende at fremdrage et par hymnologiske eksempler på fænomenet. På dansk grund har navnlig Kingo brugt tidens flygtighed, gjort synlig og hørbar i kraft af uret, som et ledemotiv i sine salmer.

Det begynder allerede på titelkobberstikket til Thomas Kingos husandagtssalmebog Aandelige Siunge-Koor 1674, hvor det velkendte stueur påminder om tiden for den lutherske husandagt morgen og aften, mens kirkens andagt er trådt i baggrunden, fordi salmerne i bogen er tiltænkt familiens daglige hjemmeliv.

Også salmerne tager den nye, præcise tidsmåling ind i deres virkelighedserfaring. Kingo besynger ikke blot hvordan time- "Glasset rinder, Tiiden gaar, Og ævigheden forestaar."; men i det første Siunge-Koors "Første Morgen-Sang" – den til søndag morgen – "Rind nu op i JEsu Naun" bringes urets slag og ulidelige tikken ind som en helt moderne sansning af tidens gang (originaldigtets strofe 14):

Lær mig ved hvert Klokke-Slæt,
Denne Dag forbedret blive,
Saa mit hierte, her i Live,
Bliver ey til Verden sæt:
Men at jeg mig kand erindre,
Hvor min Tid dend nipper af,
Og hver Tjme bliver mindre,
Til jeg seyner i min Grav.

Netop i 1674, hvor Siunge-Kooret udkom første gang, har selv lommeurene nu minutviser. Tiden har sat farten op, den "nipper af" og bliver mindre, illustreret af klokkens uafvendelige tikken frem mod dødsstunden som uoverhørbart bryder igennem i salmens lydmalende udtryk.

Knap hundrede år senere er urets tidsinddeling slået helt igennem. I Brorsons 53. Svane-Sang, udgivet 1765, er perspektivet menneskets frelsesvej: "Midt igiennem Nød og Fare / Vejen gaaer til Paradiis". Livets vandring er risikabel; før man ved af det, kan timeligheden være forbi, og saligheden indtrådt. Tidens korthed som uret til stadighed bærer til skue, er nu et opmuntrende incitament for den fortrykte sjæl:

Ej! saa lad dig intet trykke,
Sulamith! paa denne Jord,
Efterdi den er saa stoer,
Ja forunderlig din Lykke,
Est du dog saa salig her,
Hvor langt meere ævig der.
Faa Minuter om at giøre,
Kan man dig for Thronen høre.

Tiden er et allerede og et endnu ikke. Urets lyde og visninger bliver indlagt i den religiøse tolkning af tidens gang, og transformerer den nærværende erfaring af tidens ilsomme flugt til en stadig opmærksom henvendthed mod den forestående evighed.

I Agerbeks salme kan det således være både kirkeklokkens morgen-, aften- og helligdagsringning, der påminder om den forestående evighed – men også kirkeurets, eller det hjemlige stueurs endnu mere nærværende slag. Meningen er at fremhæve tidens hastige gang. Men koblingen mellem det livstydende og den konkrete tidsmåling bliver pudsigt nok genbrugt konkret i en videreførelse af Agerbeks vers, som højst forunderligt knyttes sammen med netop et aldeles verdsligt taffelur.

I Dansk Kirketidende nr. 32, for 31. juli 1870 offentliggjorde C.J. Brandt en sølvbryllupssang, hvor hver af de 8 strofer indledes med de prægnante linjer fra Agerbeks salme. En fodnote i det pågældende nummer af Dansk Kirketidende oplyser flg.: "'Menighedens Vært' her paa Egnen, Gaardmand Jens Olsen i Sjolte og hans Hustru fejrede den Dag deres Sølvbryllup, og modtog blandt andre Gaver fra gode Venner et smukt Taffel-Ur." – Begrundelsen for denne konkrete information i forbindelse med tekstens offentliggørelse kan kun være, at dette nye digt, med dets betydningsbærende omkvæd "Klokken slaar, Tiden gaar" bevidst skal forstås i sammenhæng med

den i øvrigt ret så prosaiske sølvbryllupsgave. Også denne lejlighedssang gik ind i salmebøgerne, men først gennem en længere skærsild i salmebogsforslag og sangbøger, bl.a. Højskolesangbogens 6. udg. (1908), hvor dens 5. strofe var ændret til: "Klokken slår, tiden går, her har den ringet i tusend år..." Så er det ikke længere stueuret, men kirkeklokken, der henvises til; salmens betydningssfære er skubbet tilbage i kirkerummet, hvis tid ikke er den samme som det nu omgivende, moderne industrisamfunds. Først med Den Danske Salmebog 1953 kom denne lejlighedssang ind i kirkesalmebogen.

Uret som andagtsremedium

Forholdet mellem praktiseret kristendom og praktiske tidsmålere går helt tilbage til middelalderen. På Vestervig Klosterkirkes sydside, den, der i sin tid vendte ind mod det firfløjede klosteranlægs indre gård, findes et kanonisk solur hugget ind i en granitkvadersten. Med streger og bogstavangivelser vises tidspunkterne for dagtimernes tidebønner: T(erts) – S(ext) – N(ona) – ved den tredje, sjette og niende time. Middag er markeret med et kors. En skade på stenen har udvisket angivelsen af vesperen. Uret er her sat helt i andagtslivets tjeneste.

Noget lignende gør sig gældende for det berømte Horologium Mirabile Lundense i domkirken i Lund. Uret, der blev opsat i kirken ca. 1424, viste i sine velmagtsdage både soltid: timer, minutter og sekunder – månetid: dvs. månens faser året igennem – og stjernetid: himmellegemernes bevægelser på den nordlige halvkugles stjernehimmel, samt et kalendarium. Urets visninger inde i kirkerummet afspejlede således verdens og tidens gang udenfor, og satte betragteren og det, der skete omkring ham i domkirkens middelalderrum med de kontinuerlige messer døgnet rundt i forhold til den tid, Gud satte i gang ved altings og al tids begyndelse i Skabelsen. Tillige havde uret en mekanik, der kunne lade figurer af de hellige tre konger træde frem foran Jesusbarnet, alt imens et indbygget mekanisk orgel afspillede julemelodien In dulci jubilo, som med sin henvisning til Jesu fødsel markerer tidens og frelseshistoriens midte.

Som mere provinsielle sidestykker til det underfulde lundensiske domkirkeur fremstår de talrige ure rundt om i kirketårnene, som, når det skal være rigtig fint, er sammenkoblet med klokkeringning eller ligefrem klokkespil, der spiller salmemelodier.

De private ure videreførte på mere beskeden vis denne tradition, men måtte hævde den åndelige dimension i den tid, de skulle vise, ved hjælp af billeder eller ligefrem med tekst. Der er bevaret enkelte tidlige barok-standure fra Bornholm fra 1700-tallets anden halvdel med religiøse stafferinger[8]. Givet har der været flere, men overmalinger og tidens tand har ladet mange forsvinde.

Også lydligt var der samklang. En annonce i Bornholms Avis 18. juli 1851 anpriser et ur, som kunne spille "6 gudelige Melodier". En oplysning, som ikke skal overfortolkes, men det er trods alt bemærkelsesværdigt, at der står "gudelige Melodier" og ikke `Psalme-Melodier´ - man kan ikke lade være at spekulere på, om `Klokken slaar´ har været en af dem... Et andet bornholmsk ur med spilleværk vides at have klinget ud i "Kong Kristjan stod ved højen mast". Tydeligvis har branchen målrettet sine produkter efter både nationalt og religiøst stemte kundegrupper.

De før omtalte åndelige ur-inskriptioner findes på både stand- og taffelure. Sentenserne har i alle tilfælde en meditativ karakter, og består ikke sjældent i en direkte kristelig perspektivering af tiden, således som de følgende tre eksempler illustrerer[9]:

Klokken slaar
jeg weed ey naar
min død og dom skal være.
Og, Gud, beskik
hvert øyeblick,
min siæl til ævig ære.
I dag rød, i morgen død.

*

Hør Klokken slaar
og Tiden gaar
thi Glasset fast Maa Rinde.
Hielp og O Gud
at Dødsens Bud
Maa os i Tanke minde.

*

Tiden gaar
Klokken staar
Evigheden forestaar.

- De to sidste vers findes på ure fra henholdsvis 1757 og 1724[10]. Navnlig det sidste er næsten sammenfaldende med Agerbeks slutvers. Det er derfor slet ikke utænkeligt, at både Agerbeks og siden Brandts inspiration til de respektive klokke-vers trækker på det samme åndelige fællesgods, som den udbredte ur-prosa og –poesi er et konkret udtryk for.

Selv efter oplysningstiden og rationalismen var den tid, uret udmålte, Guds tid, som mennesket nådigt forundtes et stykke af. Derfor måtte Agerbek opfordre sin tilhører: "...Lad os da bruge den kostbare Tid, Tjene Vorherre med al vor Flid..." og C.J. Brandt minde sølvbrudeparret om, at "...Aldrig udrinder Evigheds Aar, Aldrig afblomstrer Guds Paradis..."

Når man betragter forbindelsen mellem salmer og ure fra en hymnologisk synsvinkel ser den en smule besynderlig ud. Men ses sagen fra den anden side, åbner der sig et perspektiv, som muligvis uddyber den hidtidige forståelse af en række salmers brug af udsagn om tiden.

Som en stadig mere præcis og detaljeret tidsmåler repræsenterer uret i sig selv en sekulariseret opfattelse af tiden. Den præcist målte tid er den tid, menneskets tekniske snilde har magt over. Ved at forsyne den menneskeligt frembragte tidsmåler, uret, med kristelige sentenser, vers eller billeder der henviser til den udmålte tid, sættes både menneskets tid, tilværelsens, livets tid og selve tidsbegrebet i perspektiv af evigheden.

Det handler helt enkelt om, hvad man kan tænkes at have brugt de indendørs, private ure til gennem 1700 og 1800-tallet. For ganske mange familiers vedkommende har uret nok så meget angivet tidspunktet for hjemmets andagtsstunder morgen og aften. Den lutherske husandagt med salmesang, bøn og katekisme- eller bibellæsning, som husfaderen "letfatteligt" har holdt den for sin husstand helt til vore dage. Uret blev også på den vis inddraget i andagtslivet. Med kristelige stafferinger, salme- eller bibelvers, eller gudelige melodier i spilleværket fik uret en påmindelsesfunktion, der rakte videre end den blotte tidsvisning – en henvisning fra menneskers til Guds tid: Klokken slår, tiden går, evigheden forestår...

---

[1] Anders Malling: Dansk Salmehistorie, bd. 5, Kbh 1966, s. 80-81.
[2] Malling: Dansk Salmehistorie, bd. 6, Kbh 1971, s. 14f.
[3] Bodil Tornehave: Bornholmeruret, Kbh 1988, s. 132.
[4] Danske Ordsprog og Mundheld, samlede og ordnede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig, Kbh 1845. (2 udg. 1875). Ordbog over det Danske Sprog , Kbh 1928, bd 10, sp. 645. T. Vogel-Jørgensen og Poul Zerlang: Bevingede Ord, 6. rev. udg. Kbh. 1990.
[5] Finn Morbech: Urprosa gennem 300 år. Ca. 500 udvalgte vers og kloge ord fra standure og stueure. Slagelse 1994, s. 30 og 14.
[6] Henrik Glahn: Salmemelodien i dansk tradition 1569-1973. Kbh. 2000, s. 128.
[7] Kgl. Bibl. O 3912, 8°.
[8] Bodil Tornehave: Bornholmeruret, s. 19, 23, 75.
[9] Finn Morbech: Urprosa gennem 300 år, s. 12 og 14.
[10] Iflg. oplysning fra Finn Morbech.

I øvrigt skylder jeg tak til museumsinspektør Ann Vibeke Knudsen, Bornholms Museum, universitetslektor Frands Ole Overgaard, lektor Kurt Ettrup Larsen, sognepræst Søren Jensen, Århus, urmager Finn Morbech, Gierslev, samt ingeniør Leif Sonne, Hillerød, for velvillig bistand med research og tilvejebringelse af oplysninger og fotografisk materiale til denne artikel.

Tungemålenes mangfoldighed. Evangelisk-luthersk PSALMEBOG for de dansktalende Menigheder i Slesvig. Salmebogskommissionens brevveksling og beslægtede dokumenter 1882-1892.

Samlet og tilrettelagt af Hans Schack. Udgivet af Bent Noack og Niels Thomsen på foranledning af Martin Schwarz Lausten. Forlaget Anis, København 2002, 272 s. Div. indices.
ISBN 89 7457 281 4.

Et af de mest interessante danske salmebogsprojekter er udgivelsen af *Evangelisk-luthersk Psalmebog for de dansktalende Menigheder i Slesvig* fra 1889. Salmebogen er, som der står på titelbladets bagside "Udgiven af det Kongelige evangelisk-lutherske Konsistorium i Kiel i Henhold til den fjerde ordentlige Fællessynodes Beslutning 1889". Tilblivelseshistorien er imidlertid ikke helt så ligetil, som denne officielle notits lader formode. Det samme kan sin vis også siges om udgivelsen af nærværende udgivelse af breve og andre dokumenter fra salmebogens tilblivelse.

Salmebogskommissionens arkiv beroede indtil for nylig i familien Schacks varetægt på slægtsgodset Schackenborg ved Møgeltønder. Det er tidligere benyttet af bl.a. salmehistorikeren Anders Malling, der i høj grad på baggrund af dette arkiv har skrevet sin fremstilling af den nordslesvigske salmebogs tilblivelse og indhold. Samtidig med, at Anders Malling 1983 tilbageleverede den del af arkivet, han havde lånt til sit salmehistoriske arbejde, blev arkivet suppleret med breve fra kommissionsmedlemmerne til lensgreve Hans Schack, der var formand for kommissionen, breve, der indtil da havde været opbevaret andetsteds i Schackenborgs arkiv, ligesom den omfattende korrespondance mellem lensgreve Schack og generalsuperintendent Kaftan er aftrykt i fuldt omfang i den foreliggende udgave. Ved siden af kommissionens breve er en række synodalakter, avisartikler og foredragsmanuskripter fra kommissionsmedlemmernes hånd aftrykt.

Det er ikke en anmeldelses opgave at skrive den sammenhængende fremstilling, som den foreliggende udgivelse nu går det muligt at sammenstille. Til gengæld giver udgivelsen mulighed for at følge kommissionsarbejdets fremskriden fra den første idé til arbejdet til de sidste anmeldelser og tilbageblik. Det er et enestående materiale, der her er fremlagt, ikke alene til grænselandets og nationalitetsspørgsmålets historie, men også til forståelsen af, hvordan der arbejdes med stoffet i en salmebogskommission, og hvordan kommissionens medlemmer har det med hinanden. Når man som anmelderen i en årrække har været sekretær for en salmebogskommission, genkender man problemstillinger og per-

sonlige konstellationer og siger til sig selv, at der her er tale om forhold, der kunne ligne lovmæssigheder. Om det er problemerne med korrektur og trykfejl, er der ikke den store forskel på 1880'erne i Nordslesvig og 1990'erne i Danmark. *Tungemålenes mangfoldighed* burde være pligtlæsning for enhver salmebogskommission, og man kan kun ærgre sig over, at udgivelsen ikke forelå, da den seneste danske salmebogskommission blev nedsat januar 1993. Det er i virkeligheden også det eneste, der er at ærgre sig over ved den foreliggende udgivelse. Brevene er forbilledligt gengivet, og de forkortelser, der omtales i forordet, og som har betydet, at mere privat stof og omtale af emner, der ikke vedkommer salmebogsarbejdet i vid udstrækning er undladt, falder ikke i øjnene. Udgivelsen er forsynet med diverse indices, der gør det let at orientere sig i, hvilke arkiver, de forskellige breve og andre aktstykker befinder sig i, ligesom der er et udmærket personregister med angivelse af de nødvendige personlige data.

Ved gennemlæsningen af de mange breve får man et levende indtryk af, hvordan medlemmernes indbyrdes forhold har været. Der er en el forskel på, hvilke emner, der bliver taget op, og hvordan de bliver behandlet, ligesom stilen i brevene rækker fra det meget formelle til det personligt hjertelige. Særligt tydeligt viser dette sig i korrespondancen mellem lensgreve hans Schack og generalsuperintendent Theodor Kaftan. De to mænd havde et personligt kendskab til hinanden fra de to år, Kaftan fra 1884 til 1886 var sognepræst og provst i Tønder. I en tid, hvor tysk brevstil var yderst formel, er det interessant at følge de to brevskriveres tiltale- og hilseformularer. Mens Kaftan stadig var provst i Tønder tilskriver Schack ham "Hochgeehrter Herr Probst!", ligesom Kaftan tilskriver Schack "Hochgeehrter Herr Graf!" og slutter brevet "Mit ausgezeichneter Hochachtung Ew. Hochgeboren ergebenster Kaftan". Da Kaftan blev generalsuperintendent, svarende til dansk biskop, i Slesvig, ændrede Schack tiltale og hilsen til hhv. "Ew. Magnificenz!" og "Mit bestem Gruss Ew. Magnificenz ergebener H. Schack Schackenburg". Ved korrespondancens slutning er tiltale- og hilseformularerne ændret til hhv. "Hochgeehrter und sehr lieber Herr Generalsuperintendent! ... Mit herzlichem Gruss, Ihr ergebenster H. Schack-Schackenburg " og Lieber und verehrter Herr Graf! ... Mit herzlichem Gruss, Ihr aufrichtig ergebener T. Kaftan" En tilsvarende ændring viser brevenes stilleje, der udvikler sig fra en formel, stiv stil, til et varmt og venskabeligt stilleje. Der var dog et enkelt intermezzo, hvor stilen fra begge sider en kort overgang faldt tilbage til det stive og formelle. Det var i slutningen af 1888, da det var ordlyden af Luthers "Behold os Herre, ved dit ord", der stod på dagsordenen (breve fra 12. til 29. november 1888, s. 137 ff). Udtrykket "Pavens Løgn" var faldet konsistoriet i Kiel for brystet som politisk ukorrekt, og Kaftan ønskede derfor en forklaring af Schack. Schack henviste til, at tyrken og paven var typer på

Guds ords fjender, og at det var en tidshistorisk tilfældighed, at det var disse to, der var aktuelle som gudsordets og kirkens fjender, da Luther skrev sin salme. Til andre tider og andre steder ville det vare andre, der ville være blevet nævnt, og skriver Schack "fühlt sich der heutige Katolizismus betroffen, so ist es aber nur sein Gewissen, das ihn verklagt, nicht wir." (Schack til Kaftan, 13. nov. 1888, s. 128).

Blandt meget andet giver den foreliggende udgivelsen et godt indtryk af datidens sproglige forhold i Slesvig, nærmere betegnet Nordslesvig. Kaftan, der var født 1847 i Løjt præstegård, og som havde levet hele sit liv, bortset fra universitetstiden i Kiel, i Slesvig, forstod udmærket dansk og respekterede fuldt ud det dansk som de dansksindedes hjertesprog, men han foretrak at udtrykke sig på tysk, hvorfor brevene til og fra ham er på tysk. De andre medlemmer af kommissionen skrev i det store og hele på dansk til hinanden, men der er flere eksempler på, at kommissionsmedlemmerne veksler, næsten frit, mellem de to sprog, selvom der er en - naturlig - tendens til, at det er de tysksindede medlemmer, som Hans Schlaikier Prahl, der skrev tysk, som man skrev tysk til. Et tegn på, i hvor høj grad lensgreve Schack var den, der holdt kommissionen fast på sin danskssproglige sammenhæng, var, at de, der eller skrev tysk til hinanden, bortset fra Theodor Kaftan, skrev dansk til han og han dansk til dem.

Den nordslesvigske salmebog fik stor betydning for konsolideringen af dansk sprog og kultur og dermed af dansk sindelag, men den var ikke først og fremmest tænkt som en national manifestation, hvad Kaftans og Prahls tilstedeværelse i kommissionen også ville have forhindret, men som en hjælp til, som bogens titel sagde det, "de dansktalende Menigheder i Slesvig" (Kaftans udtryk). Hverken salmebogens redaktører eller brugere grundtvigsk-danske nationalister, men luthersk-evangeliske kristne. Hovedsagen var evangeliets forkyndelse og muligheden for en evangelisk salmesang. Samtidig var man, som E. Claussen og Jes Nielsen er inde på (omtalt s. 259), bevidst om, at salmebogen ikke skulle være et udtryk for en national og sproglig subkultur, men sproglig-kulturelt være på højde med dansk sprog og kultur nord for grænsen. Den foreliggende udgivelse viser, at dette lykkedes. Nu afdøde lensgreve Hans Schack, den gamle greves barnebarn, skal have tak for, at han har samlet de nu udgivne breve og aktstykker, og at han stædigt forfulgte sin plan om at få dem offentliggjort. Og de aktuelle udgivere skal have tak for, at de gjorde arbejdet færdigt.

Peter Balslev-Clausen

Carsten Bach-Nielsen:

KINGO CCC Studier udgivet i 300-året for salmedigterens død.

128 s. ill. Anis forlag. København 2003. ISBN 87 7457 329 2.

I anledning af 300-året for Thomas Kingos død 1703 har Carsten Bach-Nielsen samlet de væsentligste af sine artikler om Kingos salmedigtning og udgivet dem på Anis forlag. Det er, bortset fra indledningsartiklen om Kingo og emblematikken, der ikke har været trykt før, et glædeligt gensyn med væsentlige bidrag til forståelse af den indre sammenhæng i Kingos salmedigtning.

Carsten Bach-Nielsen ønsker med sine undersøgelser at finde frem til de strukturer, der bærer Kingos digtning. Han kunne med lige så stor ret, og med ligeså gode resultater have kastet sig over Kingos verdslige digtning som hans salmer, da de sproglige strukturer og de digteriske virkemidler er det sammen. De er den samme Kingo, der skriver hyldestdigte til konger og adelige, fabulerende og personlige digte og salmer, både andagts- og gudstjenestesalmerne. Ved at indkredse væsentlige sproglige og begrebsmæssige strukturer hos Kingo gør Carsten Bach-Nielsen det muligt at forholde sig til hans menneske- og kristendomssyn. I modsætning til en salmedigter som H.A. Brorson, hvis pietisme får hans menneske- og kristendomssyn til at falde fra hinanden, hænger menneskelivet og kristendommen sammen for Kingo. Denne oplevelse af sammenhæng får for barokdigteren Kingo også digtenes, og dermed salmernes, form og indhold til at hænge sammen som den ydre og indre side af samme sag. Trods Brorsons lyriske ekvilibrisme når hans salmer aldrig op på siden af Kingos, da de mangler denne selvfølgelige, organiske sammenhæng. Grundtvig ligger her Kingo nærmere, men hans salmer mangler de kingoske salmers selvfølgelighed.

Carsten Bach-Nielsen foregøgler hverken sig selv eller andre, at han med artiklerne i en bog som *KINGO CCC* en gang for alle har beskrevet Kingo som digter og salmedigter. Snarere tværtimod. Carsten er sig meget bevidst, at artiklerne i bogen er bidrag til en forståelse af Kingos forfatterskab. Til gengæld er der tale om afgørende bidrag, der kan sammenlignes med Christian Thodbergs afdækning af prædikenarbejdets betydning for Grundtvigs salmedigtning.

Den første artikel, "Hjertets skole. Kingo og emblematikken", gør først rede for, hvad et emblem er, principielt og historisk. Derefter diskuteres Kingos inspiration fra tyske og engelske emblematiske værker og konkrete emblematiske kompositioner, hvor den emblematiske tekstlige og billedlige sammenhæng peger hen mod tilsvarende hos Kingo, dels i især Sjungekorenes titelkobbere, hvor tekster og billeder forklarer hinanden, dels i salmedigtningen, hvor emblemernes konkrete billeder er indarbejdet i den tekstlige sammenhæng. I denne artikel er det hjertet som emblematisk motiv, der står i centrum, i den næste artikel "Fra Fortuna til Providentia og

tilbage igen" er det de emblematiske fremstillinger af lykken og forsynet, der sammenholdes med steder i Kingos salmer, der forudsætter disse fremstillinger.

I en tredje artikel, "Natten" redegør Carsten Bach-Nielsen for Kingos forestillinger om natten i forhold til sjæl og legeme. I modsætning til dagen, hvor lyset sikrer legeme og sjæl, er sjælen truet om natten, hvor lyset er borte og legemet sover. Til gengæld gennemspilles om natten Jesu død og den døbtes tilegnelse af Jesu død som sin frelses forudsætning. Herved bliver natten for den kristne til en forkyndelse af den frelse i Jesus Kristus, der er menneskets, og sjælens, eneste reelle sikkerhed.

I "Kingo mellem teologer og litterater" gennemgår Carsten Bach-Nielsen så kort, som det kan lade sig gøre 300 års kingosk receptionshistorie. Det er spændende læsning, da det i høj grad er i den måde, man forstår traditionen, der viser sig, hvem man selv er. Det gælder også de skiftende generationer af teologer og litteraters forståelse og tilegnelse af Kingos forfatterskab. Som supplement til dette afsnit kan læses Carsten Bach-Nielsen artikel i *Kirkehistoriske Samlinger 2003*, "Thomas Kingo 1703-2003" (s. 75 – 99), hvor gennemgangen af Kingos teologiske og litterære receptionshistorie er ført up to date.

Sidste artikel er en omtale af Kristelig Lutheransk Trossamfunds brug af Kingos salmer, med udgangspunkt i trossamfundets genoptryk langt op i 20. århundrede af både Kingos Salmebog og P.A. Fengers udgave af hans "Salmer og aandelige Sange".

Man kan overveje, hvor relevant det er at udgive tidsskriftsartikler, der for længst er trykt andetsteds. Gennem de tidsskrifter, hvor artiklerne først så dagens og offentlighedens lys, er de sandsynligvis blevet trykt i større antal og nået ud til flere, end tilfældet er med den samlede udgivelse. Til gengæld er de i samlebindet sikret en relevant sammenhæng, hvor de understøtter hinanden, ligesom det er muligt at finde dem for interesserede. Takket være almindelige besparelser og pladsproblemer er det mere og mere begrænset, hvor mange tidsskrifter selv større offentlige biblioteker abonnerer på i dag, ligesom mange tidsskrifter, f.eks. Præsteforeningens Blad, hvor flere af Carsten Bach-Nielsens artikler er blevet offentliggjort, bliver kasseret efter en årrække. Den foreliggende samlede udgivelse af Carsten Bach-Nielsens artikler om Kingos salmedigtning er den almindelige brugers chance for at få den inspiration til sin læsning af Kingos salmer, som gør, at salmerne får nyt liv og dermed ny betydning.

Peter Balslev-Clausen

Forfatternes adresser

Provst, ph.d. Peter Balslev-Clausen
Ahlmanns Allé 14
DK- 2900 Hellerup

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster
Notmark præstegård
Notmark 4
DK-6440 Augustenborg

Sognepræst Jørgen Kjærgaard
Præstegårdsvej 8
DK-7770 Vestervig

Det sønderjyske Salmelegat

I november måned 2005 uddeles tilskud fra Det sønderjyske Salmelegat, der har til formål at fremme kærligheden og kendskabet til den danske salmeskat først og fremmest ved at give tilskud til udgivelse af sognepræst Anders Mallings salmehistoriske værker, så disse kan blive billigere i handelen og derved komme flere til gode.

Herudover kan der ydes tilskud til andre værker om danske salmer også uden for det sønderjyske.

Der kan eventuelt ydes bidrag til salmehistoriske studier alt efter bestyrelsens bestemmelse.

Ansøgningsfristen udløber 31. oktober 2005.07.11

Det sønderjyske Salmelegat, Sekretariatet, Ribe Stift, Korsbrødregade 7, 6760 Ribe

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider.
Udgives af Salmehistorisk Selskab, København Universitet, Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf.: 35 32 36 23
Organ for Nordisk Institut for Hymnologi – NORDHYMN, www.teol.lu.se/nordhymn

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:
Universitetslektor. dr.phil. Steffen Arndal, arndal@litcul.sdu.dk
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf.: 64 76 29 01

Provst, adj. professor, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf.: 39 62 79 27. pbc@teol.ku.dk

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrup Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf.: 35 37 39 73

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf.: 45 88 48 65. vlu@teol.ku.dk

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf.: 74 47 31 44. jbly@km.dk

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Sprogøvej 6, 1. 0028, DK-5000 Odense C. Tlf.: 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander,
V. Häggviksv. 17, SE-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf.: 40 45 35 77. teol-sas@cassandra.net.lu.se

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):
Professor, teol.dr. & fil.dr. Karl-Johan Hansson,
Krubbvägen IE-10, FIN-65230 Vasa, Finland. Tlf.: 2 265 4284. khansson@abo.fi

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit,
Øvre Smestadveien 53B, NO-0378 Oslo, Norge. Tlf.: 92 04 24 72. sigvald.tveit@imv.uio.no

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf.: 38 34 99 72. skp@teol.ku.dk

Professor, fil. & teol.dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107, Reykjavik, Island. Tlf.: 5 62 90 09

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander, formand,
V. Häggviksv. 17, SE-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf.: 40 45 35 77. teol-sas@cassandra.net.lu.se

Sekretariat:
Vagner Lund, sekretær,
Nordisk Institut for Hymnologi – NORDHYMN,
Det Teologiske Fakultet, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K. vlu@teol.ku.dk

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:
Provst, adj. professor, ph.d. Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende). Tlf.: 39 62 79 27. pbc@teol.ku.dk
Domorganist Birgitte Ebert, Hømvej 4, DK-6760 Ribe. Tlf.: 75 44 10 02. beb@km.dk
Valgmgh.pr. Laura L. Jensen, Langetoften 1, Osted, DK-4000 Roskilde. Tlf.: 46 49 73 11. lj@fredersem.dk
Forretningsfører, merkonom Vagner Lund (redaktionssekretær). Tlf.: 45 88 48 65. vlu@teol.ku.dk
Sognepræst, cand.theol Ove Paulsen, Tofthøjvej 37, DK-9280 Storvorde. Tlf.: 98 31 84 70. opa@km.dk
Cand.theol&mag. Lone Vesterdal, Nr. Stenderupvej 31, DK-6000 Kolding. Tlf.: 75 56 51 28. lone.vesterdal@mail.dk

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER
Salmehistorisk Selskab
Det Teologiske Fakultet
Købmagergade 44-46
DK-1150 København K

B
Economique

POST
PP DANMARK

91354 KHC
OVE PAULSEN
TOFTHØJVEJ 37
9280 STORVORDE

303

000

0100000
0000010